

ЮНЕСКО У ДЗЕРКАЛІ ДОСЛІДЖЕНЬ МОЛОДІ: СФЕРА КУЛЬТУРИ

I Міжнародна
практична конференція

Збірник тез доповідей

Департамент освіти і науки
виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації)

Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Київська Мала академія наук учнівської молоді»

ЮНЕСКО У ДЗЕРКАЛІ ДОСЛІДЖЕНЬ МОЛОДІ: СФЕРА КУЛЬТУРИ

І МІЖНАРОДНА ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Збірник тез доповідей

25 квітня 2023 р.

Київ
2023

УДК 001:061.1]:[719+902/904]](477+100)(06)
П27

*Рекомендовано науково-методичною радою
КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді»
(протокол № 5 від 26.04.2023).*

ЮНЕСКО у дзеркалі досліджень молоді: сфера культури : збірник тез доповідей учасників I Міжнародної практичної конференції, м. Київ, 25 квітня 2023 року. Київ, 2023. 148 с. — [Укр., англ. мови].

ISBN 978-617-95352-0-8

У збірнику подані тези доповідей I Міжнародної практичної конференції, метою якої було отримання молодим поколінням навичок дослідницької роботи, формування в юних науковців розуміння значимості і ролі культурної спадщини у творенні національної ідентичності, ознайомлення із сучасними дослідженнями, актуальними проблемами у справі забезпечення захисту та збереження культурного надбання, особливо в умовах російсько-української війни, коли через збройні дії держави-агресора під загрозою знищення перебувають унікальні історико-культурні цінності України.

Тематика тез різноманітна, охоплює актуальні питання з історії, функціонування та сучасних тенденцій розвитку ЮНЕСКО; присвячена дослідженню місць та об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як в Україні, так і в світі. Зокрема, висвітлюються питання дослідження елементів нематеріальної культурної спадщини, пропонуються нові підходи до формування переліку об'єктів спадщини ЮНЕСКО. Збірник розрахований на учнівську та студентську молодь, викладачів закладів освіти та всіх зацікавлених.

© Київська Мала академія наук учнівської молоді

ISBN 978-617-95352-0-8

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Співголови

ДОВГИЙ Станіслав Олексійович, президент Малої академії наук України, академік НАН України, академік НАПН України, доктор фізико-математичних наук, професор.

ПОЛЩУК Ірина Юріївна, директор Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», заслужений працівник сфери послуг України, кандидат хімічних наук.

Заступник голови

МАНЬКОВСЬКА Руслана Вікторівна, керівник Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії України НАН України, провідний науковий співробітник, керівник секції історії України відділення історії Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», доктор історичних наук, професор.

Члени

ГАЙДА Микола Павлович, директор Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (УНК ІКОМОС).

ДЖАПАРОВА Еміне, голова Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Міністерства закордонних справ України.

КУКОВАЛЬСЬКА Неля Михайлівна, генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська».

ЛІСОТА Андрій Андрійович, директор Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді.

МОЇСЕЄНКО Єлизавета Валеріївна, керівник секції етнології відділення історії Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», кандидат історичних наук (секретар).

ОМЕЛЬЧЕНКО Дмитро Григорович, заступник директора з навчально-виховної роботи Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді.

ОСТАПЕНКО Максим Анатолійович, в. о. генерального директора Національного заповідника «Києво-Печерська лавра», кандидат історичних наук.

ПЕЦЕРІНА Тетяна Вікторівна, в. о. директора Національного центру «Мала академія наук України».

РЕЄНТ Олександр Петрович, заступник директора Інституту історії України НАН України, голова Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України.

СВИРИДЕНКО Денис Борисович, завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор.

СИВЕНКО Софія Максимівна, завідувач відділення історії Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді».

ФІДАНЯН Олена Григорівна, директор Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), кандидат наук з державного управління.

ЧУЄВА Катерина Євгенівна, заступник Міністра культури та інформаційної політики України.

МОДЕРАТОРИ СЕКЦІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

Секція 1. ЮНЕСКО: історія та стратегія розвитку:

КОРНІЄНКО В'ячеслав Васильович, заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника «Софія Київська», доктор історичних наук.

КУХАРСЬКА Олена Миколаївна, керівник секції археології відділення історії Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді».

Секція 2. Об'єкти Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО: актуальні проблеми збереження та популяризації:

МАНЬКОВСЬКА Руслана Вікторівна, керівник Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії України НАН України, провідний науковий співробітник, керівник секції історії України відділення історії Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», доктор історичних наук, професор.

СИВЕНКО Антон Валерійович, методист Комунального позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді», аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Секція 3. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: традиції та форми вираження:

КРАЙНІЙ Костянтин Костянтинович, заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника «Києво-Печерська лавра», кандидат історичних наук.

ЯШНИЙ Денис Володимирович, провідний науковий співробітник Національного заповідника «Києво-Печерська лавра», кандидат історичних наук.

Секція 4. Культурна спадщина ЮНЕСКО: ініціативи молоді:

БЛАНУЦА Андрій Васильович, старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук.

АРХИПОВА Світлана Іванівна, відповідальний секретар Національної спілки краєзнавців України, провідний інженер Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії НАН України.

ЗМІСТ

<i>Бачинська Наталія</i> Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: спадщина Вінниччини «Весільні воскові віночки»	17
<i>Berezovska Viktoria</i> UNESCO world cultural heritage sites in Bremen	22
<i>Бойко Крістіна</i> Борщ — витвір кулінарного мистецтва українців	25
<i>Бортніченко Валерія</i> Популяризація бортництва як прояв збереження нематеріальної культурної спадщини	29
<i>Бухаріна Поліна</i> Підземні пам'ятки ансамблю Софії Київської	34
<i>Волков Роман</i> Графіті Софії Київської — невичерпне об'єктивне джерело дослідження історії українського народу	37
<i>Гайдамака Софія</i> Історія і сьогодення Астрономічної обсерваторії Київського національного університету імені Тараса Шевченка	41
<i>Головка Анастасія</i> Підтримка Франції під егідою ЮНЕСКО у збереженні та відновленні об'єктів культури України у 2022 році	43
<i>Демченко Катерина</i> Матеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: Тростянецький парк «Нескучне» — перлина Сумщини	46
<i>Куницька Дарина</i> Наївна творчість Марії Примаченко	50
<i>Лобанова Дар'я</i> Дослідження елемента нематеріальної культурної спадщини «Культура приготування українського борщу»: історіографія та джерельна база питання	54

<i>Лободовська Софія</i> Огляд печери Шове в окулярах віртуальної реальності	60
<i>Масютін Богдан</i> Величне ім'я Івана Мазепи закарбоване на об'єктах Світової спадщини ЮНЕСКО	63
<i>Павленко Валерія</i> Діяльність Олександра Мурашка в національному та європейському контексті	67
<i>Петрова Вікторія</i> Бортництво як елемент нематеріальної спадщини Київської області та його туристичний потенціал	70
<i>Рекхота Тім</i> UNESCO world heritage in Poland	75
<i>Підгора Северин</i> Давня кам'яна пластика Українського степу: збереження та популяризація	80
<i>Пожалов Дмитро</i> Петриківський розпис — феномен української орнаментальної народної творчості: особливості поширення на Київщині	84
<i>Скорик Владислав</i> Культура приготування українського борщу як елемент нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО	89
<i>Starodubets Yan</i> The importance of UNESCO's cultural heritage protection on the example of The Statue of Liberty	95
<i>Степанова Олеся</i> WEB-картографування елементів нематеріальної культурної спадщини (на прикладі Сумської області)	100
<i>Тамахіна Катерина</i> Збереження об'єкта Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО: Херсонес Таврійський	104

<i>Tarasiuk Mariia-Luiza</i>	
UNESCO world heritage list: history of development and current trends	108
<i>Тертерян Маріам</i>	
Хачкари: нематеріальна культурна спадщина Вірменії в Україні	113
<i>Tremtii Yevheniia</i>	
Preserving indigenous cultural artifacts in the United States: UNESCO's role in protecting the cultural heritage of the Chaco culture of the Pueblo peoples	117
<i>Ушинська Катерина</i>	
Витинанка як об'єкт нематеріальної культурної спадщини Вінниччини	120
<i>Чайка Аліса</i>	
Незламність захисників «Азовсталі» як феномен героїчного спротиву українців	124
<i>Shkolna Elizabeth</i>	
The US exit from UNESCO: intersection of culture and politics	127
<i>Шпак Анастасія</i>	
«Асканія-Нова» — об'єкт Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО	130
<i>Шубіна Валерія</i>	
Держпром: із попереднього списку в основний!	135
<i>Ющенко Катерина</i>	
Нематеріальна культурна спадщина Гуцульщини як фактор активізації туризму	138
<i>Якубина Олег</i>	
Шебутинці на шляху Дуги Струве: загадкова пам'ятка ЮНЕСКО на Сокирянщині Чернівецької області	144

Ірина Полішук,
директор КПНЗ
«Київська Мала академія
наук учнівської молоді»,
кандидат хімічних наук

Для Київської МАН завжди були і будуть актуальними всі питання, пов'язані зі збереженням нашої національної культурної спадщини. Я пишаюсь нашими юними науковцями, котрі піднімають ці проблеми, навіть на міжнародному рівні. Також хочу подякувати Національній комісії України у справах ЮНЕСКО: ваша підтримка цієї конференції для всіх її учасників є свідченням важливості та значущості їх справи, а ще — свідченням того, що сьогодні весь світ із Україною. А це — одна з головних заporук нашої Перемоги і відродження усіх пам'яток української культури!

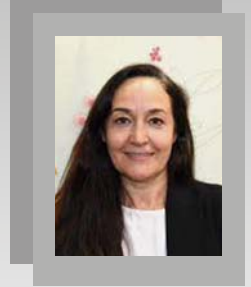

Станіслав Довгий,
президент Малої академії
наук України,
академік НАН України

Мала Академія наук з 2018 року є єдиним центром ЮНЕСКО з наукової освіти в Україні. Останнім часом освіта особливо тісно пов'язана з розвитком науки, з мистецтвом та культурою. В той час, коли йде повномасштабна війна, спровокована агресією Росії в Україні, надзвичайно важливими стають питання збереження культурних цінностей, адже найбільші цінності нації, народу — це її мова, культура й наука, її ментальність. Те, що виділяє нашу націю серед інших націй Європи. Ми щиро віримо в нашу перемогу. Наукові конференції та заходи, які проходять нині, та в яких участь бере наше юне покоління, дають віру не лише нам, українцям, а й усьому світу в те, що ми переможемо.

Україна є землею з дуже довгою і багатою історією понад 1000 років. І вже 8 об'єктів України є визнаними культурними та природними цінностями спадку ЮНЕСКО. В січні 2023 року до них було додано історичний центр Одеси. А ще 16 очікують свого визнання. Першими з них можна назвати український борщ, який був доданий ще у 2022 році. Три креативних міста: Харків, Львів і Одеса. Навіть не враховуючи важливі музеї, колекції. На жаль, зараз 252 об'єкти вже було пошкоджено по всій країні під час війни й багато прямо чи опосередковано знаходяться в небезпеці. ЮНЕСКО тісно співпрацює з урядовими, суспільними та громадськими організаціями з метою збереження усіх надбань України. Захист і відновлення цих пам'яток буде тривати роками. Ця робота не зможе бути зроблена без бажання і залучення молодішої генерації науковців і дослідників. Тому дуже важливо підтримувати та працювати над вміннями молоді й суспільства. Молодь — це пріоритет для ЮНЕСКО, і ми створені для підтримки їх креативності у цих напрямках.

Сьогодні збереження культурної спадщини, яка несе в собі генетичний код держави — це інвестиція у підняття рівня національної ідентичності, що буде одним із наслідків зміцнення суверенності та безпеки України. Саме тому у нас, освітян та науковців, складна, але надважлива місія навчити нашу молодь плекати культурне надбання української держави — джерело цілющої мудрості й пам'яті народу про самих себе, берегти та пам'ятати своє, аби не схибити, не зректися, піддавшись ворожим наративам. Аби передати нащадкам у спадок духовні цінності нації.

К'ряра Децці Бардескі,
голова Бюро ЮНЕСКО
в Україні,
доктор філософії
в галузі культурної
спадщини

Ігор Таранов,
генеральний директор
директорату науки та
інновацій Міністерства
освіти і науки України,
кандидат економічних
наук

Катерина Чуєва,
заступник Міністра
культури та
інформаційної політики
України

Користуючись нагодою, хочу висловити нашу вдячність ЮНЕСКО за ту допомогу й координацію, яку вони надають, адже об'єднувати кілька сотень людей — це надзвичайно важка робота. Пишаюся тим, що такі заходи відбуваються навіть у воєнний час, це дуже важливо. Це говорить про те, що Україна жива, що вона дуже сильна і має великі перспективи. Ми всі працюємо для перемоги. А дехто має щастя навчатися для перемоги, досліджувати для перемоги, щоб цей світ став кращим. Я думаю, що ми всі про це мріємо, тому що наше життя не обмежується однією країною. Але якщо хоча б одна країна у світі страждає, це означає, що в світі не може бути гармонії, щастя та добробуту для всіх. ЮНЕСКО об'єднує у своїй роботі саме ті сфери, які для нас важливі — освіта, наука, збереження культурної спадщини, робота з молоддю.

Андрій Лісота,
директор Українського
державного центру
національно-
патріотичного виховання,
краєзнавства
і туризму учнівської
молоді

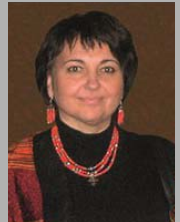
Вже не один рік ми співпрацюємо з Київською МАН. Кожен проєкт є важливим і актуальним для учнівської молоді. Ця конференція в умовах воєнного стану об'єднала учнівську молодь в Україні і за кордоном. Вона покликана привернути увагу українського суспільства і світу до культурного геноциду в Україні, який здійснює країна-агресор — Росія. Зберегти культурну спадщину, а також пам'ятки світового значення — це завдання кожного з нас, а особливо для молоді, якій після нашої Перемоги розбудовувати вільну і незалежну Україну. Зичу усім учасникам творчого натхнення в дослідженні і збереженні національного культурного надбання.

Національна спілка України — це більше ніж чотиритисячний колектив, який кожний день працює над вивченням історичної пам'яті, історії свого рідного краю, історії відомих людей. Нині для учнівської молоді відкривається можливість для того, щоб зробити унікальні доповіді та дослідження, присвячені збереженню пам'ятників культури. Особливо зараз, під час російсько-української війни. Ми переживаємо складні для нас часи, коли дуже важливо, а насамперед для молоді, цінувати те, що маємо, зберегти ті пам'ятки, які представляють українську культуру на всесвітньому рівні, та думати про те, як примножувати їх. Дуже важливо, що майже 90 учнів з усієї України, а також з-за кордону беруть участь у цій конференції. Попри важкий час, це можливість вийти на всесвітній рівень, показати здобутки української культури.

Українська культура є невіддільною частиною світової культурної спадщини, її самотність, оригінальність, неповторність лише збагачує різноманіття культурного набутку людства. Без українського пазла світова культурна палітра була б значно біднішою. Зауважимо, що на 2018 рік на державному обліку в Україні перебувало близько 130 тисяч об'єктів культури. Нині, під час російсько-української війни, починаючи ще з 2014 року, ворог свідомо, цілеспрямовано, по-варварськи знищує нашу культурну спадщину, яка зберігає в собі самоідентичність, нашу історичну пам'ять. Тому нам надзвичайно важливо, що в цей важкий час ми відчуваємо підтримку світової спільноти. І саме ЮНЕСКО дуже багато робить у цьому напрямі. Саме у цей час започатковано надзвичайно актуальні дослідницькі проекти, які присвячені фіксації, збереженню пам'яток історико-культурної спадщини. Зокрема, науковці центру досліджень історико-культурної

Олександр Реєнт,
заступник директора
Інституту історії України
НАН України, доктор
історичних наук,
член-кореспондент НАН
України

Руслана Маньковська,
керівник Центру
досліджень історико-
культурної спадщини
України Інституту історії
України НАН України,
керівник секції історії
України відділення історії
КПНЗ «Київська Мала
академія наук учнівської
молоді», доктор
історичних наук

спадщини в Україні інституту історії України Національної академії наук за підтримки міністерства культури та інформаційної політики України розпочали проєкт, результатом якого буде підготовлений каталог-довідник про втрачені пам'ятки. Варто зазначити, що в Україні також діє і продовжуватиметься загальноукраїнський широкомасштабний державний проєкт з підготовки 28 томів переліку пам'яток історії культури України, державної інвентарної книги нашої історико-культурної спадщини, якою опікується держава. І сьогодні цей напрям має стати одним з ключових нашої гуманітарної політики України. Тематика нашої конференції є актуальною, і вкрай важливо те, що молодь цікавиться і досліджує історико-культурну спадщину України — це є запорукою нашої Перемоги та майбутнього процвітання нашої Батьківщини.

Денис Свириденко,
завідувач кафедри
ЮНЕСКО з наукової
освіти Українського
державного університету
імені Михайла
Драгоманова, доктор
філософських наук

Наука України завжди виділялася своїм прагненням розвивати освіту за світовими зразками. Сприяла становленню генерації молоді, яка вміє не просто займатися дослідницькою діяльністю, а й поєднувати свої дослідження з ідеями відповідального громадянства, розвитку патріотизму. І, власне, сьогоднішня тематика пропонує такі принципи відповідальних досліджень, які є важливим поштовхом для розв'язання поставлених проблем. Ми приємно вражені, що наукова освіта в Україні тісно переплітається з діяльністю ЮНЕСКО, а діти через дослідження засвоюють визнані цивілізованим світом цінності та підходи. Ми з вами всі є свідками того, що в країні-агресорі свідомість молоді навпаки є ареною для культивування імперських антинаукових ідей. Тому цей поважний захід є важливою цеглинкою у творчих процесах розвитку нашої держави за зразками демократичних країн. Для мене це — подія, яка ототожнюється з моїм глибинним

переконанням щодо ролі ЮНЕСКО у підтримці обдарованої молоді та дослідницького потенціалу України.

Софія Київська разом з архітектурним ансамблем Печерської Лаври була прийнята у список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 12 грудня 1990 року за чотирма категоріями. Будівництво Софії розпочалося за Володимира Хрестителя у 1011 році, а у 1018 році за Ярослава Мудрого було закінчено. І це вже хрестоматійні дані, святкування яких було внесено до календаря визначних дат ЮНЕСКО. Ювілейну дату 2011 року святкували не лише в Україні, а й у 80 країнах світу. Софія вже має понад тисячу років і з нею пов'язана історія України та її державності. Важливо, що серед заявлених виступів значна частина присвячена Софії Київській. Оранта береже Софію, збереже вона і Україну. Цими добрими словами хочу висловити побажання, щоб російсько-українська війна якомога швидше закінчилася, щоб ми здобули перемогу і далі розбудовували свою незалежну Україну, а молодь прийшла нам на зміну зі знаннями про правдиву історію.

Заповідник у Києво-Печерській лаврі, яка наближається до 1000-літнього ювілею, де зберігається 140 пам'яток архітектури 11–20 століть, має тісні зв'язки з Київською МАН. Весною кожного року протягом більш ніж 10 років у Києво-Печерській лаврі проходить спільна конференція з Київською Малою академією наук учнівської молоді «Вивчаємо Києво-Печерську лавру разом». Уже відбулося 11 таких конференцій, видані збірки цікавих тем. Нині, як відомо, непрості часи переживає і сам заповідник, однак частина території Нижньої лаври теж передана заповіднику і в Успенському соборі протягом цього року

Неля Куковальська,
генеральний директор
Національного
заповідника «Софія
Київська»

Костянтин Крайній,
заступник генерального
директора з наукової роботи
Національного заповідника
«Києво-Печерська Лавра»,
кандидат історичних наук

звучать молитви та богослужіння українською мовою. Учасників конференції вітаємо з непересічною подією в житті нашої молоді, запрошуємо до вивчення пам'яток нашого заповідника та культурних набутків України.

Наталія БАЧИНСЬКА,
учениця 9 класу
Білоусівського ліцею
Тульчинського району
Вінницької області

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЮНЕСКО: СПАДЩИНА ВІННИЧЧИНИ «ВЕСІЛЬНІ ВОСКОВІ ВІНОЧКИ»

Відповідно до Конвенції ЮНЕСКО, термін «нематеріальна культурна спадщина» означає «звичаї, форми представлення та вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, визнані співтовариствами, групами і, в деяких випадках, окремими особами в якості частини їх культурної спадщини, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та формуються у них почуття самобутності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини» [1, с. 12–17].

Про нематеріальність деяких видів культурної спадщини людства вперше в історії ЮНЕСКО розпочали мову на Всесвітній конференції в Мехіко у 1982 р. У 1989 р. міжнародна організація ЮНЕСКО прийняла «Рекомендації ООН про збереження традиційних культури і фольклору» [2]. Конвенція про нематеріальну культурну спадщину була прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО 17 жовтня 2003 р.

Босик З. зазначає: «Україна багатоетнічна держава, яка має велике розмаїття культурних традицій та етнокультурних особливостей. Життєздатність нематеріальної культурної спадщини України відображають традиції, обряди, звичаї тощо, що забезпечують функціонування культури. Важливо привернути увагу до обряду, що передається усним шляхом від покоління до покоління. Він зберігає в сучасному виконанні всі початкові елементи і функції: соціалізації, комунікативні, емоційні, естетичні, споживчі — і є яскравим прикладом дбайливого відношення до святково-обрядової традиції. Тож цілком закономірно, що для України питання життєздатності нематеріальної культурної спадщини набуває особливого значення, насамперед у зв'язку з могутнім духовно-творчим потенціалом

української традиційної культури, яка є головним чинником морально-естетичного самооздоровлення нації, збереження та розвитку української мови, відродження національної свідомості, духовності народу, підґрунтя розвитку професійного мистецтва» [3, с. 31].

«Україна приєдналася до європейського проекту нематеріальної культурної спадщини із 2008 р. Цьому передувало прийняття державної програми щодо охорони нематеріальної культурної спадщини. Безумовно, потенціал нематеріальної культурної спадщини розглядався як такий, що може бути використаний для суспільного розвитку і економічного зростання», — пише Н. Аксьонова [4, с. 66]. Україна приєдналася до Конвенції (ратифікувала її) у 2008 р. (Закон України № 132 від 06.03.2008 р.) [2].

У грудні 2012 р. Міністром культури України було сформовано Перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України (Наказ Міністерства № 1521), представлений на розгляд незалежних експертів та фахівців. Зокрема, до зазначеного вище списку було включено наступні елементи української історико-культурної спадщини:

- 1) Косівська кераміка як традиційне ремесло Карпатського регіону (Івано-Франківська обл., м. Косів);
- 2) Кролевецькі ткані рушники — традиційна техніка перебору з ремізно-човниковим ткацтвом у поєднанні червоно-білих кольорів (Сумська обл., м. Кролевець);
- 3) Опішнянська кераміка — автентичне гончарне мистецтво (Полтавська обл., Зіньківський район, смт Опішне);
- 4) Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне малярство (Дніпропетровська обл., Петриківський р-н, смт Петриківка) [5, с. 4].

«Збережені народні традиції, звичаї, обряди, оригінальний фольклор, художні промисли й ремесла підвищують туристичну зацікавленість, виступають значним рекреаційним ресурсом. Потенціал нашої країни не обмежується традиційними промислами й ремеслами (вишиванки, гончарство, писанкарство та розпис). Є ще багато інших видів, форм і проявів нематеріальної культурної спадщини, що представляють культурне надбання України, про яке має знати увесь світ» [6, с. 9].

На державному рівні формується Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України, згідно з Порядком ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини

України. Станом на березень 2023 року до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України внесено 63 елементи [7, с. 13–145]

Внесені до обласного переліку у 2020 році «Технологія виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині» (м. Вінниця, м. Тульчин, с. Білоусівська Тульчинського району, с. Чагів Оратівського району Вінницької області, подано Громадською організацією «Етномайстерня Коло»). «Восковий» вінок з’являється на Вінниччині в кінці XIX – на початку XX ст. і побутує до кінця 80-х років XX ст. Весільні вінки з паперових та парафінових (воскових) квітів — «київські вінки» — відомі ще з середини XVIII ст., коли їх плели черниці православних монастирів і продавали на київських базарах. Це були справжні мистецькі вироби. В Європі та Америці весільні вінки стали популярною весільною прикрасою на початку XIX ст. [8, с. 21–25]. Спочатку тіари робили з квітів апельсина та натуральних перлів. В період Прекрасної епохи (фр. Belle Époque) такі прикраси стали масовими, та оскільки такий вінок був дорогим й недовговічним, його почали імітувати з воску. Варто зазначити, що назва «восковий» не завжди коректна стосовно цього виду вінків. У переважній більшості вінки робили зі стеарину та парафіну. На конкретних екземплярах складно визначити матеріал, не пошкодивши вінок. Існує інший шлях — точні відомості в паспорті зразка від майстра чи власника, що цей вінок зроблено з воску чи парафіну. З відомостей, які ми отримали від реципієнтів можна зробити висновок, що практично всі опитані вживають назву «восковий» стосовно весільних вінків, зроблених у більшості випадків зі стеарину та парафіну, хоча згадки про застосування воску також є. В західній європейській традиції також утвердилася назва «восковий», яка звучить як «тіара/корона з воскових квіток» (англ. Wax flower tiara/crown). Стельмащук Г. в праці «Головні убори українців» пише, що крапельки були восковими [9, с. 196–199]. Отже, надалі будемо дотримуватися традиції називати вінки з воску, стеарину чи парафіну «восковими», хоча вживання назви «парафіновий» теж можливе. Виготовляли їх з різних матеріалів: віск (парафін, стеарин), дріт (різного діаметру), папір (однотонний чи кольоровий), фольга, деревна стружка, тканина, намистини, нитки, вовна, клей. За кольоровою гамою вінки були кольоровими та однотонними (від жовто-коричневого (залежить від природного кольору воску, стеарину) до білого (парафін). Часто ці

матеріали змішувалися у пропорціях, які влаштовували майстриню. Зазвичай вінки невеликі за розміром, побудовані на одній основі, з небагатьма елементами, вирізняються великою кількістю восковиць, простотою форм, вишуканістю елементів та кольоровою гамою. Крім самого обрубчевидного вінка, на голові нареченої утворюють цілий комплекс складних прикрас та зачісок. Як доповнювальний елемент до вінка на голову вдягали «квітку» чи «букетики». Часто з боків вінка, вздовж грудей, звисають «берізки» чи «батіжки». Вінки робили двох-, трьох-, інколи й чотирирясними.

Народна мудрість каже, що весільний вінок символізує щастя й гармонію між подружжям, таємницю продовження роду. Він ніколи не викидався і не передавався подругам, з ним не дозволялось грати малюкам. За старовинною традицією, після весілля жінки прикрашали своїм вінком образ Богородиці (саме тому, до нас дійшли ці зразки в дуже гарному стані, попри на досить крихкий матеріал) або зашивали в подушку собі та своєму чоловікові, клали в колиску. Мати давала свій весільний вінок як оберіг від загибелі синові, котрий йшов на війну. На сучасному етапі виготовлення воскових вінків в селах майже зникло, залишивши по собі поодиноких свідків. Культура носіння таких прикрас відійшла з її власниками. Навіть ті, хто володіють технологією виготовлення воскових вінків не застосовують її на практиці, у зв'язку з відсутністю потреби та попиту. Але відродження воскових прикрас можливе у вигляді реконструкції, яка на сьогодні є актуальною формою вивчення, збереження та популяризації традиційної культури Східного Поділля.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мельничук О. І. Концепція нематеріальної культурної спадщини. Формування в міжнародному праві. *Пам'ятки України: історія та культура*. 2003. № 3. С. 12–17.
2. Український центр культурних досліджень. Нематеріальна культурна спадщина. Співпраця з ЮНЕСКО. URL : <http://culturalstudien.ua/UNESCO/unesko-sp1.php>
3. Босик З. О. Традиційна культура XXI століття у контексті життєздатності нематеріальної культурної спадщини України (на прикладі фольклору). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 1. С. 29–33.

4. Аксьонова Н. В. Потенціал нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: стан і перспективи. *Географія та туризм*. 2019. № 48. С. 62–73.
5. Збережемо цінності Землі нашої. *Організація Об'єднаних Націй : основні факти*. Париж : Весь Світ, 2008. С. 3–5.
6. Донцов О. Картографування нематеріальної культурної спадщини України в інформаційному забезпеченні туризму. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2018. № 28. С. 4–10.
7. Телеуця В. В. Елементи Нематеріальної Культурної Спадщини України / М-во культури України, Український культурний фонд; Вінниця : Твори, 2018. № 20. С. 135–145.
8. Матейко К. І. Головні убори українських селян до початку ХХ ст. *Народна творчість та етнографія*. 1973. № 3. С. 21–25.
9. Стельмашук Г. Г. Українські народні головні убори. Львів : Апріорі, 2012. С. 276.

Viktoriiia BEREZOVSKA,
Cooperative Comprehensive School (KGS)
Leeste (Municipality of Weyhe, Germany)

UNESCO WORLD CULTURAL HERITAGE SITES IN BREMEN

Bremen has become famous all over the world thanks to the tale "The Bremen Town Musicians". But in fact, Bremen is much more than just the city that hosts the characters of the fairy tale by the Grimm brothers. The city boasts long-standing traditions, vibrant architecture and a distinct medieval atmosphere. As well as that, it used to accommodate one of the largest German naval bases. Today it is a fairy-tale city with its own symbols. Created by sculptor Gerhard Marx in 1951, the Bremen Musicians Monument stands in the city centre and is seen as a symbol of the city. The bronze sculptures feature the main characters of the fairy tale: the donkey, the dog, the cat and the cock all being on top of each other and forming a pyramid.

One of the main symbols of the city is the Bremen Town Hall and the statue of Roland, the hero of the medieval epic. They are located on the city's central Market Square.

The Town Hall and the statue of Roland on Bremen's Market Square were included in the UNESCO World Heritage List in July 2004 [4]. UNESCO cites this ensemble as a unique record witnessing the acquisition of civil autonomy and market rights in the European context [2].

The Bremen Town Hall was built between 1405 and 1409. The only European town hall dating from the late Middle Ages, it has never been destroyed or ravaged. The Town Hall is given constant repair and maintenance, this being a necessary condition for its recognition as a UNESCO World Heritage site. Also, The UNESCO Committee has recognised the authenticity of the building. World War II saw massive destruction of town halls in Germany, in the aftermath of which many of them rebuilt. Noteworthy, the Bremen Town has survived in its original state.

The special significance of the Bremen Town Hall as a UNESCO Heritage site also lies in the artistic and stylistic values represented by the building's main façade, which features the Weser Renaissance and is considered a highly representative specimen of this style.

The medieval attributes of the building have survived up to the present time, the symbolic sandstone figures in particular.

The Town Hall is the seat of the Senate and houses the offices used by the President of the Senate and the Mayor of the Free Hanseatic city of Bremen are located here.

The Bremen Town Hall continues to be an important centre of local politics and culture. It is also a popular tourist attraction and a venue for various cultural events and exhibitions.

The main landmark of the city is the Bremen Roland, a sculpture installed in the city's Market Square near the town hall. According to a legend, the city will never lose its independence as long as it is guarded by Roland, who is known as a symbol of courage and honour. The Bremen Roland is the largest single statue in Germany dating back to the Middle Ages. Made of wood, the original sculpture of Ronald burned down in 1366. A new stone statue of Roland was installed in 1404. The coloured version of the sculpture appeared later. The statue was made of limestone and the column of sandstone. In the 18th century, it went on to be painted grey, but the painting work came to a stoppage.

The later period saw several restorations of the statue. In 1983, Roland's head was replaced by a copy, the original one having been submitted to the Focke Museum in Bremen. A wooden copy of the statue is found in Brooklyn, where it graces the pulpit of the Lutheran Zion Church. Founded by immigrants from Germany, the Brazilian city of Rolandia derives its name from the eponymous statue in Bremen [3].

The statue has become a famous meeting place for local residents and tourists. The Market Square often hosts various cultural events, festivals and fairs, with the statue of Roland always being the centre of attention.

The cultural heritage of Bremen has a unifying impact of the Ukrainians community in Germany. The Market Square is a place where Ukrainians hold rallies in support of their country and its struggle against the Russian invasion. In doing so, they also emphasise the necessity for European states to further their assistance to Ukraine.

References:

1. Maksymov V. Konventsija pro okhoronu vsesvitn'oyi kul'turnoyi ta pryrodnoyi spadshchyny 1972 . Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (holova) ta in.; Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. K. : Naukova dumka, 2009. T. 5 : Kon – Kyu. S. 12. 560.
2. Town Hall and Roland on the Marketplace of Bremen. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1087> (accessed: 03.04.2023).
3. Steinerne Zeugen bürgerlicher Selbstbestimmung. URL: <https://www.unesco.de/kultur-und-natur/welterbe/welterbe-deutschland/rathaus-und-roland-bremen> (accessed: 11.04.2023).
4. UNESCO-Welterbe – Rathaus und Roland in Bremen. URL: <https://www.welterbe.bremen.de/> (accessed: 05.04.2023).

Крістіна БОЙКО,
учениця 9 класу
Прилуцького ліцею № 5
імені Віктора Андрійовича Затолокіна
Прилуцької міської ради
м. Прилуки Чернігівської області

БОРЩ — ВИТВИР КУЛІНАРНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНЦІВ

Український борщ визнаний UNESCO! Страва увійшла до Списку нематеріальної культурної спадщини цієї авторитетної організації як така, що потребує термінової охорони. Про цю смачну страву ми готові говорити цілу вічність, а тепер про український борщ говоритиме і весь світ.

Ми, українці, знаємо незліченну кількість неймовірно смачних рецептів борщу і кожен з них унікальний і смакує по-своєму. У світі не існує якогось одного стандартного визнаного рецепта. Працюючи над дослідженням, переконалися остаточно — неабиякого смаку борщу додають традиції чи то окремої родини, чи навіть народу. Здається, це і є головне правило — ця страва несе в собі історію.

Нині, на жаль, не кожна українка готує борщ, і українці не вживають його щодня. І в цьому є велика біда: ми забули рецептуру своїх борщів, тому дещо втрачаємо здоров'я і не лише ментальне, але й фізичне, у першу чергу. На нашу думку, в борщі захований секрет здоров'я та довголіття, там купа вітамінів та інгредієнтів.

Метою дослідження було вивчення традицій, правил приготування, рецептури, регіональних особливостей борщотворення. Співставляючи і аналізуючи історію розвитку борщу, досліджено як відбувалися зміни в традиціях приготування національної страви, які умови впливали на її розвиток. Борщ був обраний не випадково, адже ця страва є одним із вагомих складових української культури та частиною повсякденності.

11 вересня 2019 року у межах проекту платформи культурних ініціатив ІЗОЛЯЦІЯ до Прилук завітав мобільний культурний центр «Гуртобус». Його місія передбачала зміцнення культурного розвитку українських регіонів. Одним із проектів «Гуртобуса» — антропологічна кухня — Гуртобус-кухня, присвячена антропологічному варінню місцевого борщу.

У Прилуках приготувати цю страву в умовах польової кухні неподалік від автобуса, запросили Ларису Борщ, ведучу кулінарного шоу на місцевому телебаченні, автора найкращого борщу міста Прилуки. До того ж борщ подавали у хлібних тарілках, що вирізняло його серед інших борщів. Така незвична подача борщу принесла заслужену перемогу.

Команда «Гуртобуса» здійснила спробу вивести борщ на вулицю, готуючи цю страву просто неба разом з місцевими кухарями під час зупинок у містах та селах. Під час приготування цієї страви у кулінара брали змістовне інтерв'ю, у якому прагнули простежити культуру місцевості крізь регіональні особливості рецепта та згадки місцевих жителів про найбільш поширену страву в країні. Рецепт прилуцького борщу ввійшов до рецептурної складової дослідження, яким організатори намагались відповісти на питання «Яким має та може бути борщ?». Це і спонукало до подальшого пошуку та дослідження українського борщу.

Щороку, починаючи з 2014 р., в Етно-садибі-музею «Лялина Світлиця» в Опішні, де нині діє Музей звареного борщу, відбувається оригінальний авторський ЕтноФестиваль «Борщик у глиняному горщику»! Його засновниця Олена Щербань, господиня садиби, провідна популяризаторка традиційної культури Полтавщини.

У Музеї звареного борщу, який працює у хатинах етносадиби, в одній з яких представлений весь антураж: колекція горщиків, рогачів, піч, у якій готують страви. Відвідувачі музею мають можливість спостерігати за процесом приготування борщу і навіть долучитися до нього, наприклад, поставити борщик у горщику за допомогою спеціального рогача в піч. (Авт. Досліджування борщу авторку привели до музею звареного борщу у 2021 році.)

Борщ досліджувало не одне покоління етнографів. Відомості про борщ прослідковуються у писемних джерелах XVI століття. З XIX століття до нас рецепт традиційного борщу доніс Микола Маркевич, його книга «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян», у якій він дає рецепт чернігівського борщу.

Борщ вчать готувати, переймаючи досвід від старших жінок у родині. (Авт. Дослідниця навчилася готувати борщ у своєї бабусі.) Він не втрачає статусу родинної страви, рецепт якої передається з покоління у покоління і втілює ідею тягlostі традицій.

З метою порівняння процесу приготування борщу було простежено процес його приготування на кухні ресторану та шкільній кухні (завідувач А. П. Каліш). Дослідження показало, що приготування цієї страви дещо відрізняється, але смак від цього борщ не втрачає.

6 жовтня 2020 року за ініціативи Євгена Клопотенка, українського кулінарного експерта, Експертна рада з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури та інформаційної політики України внесла український борщ до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини. Щоб внести борщ до цього переліку, Євгену знадобилося близько 1,5 року. Ним було здійснено декілька «борщових» експедицій по всій країні, у межах яких були зібрані десятки родинних рецептів борщу з різних куточків України. Також був відзнятий відеоматеріал, який 2020 року вийшов на великі екрани, як документальний фільм «Борщ. Секретний інгредієнт». У березні 2021 року Україна подала офіційну заяву на визнання борщу частиною нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Україна використала зручний історичний момент. Армія загарбників загрожує винищити українців, як носіїв культури приготування борщу, тому він також у небезпеці. Новим статусом страви ми виграли війну за борщ. Росія штучно розмивала кордони, мовляв, борщ їдять на всій території минулої радянської імперії, і він не потребує наділення страви якимись національними особливостями.

І ось нарешті, 1 липня 2022 року на 5-му позачерговому засіданні Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини український борщ увійшов до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

Особливої актуальності страва набула після початку російсько-української війни, коли справжній червоний борщ став однією з основних страв для українських воїнів на передовій. Борщ виготовляють у вигляді сух-пайка — сухого напівфабрикату. З пакетика із сухими овочами вагою 300 г можна приготувати 7 літрів борщу.

Що може українцеві найперше нагадати про Україну? Звичайно, український борщ. Так у чеській Празі є українська борщівня «The Boršč» (Ukrajinská polévárna — відчеського polévka — суп, зупа), власниками якої є українці з Кропивницького. (Авт. Зі слів біженки Галини Іщенко, це маленький острівок українства, де можна зігріти й наситити тіло й душу.)

Пошукова робота відкрила нові бачення про борщ. Його описують, зображають, малюють. Зокрема, український письменник Іван Котляревський в «Енеїді» (1798 р.) так повідав про конопляний борщ: «українцю жити без борщу просто неможливо, коштує не поїсти його три дні, як організм починає протестувати, і все тіло охоплює моторошна ломка». Як з'ясувалося, «Енеїда» це свого роду кулінарна книга рецептів, що містить та зберігає близько 140 назв автентичних українських страв та наїдків.

Про борщ говорять і пензлем. Те, що не можна передати словами, можна влучно зобразити на полотні. Пошукова робота показала, що є багато зображень борщу, де художники виставляють його і героєм епосу, і своєрідною симфонією смаку та аромату. Такі картини є візитівкою України.

Рецепти борщу динамічні й варіативні. Водночас ця страва залишається улюбленою і символічною. Борщ підпадає під сучасне поняття затишної їжі (comfort food) і зберігає за собою функцію ритуальної страви. Українці не повинні забувати свої традиції, страви, зокрема борщ, який несе в собі секрет здоров'я, довголіття, історію та оригінальність. Щоб звичним явищем, як бачимо нині для більшості, стало не лише пити каву зранку, а й готувати борщ та смакувати ним щоденно.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Борщ наш». ЮНЕСКО визнав борщ українським. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62008936>
2. Дегтярьова В., Бураджиева В. Борщ у дії: глобальне дослідження, якою має та може бути наша головна страва. *Platfor.ma*. 15 травня 2020. URL: <https://platfor.ma/topics/knowledge/borshh-u-diyi-globalne-doslidzhennya-yakoyu-maye-ta-mozhe-buty-nasha-golovna-strava/>
3. 16 фактів про український борщ, яких ви точно не знали. *BCBITI*. 29 вересня 2018. URL: <https://vsviti.com.ua/ukraine/51292>

Валерія БОРТНИЧЕНКО,
вихованка секції етнології
Київської Малої академії наук,
учениця 8 класу спеціалізованої школи
II–III ступенів № 159 з поглибленим
вивченням англійської мови,
м. Київ

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ БОРТНИЦТВА ЯК ПРОЯВ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Проблема збереження нематеріальної культурної спадщини у XXI столітті стає однією з основних у культурній політиці держави. Імпульс до збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини у світі надало прийняття ЮНЕСКО «Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», ухваленої у 2003 р. Генеральною конференцією UNESCO. І хоча Україна ратифікувала Конвенцію у 2008 році, ведення переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України започатковано лише у 2012 році. Офіційно ж Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України створено Наказом Міністерства культури України від 12.02.2018 р. № 105 «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України», додатком до якого і є, власне, Національний перелік [6].

На жовтень 2022 року у цьому списку знаходяться 50 елементів нематеріальної культурної спадщини. Цікавим є те, що такий промисел як бортництво зустрічається в цьому списку двічі: у 2018 році внесено елемент «Бортництво», а у 2022 р. — «Бортництво Київської області» [5].

Бортництво — лісове бджільництво, яке базується на утриманні бджіл у природних чи штучних дуплах дерев — бортях [2], а також це одна з найважливіших галузей промислів сільського населення [8].

Перші згадки про бортництво за писемними джерелами відносять до X ст. У Київській Русі продукти бортного промислу цінувалися, вони були важливою статтею експорту, ними платили данину. Занепадати бортництво почало з початку XIX ст. у зв'язку з масовим вирубуванням лісів, винайденням рамкового вулика (1814 р.), відкриттям цукроварень (1822 р.), винайденням парафіну (1830 р.).

Сьогодні, тою чи іншою мірою, бортництво у різних його формах, зберігається у поліських районах Житомирської, Рівненської, Волинської та Київської областей [3].

Дослідженню бортництва присвятили свої праці А. Дмитренко, С. Жила, У. Мовна, О. Нагорнюк, І. Несен, А. Петраускас, С. Сіренко, В. Скуратівський. Низка пам'яткоохоронних установ, музеїв, культурних організацій, громадських об'єднань займається вивченням цього промислу та популяризує його.

Завдяки зусиллям Фірсова М. Ю., керівника ГО «Бортники України» та Нагорнюка О. А., провідного наукового співробітника відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею, у 2018 р. було підготовлено облікову картку елемента НКС «Бортництво». У 2022 році за сприяння КЗ КОР «Вишгородський історико-культурний заповідник» до Національного переліку НКС додано елемент «Бортництво Київського Полісся».

ГО «Бортники України» на регулярній основі проводять етнографічні експедиції, здійснюють реконструкції традиційних знарядь бортництва, беруть участь у просвітницьких лекторіях, знімають тематичні відео [9], виступають на радіо (Архаїчне бортництво. Традиції давнього бджільництва. Інтерв'ю на Радіо НВ). На сайті <https://bortnyku.com.ua>, який створили члени цієї організації, розміщені відеосюжети, фотографії, інтерв'ю, розвідки з історії бортництва. У планах М. Фірсова — музей просто неба, інтерактивні заходи, інсталяції, фотопроекти й навіть розміщення колод із роями у київських парках, повнометражна кінострічка про дослідження бортництва з робочою назвою «Ведмідь» [10].

На порталі «Автентична Україна» у розділі нематеріальної культурної спадщини розміщено нарис з історії бортництва відео- та фотоконтентом та тестом на перевірку знань. На сайті віртуального музею нематеріальної культурної спадщини подано опис елемента, мультимедійні матеріали, а також розваги для дітей (пазл, кросворд, розмальовка).

На сайті проекту Українер представлено 2 розвідки зі значною кількістю аудіовізуальних матеріалів: «Бортники. Люди лісу» (експедиція у с. Селезівка та с. Князівка, 2018 р., текст на сайті перекладено 6 мовами) та «Зберегти бортництво» (експедиція до с. Хочине, 2021 р., інтерв'ю з Анатолієм Скумінім).

Також викликає зацікавлення тема бортництва у школярів — на Всеукраїнський конкурс-захист МАН України було подано роботу «Бортництво як традиційний промисел Українського Полісся» (2020 р.).

Протягом останніх років увага до бортництва росте. Проходять фестивалі «У борті витоки медові», «Бортництво: символ незламної української традиції», розробляються екскурсії, спеціальні маршрути, наприклад, Юрій Халімончук розробив авторський туристичний маршрут Олевщини — «Дикий мед або бортництво» [4].

У червні-жовтні 2020 р. Вишгородським історико-культурним заповідником реалізовувався національний проєкт «Бортництво Полісся: архаїчна традиція у сучасному вимірі», метою якого стала презентація та популяризація бортництва як елемента нематеріальної культурної спадщини України, збір та узагальнення інформації, пов'язаної з цим промислом, візуалізація у 3D-форматі предметів музейних зібрань трьох областей України — Київської, Житомирської та Рівненської. Куратором проєкту виступила В. Литовченко, к. і. н., директор Вишгородського історико-культурного заповідника, а науковим керівником — Г. Бондаренко, к. і. н., провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ.

У межах проєкту було проведено заходи із популяризації бортного промислу: проведено онлайн-урок «Бортництво Полісся», конкурс дитячого малюнку «Якби я був бортником», на території Національного музею народної архітектури та побуту України «Пирогово» презентовано тематичний фотопроєкт «Борт. Життя. Полісся», створено словник термінології бортництва, видано іміджевий альбом «Бортництво Полісся», в якому розміщено цікаві та актуальні статті з історії промислу, подано експедиційні напрацювання етнологів, фольклористів, археологів, краєзнавців, екологів.

Завдяки проєкту було відкрито осередок бортництва на території Київської області, тому отримані матеріали стали основою для заповнення облікової картки елемента НКС «Бортництво Київського Полісся» для включення його до Національного переліку. Підсумком проєкту стало створення «Віртуального музею бортництва», в якому розміщено всі напрацьовані протягом роботи над проєктом матеріали: віртуальні експозиції у вигляді зацифрованих експонатів, сферичних панорам, 3D-моделей

бортів, інтерактивних листівок й інтерактивного календаря, QR-карток з доданою інформацією тощо.

Експонати та навіть тематичні експозиції, пов'язані з бортництвом, є у багатьох музеях України. Зокрема, у збірці Сарненського історико-етнографічного музею представлена збірка старовинних вуликів, Камінь-Каширський краєзнавчий музей має у своїй експозиції бортъ, виготовлену 1861 року, а у Музеї давньоруського гончарства Вишгородського історико-культурного заповідника діє експозиція «Від бортництва — до вуликового бджолярства». Музей історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» має колекцію з 14 експонатів: бортей, колод і власне вуликів. У Житомирському обласному краєзнавчому музеї в залі традиційного народного побуту Полісся виставлені дерев'яні колоди-вулики, за допомогою яких у цих місцях добували мед, Рівненський обласний краєзнавчий музей має рідкісні вулики-колоди, які традиційно використовували в Україні до поч. ХХ ст. У 2022 р. в Історико-культурному заповіднику «Давній Пліснеськ» облаштували нову локацію, яка присвячена бортництву і має 3 борті, 2 колоди-заготовки для бортей та стебник. На подвір'ї Олевського краєзнавчого музею експонуються стародавні борті. У Національному музеї народної архітектури та побуту НАН України борті представлені на території садиби, сформованої на основі об'єктів із с. Блажове Рокитнянського району Рівненської області та садиби із с. Беги Коростенського району Житомирської області [7].

У с. Ходаки Житомирської області у 2020 р. заснували Музей бортництва, в якому зібрано 15 бортей, вік яких сягає 100 років.

Елементи нематеріальної культурної спадщини, на жаль, піддаються впливу процесів глобалізації, тому потрібно докладати значних зусиль для їх збереження у сучасному світі. Завдяки потужній роботі науковців, бортництво викликає дедалі більший інтерес в українців. У результаті масштабної популяризації промисел отримав новий шанс на відродження, тому потребує активної підтримки та збереження. Основне завдання — зберегти традицію, допоки є її активні носії, щоб не довелося потім повертати цей об'єкт культурної спадщини з небуття [1].

Список використаних джерел та літератури:

1. Дмитренко А. Бджільництво Березнівщини як об'єкт нематеріальної культурної спадщини та включення його до туристичних маршрутів Рівненщини (за експедиційними матеріалами). Збереження пам'яток культурної спадщини Волині: досвід, результати, проблеми, перспективи. Матеріали наукової конференції. Рівне, 2018. С. 36–41.
2. Дмитренко А. Бджільництво на Рівненському Поліссі: традиції та сучасний стан. Зб. наукових праць ДНЦЗКС. Київ, 2012. Вип 1. С. 203–218.
3. Дмитренко А. Бортництво Київського Полісся. Бортництво Полісся. Київ : Мистецтво, 2020. С. 68–81.
4. Миколук О. Щоб бортництво не стало архівом. День. 2020. 31 липня. № 142–143. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/shchob-bortnyctvo-ne-stalo-arhivom> (дата звернення 14.10.2022).
5. Про внесення змін до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики від 06.07.2022 № 228. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/Наказ%20МКІП%20від%2006.07.2022%20№%20228.pdf> (дата звернення: 10.10.2022).
6. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/> (дата звернення: 11.10.2022).
7. Несен І. Релікти Поліського бортництва. На сторожі української народної культури. Зб. наукових праць. Київ, 2008. С. 137–140.
8. Петраускас А. Бортництво сільського населення середнього Подніпров'я у давньоруський час. Бортництво Полісся. Київ: Мистецтво, 2020. С. 59–63.
9. Петраускас А. Можливості використання бортництва для розвитку туризму та культурно-просвітницької діяльності. Бортництво Полісся. Київ : Мистецтво, 2020. С. 103–106.
10. Петраускайте С. Творити вулє: що таке бортництво і чому бджоли мають стати новою візитівкою України. Українська правда. 30 вересня 2018 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/09/30/233188/> (дата звернення 29.09.2022).

Поліна БУХАРІНА,
студентка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПІДЗЕМНІ ПАМ'ЯТКИ АНСАМБЛЮ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ

На сьогодні написано чимало робіт з історії пам'яток Києва, як археологічних, так і архітектурних. Лєвова їх частина присвячена Софії Київській — одній з найвідоміших пам'яток міста і України загалом. Але написано напрочуд мало робіт, присвячених підземній частині Софії Київської. Проводились дослідження, писалися звіти та розроблялися проекти музеєфікації (на жаль, не здійснені), але всі доробки: тексти звітів, фотокартки та креслення відомі лише фахівцям і навряд турист чи навіть корінний киянин, якого запитають, чи є підземелля під Софією, буде знати відповідь.

Проте науковцям про їх існування відомо ще з середини XIX ст., коли і почалося їх дослідження. За відомими на сьогодні документами, перші розкопки відбулися ще у 1839 році, епізодично відбувалися у XX–XXI ст. [1, с. 14–20; 2, с. 111–117]. Їх дослідження відбувалося в основному лише тоді, коли на тій чи іншій ділянці ставалося провалля, яке привертало увагу наукових кіл. Фіксація провалу та проведення археологічних розкопок відбувалися не завжди. Все залежало від декількох факторів: наявності спеціаліста, який буде цим займатися (чи у штаті Заповідника, чи серед певного товариства науковців), наявності фінансування та сприятливих соціально-політичних умов. І саме тому немає повної картини провалів на території садиби Софії Київської: часто їх засипали без жодного дослідження чи навіть документування.

Загалом, відому нам історію археологічних досліджень на території садиби Софії Київської можна розділити на декілька етапів:

- Початок досліджень (1839 рік – перша половина XX ст.).
- Робота експедиції І. Тоцької (70-ті роки XX ст.).
- Дослідження, що проводяться у наш час (кінець XX – початок XXI ст.).

На основі вивчення та аналізу наявних матеріалів можна зробити такі висновки:

1. Датування ходів. Точно датувати їх складно, занадто мало інформації. Але зрозуміло, що першочергово вони були ґрунтовими та вирізані закритим способом. Можливо, перші підземні ходи з'явилися ще за часів Київської Русі, хоча на сьогодні дослідники вважають, що всі підземні споруди дотуються XVII–XVIII ст. Пізніше їх неодноразово ремонтували та перебудовували, зокрема, у другій половині XVII–XVIII ст. частину підземних галерей було перероблено на льохи, їх відділено спеціальними конструкціями (поперечна стіна) від земляної частини, яка, ймовірно, на той момент вже почала руйнуватися. Льохи обклали цеглою, в стінах відремонтували чи зробили нові ніші. Над ними, за дослідженнями В. Ляскоронського (1925 р.) [2; с. 111–117] та Т. Бобровського (2018 р.) [3, с. 283–303], будували дерев'яні господарчі будівлі.

2. Розташування ходів. Нині відомо, що більше ніж 50 м ходів проходить у північно-західному та північному напрямку від Софійського собору, між ним, Бурсою та Братським корпусом. Однак, як видно з аналізу археологічних досліджень провальних явищ, це не єдина зона, де наявні підземні галереї. За дослідженнями І. Тоцької (1973 рік) [4] та Г. Івакіна (2014 рік) [5, с. 64–66] цілком можливо, що підземні споруди проходять під будівлями, зокрема Софійським собором. Якщо це дійсно так, то початок масової руйнації системи підземних ходів може призвести до руйнування чи значного пошкодження якщо не всіх, то частини історико-культурних пам'яток на території Національного історико-культурного заповідника «Софія Київська». До проведення повномасштабних досліджень підстав для спростування такого сценарію в нас немає, адже ні наявність невідомих ходів, ні стан відомих не перевірявся вже понад сорок років. Дослідження ходів відбувається лише точково у разі виникнення провалу.

3. Фактори, які впливають на стан підземних споруд. В першу чергу, це вода, дощ та сніг — саме ці явища найбільше впливають на стан ходів. Перезволожений ґрунт призводить до поступового руйнування склепінь галерей, а також до збільшення тиску на ґрунтові стінки, що призводить до «складання» ділянки ходу чи замивання до неї великої кількості землі. Не менш небезпечними є автоматичні системи поливу, які тримають землю постійно вологою, і, відповідно, негативно впливають на стан підземної частини Софійського собору. І, менш постійне, але найбільше за руйнівною силою — прорив теплотраси. Прокладання теплотраси на території

Софії Київської без точних даних про підземну її частину є дуже ризикованим. Це підтвердив прорив теплотраси у квітні 1976 року, після якого утворилося одразу декілька нових провалів, а Східна гілка Ходу-1 (за І. Тоцькою) була практично повністю зруйнована [6].

На сьогодні основним завданням як дирекції Національного історико-культурного заповідника «Софія Київська», так і його наукових співробітників повинно бути дослідження та укріплення підземної частини Софії, а також переобладнання наявної інфраструктури з оглядом на відкриті дані. Не менш важливою також є подальша музеєфікація підземних галерей чи, як мінімум, повне дослідження їх теперішнього стану та укріплення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванисько С. І. До історії археологічних досліджень Софії Київської. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2014. С. 14–20.
2. Іванисько С. І. Археологічні розкопки на території садиби Софійського собору під керівництвом В. Г. Ляскоронського. *Сакральні споруди у житті суспільства: історія і сьогодення*. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції «Софійські читання», Київ, 27–28 лист. 2003 р. Київ, 2004. С. 111–117.
3. Bobrows'kuj T. Sawyc'kuj W., Strychar M. Badania archeologiczne w 2018 roku obok Soboru Sofijskiego w Kijowie. *Studia Lednickiet*. 2019. Vol. XVIII. P. 283–303.
4. Тоцкая И. Ф. 1973. *Отчет об археологических исследованиях на территории Софийского Заповедника в Киеве в 1973 г.* НА ІА НАНУ. Фонд експедицій. № 1973/110.
5. Івакін Г. Ю., Бобровський Т. А., Козюба В. К. Дослідження храму XI ст. садибі Софії Київської. *Археологічні дослідження в Україні 2014*. Київ, 2015. С. 64–66.
6. Тоцкая И. Ф. 1976. *Отчет об археологических исследованиях Софийского заповедника в Киеве за 1976 г.* НА ІА НАНУ. Фонд експедицій. № 1976/54.

Роман ВОЛКОВ,
вихованець секції археології
Київської Малої академії наук,
учень 9 класу Українського колежу
ім. В. О. Сухомлинського,
м. Київ

ГРАФІТІ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ — НЕВИЧЕРПНЕ ОБ'ЄКТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Софійський Собор є найвизначнішим проявом архітектурного мистецтва в середньовічній Русі. Неможливо переоцінити його сакральне та символічне значення для Київської держави й не тільки. Можна з упевненістю стверджувати, що це одна з найвизначніших пам'яток православного християнства в цілому. Собор є міським центром Києва, хоча й були зроблені реконструкції, він зберіг автентичні особливості, що дозволило зареєструвати його в статусі Світової спадщини ЮНЕСКО (1990).

Учені Галина Шевцова, Олена Горбик, Наталія Меженна, Наталія Чобітко, Юрій Козак, Ольга Андропова зауважують, що «у всіх світових культурах є програмні об'єкти, які ідентифікують, матеріалізують духовні пріоритети покоління, народу, держави» [1]. До таких об'єктів належать Луксорський храм, Парфенон, Пантеон, Ангкор-Ват, Собор Святого Петра, Звартноц, Нотр-Дам де Парі та багато інших. «Їх значення в культурному світі набуває надматеріальних форм; вони не лише пам'ятники будівельних досягнень, а й окремих самостійних явищ культури» [1].

Очевидно, що гідне місце в цьому переліку займає і Собор Святої Софії. Він був не просто місцем, а й символічним початком нової епохи християнства. Тут збиралися народні віче, звідси дружина князя вирушала в похід, всі урочистості релігійні і світські проводились саме в Софійському Соборі. Його побудова на багато років наперед задала архетип давньоруського християнського храму. Вищезгадані науковці акцентують увагу на тому, що «Усі храми Київської Русі успадковують сутність композиції та конструктивної будови Святої Софії в Києві, просто трактуючи її в меншому масштабі (менша кількість нав, структурних залів і куполів)», «Софійські

собори Новгородського і Полоцького, Успенський собор Києво-Печерської лаври, Михайлівський Золотоверхий собор, Михайлівська церква Видубицького монастиря, Кирилівський монастир та церква Святого Спаса на Берестовому в Києві та інші є копіями архітектурної схеми, втіленої в київському Софійському соборі» [1].

Історія Святої Софії нерозривно пов'язана з історією Київської Русі та й України загалом. Можна навіть сказати, що ця історія занотована в її архітектурі та інтер'єрах. Окрему унікальну роль у збереженні та передачі найрізноманітнішої історичної інформації відіграють графіті. Відомий дослідник Софійського Собору В'ячеслав Корнієнко, який присвятив їх дослідженню понад 15 років, влучно порівняв графіті з літописом. Однією з основних проблем в дослідженні середньовічної історії України є обмеженість писемних джерел того часу. І тому, як справедливо зауважив В. В. Корнієнко, «Такі написи та малюнки (графіті) є важливим історичним джерелом, дослідження якого сприяє вирішенню багатьох питань, пов'язаних з історією та культурою середньовіччя. Відмінною рисою цих записів є їх автентичність, оскільки, як відмічають фахівці з епіграфіки, на відміну від рукописних текстів (тих же літописів), графіті не відчули на собі вплив пізніших переписувачів; вони тісно пов'язані з місцем, предметом та часом написання, з історико-культурним та світоглядним середовищем» [2].

Графіті у Софійському Соборі зазвичай люди залишали, щоб донести до Бога свої прохання і молитви. Вони вірили в те, що так, залишивши на стінах Собору свої послання, зможуть безпосередньо спілкуватися з Богом. Це, можливо, ставало для багатьох відвідувачів Собору свого роду ритуалом — залишити свій напис на стіні храму.

Також на стінах храму можна побачити згадки про деякі історичні події, які найбільше закарбувалися в людській пам'яті: дні, коли військо відправлялося в похід, масштабні стихійні явища, смерть тогочасних правителів. Так, на одній зі стін храму знайшли дату смерті Ярослава Мудрого, ймовірно написаного в день його поховання в Софійському Соборі [3].

Отже, Свята Софія являє собою бібліотеку нотаток про наше минуле. Та і не лише наше, бо за В. Корнієнком, написи на стінах собору робилися церковнослов'янською, грецькою, вірменською, польською, німецькою, латинською, чеською та навіть англійською мовами [2].

Дослідження графіті на стінах Київської Софії почалися в середині минулого сторіччя Б. Рибаківим, а потім продовжено С. Висоцьким, Н. Нікітенко та В. Корнієнком. Останній систематизував та описав понад семи тисяч пам'яток, що стосуються багатьох аспектів історичної науки.

Зокрема, завдяки графіті Н. Нікітенко та В. Корнієнко висловили гіпотезу щодо нового датування побудови Софійського собору в Києві (1011–1018 рр.), історію перебудов його інтер'єрів та змін функціонального призначення його структур [4]. Це, зокрема, формує інше важливе припущення щодо ролі Володимира Великого у заснуванні Собору.

Також графіті можуть послугувати джерелом досліджень подій політичної, церковної та соціально-економічної історії середньовічної України. Наприклад, лише записи на стінах Софії змогли дати історикам точну дату миру на Желяні, укладеного онуком Ярослава Мудрого Святополком II Ізяславовичем після поразки в битві з половцями [5]. Різноманіття графіті вражає. Одні розповідають нам про високий рівень абстрактного мислення тогочасних дітей [6]. Інші стають джерелом вивчення зброї XI–XIII століть [7]. Треті відкривають невідомі сторінки торговельних відносин між Київською державою та середньовічним Кіпром доби Лузиньянів [8].

Важливість графіті як історичного джерела — це їх автентичність, що забезпечує прямий та безпосередній погляд на княжий період української історії, не зіпсований впливами пізніших переписувачів. Вивчаючи графіті, ми торкаємося думок та вступаємо в контакт з відчуттями людей минулого.

Список використаних джерел та літератури:

1. Galyna Shevtsova, Olena Gorbyk, Nataliia Mezhenka, Oksana Chobitko, Yurii Kozak and Olga Andropova. The Architecture of the Cathedral of Saint Sophiain Kyiv: Uniqueness and Universality in Historical Cultural Spaces. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, Volume 960, 5th World Multidisciplinary Civi lEngineering-Architecture-Urban Planning Symposium*. WMCAUS 15-19 June 2020, Prague, CzechRepublic. DOI:10.1088/1757-899X/960/2/022105(дата звернення: 11.10.2022).
2. Корнієнко В. В. Графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.: інформаційний потенціал джерела : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Київ :

- Ин-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Крип'якевича НАНУ, 2015. 40 с.
3. ГРАФФІТИ. НАДГРОБКИ. ЕПІТАФІЇ. НЕКРОЛОГИ. *ІЗБОРНИК*. URL: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn16.htm> (дата звернення: 11.10.2022).
4. Никитенко Н., Корниенко В. Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания / Н. НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 2012. 232 с.
5. Корнієнко В. В. Топоніми у графіті Софії Київської XI–XVII століть / Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. *Український археологічний щорічник Український археологічний щорічник*. Київ, 2013. Вип. 18. С. 155–168.
6. Корниенко В. В. Детские граффити в Софии Киевской. *Детство в христианской традиции и современной культуре* / Сост. К. Б. Сигов. Киев, 2012. С. 396–405.
7. Mikalai Plavinski. Old Russian graffiti sources of weapon history: preliminary statements *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica* 29 2012. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. P. 66–82.
8. Корнієнко В. В. Нове свідчення русько-кіпрських торгівельних контактів XIII–XIV ст. *Древнее Причерноморье*. Вип. X. Одесса, 2013. С. 333–339.

Софія ГАЙДАМАКА,
вихованка секції астрономії
та астрофізики
Київської Малої академії наук,
учениця 11 класу
ліцею «Інтелект»,
м. Київ

ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Астрономічну обсерваторію Київського університету заснував у 1845 р. професор В. Ф. Федоров. Створення обсерваторії передбачали на початковому етапі будівництва Київського університету. Спочатку її мали розмістити в головному корпусі вищого навчального закладу, однак пізніше було вирішено побудувати для неї окреме приміщення. Головну будівлю обсерваторії — пам'ятку архітектури державного значення — спроектував і побудував у стилі пізнього класицизму відомий архітектор Вікентій Беретті. Вона має форму восьмигранної башти. Орієнтацію будівель обсерваторії планували в площині меридіана, а фундаменти під стаціонарні телескопи та обертові частини купола основного телескопа мали бути глибокі й не з'єднані із самими приміщеннями. У середині ХХ ст. встановлено павільйони інших конструкцій, зокрема з відсувними дахами [1].

Нині обсерваторія займає ділянку площею близько 2,6 гектара. На цій території розташовані головна будівля, павільйон із меридіанним колом, павільйон із горизонтальним сонячним телескопом, башта великого телескопа-рефрактора, три цегляні павільйони, лабораторії, житлові приміщення. Також у складі обсерваторії функціонують дві спостережні станції — одна в с. Лісниках, друга — неподалік від м. Бородянки [1].

Астрономічний музей обсерваторії налічує близько 20 тисяч експонатів пов'язаних із наукою, технікою і краєзнавчими пам'ятками. Усі експонати згруповані за напрямками досліджень. Найдавніший експонат, що з'явився в обсерваторії в 1838 р., — переносний телескоп Ертеля (1838 р.). У 1870 р. встановлено меридіанне коло Репсольда, на якому аж до 1996 р. проводили регулярні спостереження. Найвний також астрограф Репсольда (1895 р.) [3].

Астрономічна обсерваторія Київського університету ввійшла у світову науку своїми роботами в галузі астрометрії, небесної механіки, фізики Сонця, позагалактичної астрономії, фізики малих тіл сонячної системи, релятивістської астрофізики. Тут працювали відомі вчені: В. Ф. Федоров, учень і послідовник знаменитого В. Я. Струве, перший директор, який у 1843–1847 рр. був ректором університету; М. Ф. Хандриков — один із провідних астрономів кінця XIX – початку XX ст.; В. І. Фабріциус, спостереження якого ввійшли до золотого фонду світових позиційних даних; С. К. Всехсвятський, фахівець із кометної астрономії, який передбачив наявність кілець у Юпітера; О. Ф. Богородський, автор відомих монографій із застосування теорії тяжіння Ейнштейна для опису астрономічних явищ; проф. В. Г. Кручиненко — один із засновників метеорних досліджень в університеті; д. ф.-м. н. В. Ю. Караченцева, відомий фахівець із позагалактичної астрономії; д. ф. м. н. А. В. Манжос, який започаткував роботи з гравітаційного линзування; чл.-кор. НАН України, д. ф.-м. н. К. І. Чурюмов, що відкрив комету 67P, до якої Європейське Космічне Агентство спрямувало місію Розетта. Завдяки їй людство довідалося про посадку на ядро комети модуля Філі [1; 2].

Нині наукові астрономічні спостереження проводять на спостережній станції обсерваторії в с. Лісниках. Станцію обладнано двома телескопами-рефлекторами: AZT-8 (з діаметром дзеркала D 70 см) і AZT-8 (D 48 см). Основні напрями спостережної астрономії: астрометрія і фотометрія комет і астероїдів; фотометрія катаклізмічних змінних зірок, активних ядер галактик, джерел гамма-сплесків в оптичному діапазоні; транзитна фотометрія екзопланет [2].

Список використаних джерел та літератури:

1. 175 років Астрономічній обсерваторії Київського університету : монографія / Єфіменко В. М. та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2020. 463 с.
2. Астрономічна обсерваторія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.observ.univ.kiev.ua/> (дата звернення 02.05.2023).
3. Астрономічна обсерваторія Київського університету. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 02.05.2023).

Анастасія ГОЛОВКО,
вихованка секції всесвітньої історії
Київської Малої академії наук,
учениця 11 класу
Політехнічного ліцею
НТУУ «КПІ»,
м. Київ

ПІДТРИМКА ФРАНЦІЇ ПІД ЕГІДОЮ ЮНЕСКО У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ У 2022 РОЦІ

Сьогодні провідні країни світу підтримують Україну у боротьбі з Росією, яка загрожує людській цивілізації та світовій демократії. Світові лідери, хоча й уникають прямого втручання у війну, активно вкладають ресурси в українську перемогу. Їхня підтримка виявляється у багатьох сферах державного життя України, і, звичайно, не оминула культурної. Держави світу виділяють великі кошти на захист та відновлення пам'яток української культури. В основному цим займається організація, створена для розгляду питань освіти, культури та науки — ЮНЕСКО.

Франція є однією з провідних держав світу, які захищають українські культурні пам'ятки. Громадянка цієї країни Одрі Азуле, нині генеральний директор ЮНЕСКО, ініціювала низку заходів на підтримку України, що проводилися і проводяться цією організацією. Такими заходами є, наприклад, постійний моніторинг пошкоджень пам'яток культури, що проводиться за допомогою супутникового знімання. На сайті ЮНЕСКО подано перелік об'єктів, що зазнали руйнувань або були знищені внаслідок російських обстрілів, який оновлюється щотижня [1].

На початку квітня 2023 р. Одрі Азуле здійснила дводенний візит до України, відвідавши Київ, Чернігів та Одесу. Метою візиту було розроблення плану відновлення культурного сектора. Вона оголосила про підтримку в зацифруванні історичних документів і творів мистецтва, а також повідомила про надання фінансової допомоги ЮНЕСКО — 10 млн доларів США буде виділено протягом наступних тижнів, і це лише невелика частина фінансування цієї організації. Заявлено також було і про план екстреного реагування ЮНЕСКО в розмірі 30 млн доларів США. Одрі Азуле провела

брифінг біля Софійського собору, зустріч із викладачами шкіл Чернігівщини та завершила свій візит у центрі Одеси, який ЮНЕСКО внесла до списку Всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою, у січні 2023 р. [2].

Першим кроком ЮНЕСКО щодо захисту українських культурних пам'яток стало їх маркування. Необхідно нанести спеціальні емблеми, аби визначити культурні місця та спрямувати на них особливий захист. Такою емблемою є блакитний щит (це визначено у Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Протокол до неї було затверджено у 1954 році, і Росія підписала договір) [1]. Звичайно, це маркування не виконує основного обов'язку — передбачалося, що сторони конфлікту не атакуватимуть пам'ятки, позначені цією емблемою, але Росія не зважає на жодні позначення. Залишається ще одне: ЮНЕСКО акцентує свою увагу на захисті об'єктів під цією емблемою.

ЮНЕСКО також створило і координує (спільно з Міжнародною радою музеїв та іншими подібними організаціями) штаб з порятунку спадщини [3]. Він займається забезпеченням культурних пам'яток України усім необхідним для захисту від російської агресії та можливих пошкоджень. У великих кількостях закуповуються дерев'яні та пластикові ящики, картон, спеціальні теки, канцелярське приладдя, необхідні для евакуації пам'яток речі [4]. Крім того, поповнюються запаси спеціальних вогнегасників для дерев'яних церков, найбільш вразливих до вогню. Поступово відбувається також відновлення пошкоджених внаслідок російської агресії пам'яток — іде збір коштів на відбудову будинків культури, церков, пам'ятників та скульптур на звільнених від окупантів територіях.

Франція також сприяє розвитку культурної сфери України у межах проекту ЮНЕСКО на підтримку українських діячів культури (оголошено про фінансування 7 проєктів, спрямованих на продовження мистецької діяльності в Україні) [6]. Кошти на проєкт під назвою «(re)connection UA» виділено з Надзвичайного фонду спадщини ЮНЕСКО, одним зі спонсорів якого є французький уряд. Обрані 7 проєктів отримують 100 тис. доларів США на розвиток. Ці проєкти повинні допомогти створити великий відкритий культурний простір, віртуальні інсталяції та виставки аудіовізуальних композицій. На розгляді також підтримка ще 10 подібних проєктів.

ЮНЕСКО розробила проєкт для збереження культурних об'єктів України під назвою Backup Ukraine [7]. Він дозволяє за допомогою спеціальної

програми сканувати об'єкти навколишнього середовища. Її варто використовувати для створення віртуальних версій пам'яток української культури. Кожен може створити 3D-модель будь-якого об'єкта.

Співпраця України з ЮНЕСКО у сфері збереження культурних пам'яток триває і продовжуватиметься надалі. Усі цивілізовані країни світу стоять пліч-о-пліч з Україною на культурному фронті. Франція, Велика Британія, Німеччина, Данія, Швеція, Люксембург та інші держави допоможуть у відновленні того, що зруйнувала імперія зла. Україна займатиме своє законне місце у ніші світової культури, збагачуючи світ своїм величним та багатолітнім культурним досвідом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зникаюча спадщина в Україні знаходиться під загрозою: ЮНЕСКО посилює охоронні заходи. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/endangered-heritage-ukraine-unesco-reinforces-protective-measures>
2. Ukraine: A. Azoulay and V. Zelensky together to rebuild the cultural sector. *United Nations Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/en/226413-ukraine-azoulay-and-v-zelensky-together-rebuild-cultural-sector>
3. Перемогти і зберегти: як в Україні захищають пам'ятки від війни. *Discover*. URL: <https://discover.ua/inspiration/peremohty-i-zberehty-yak-v-ukrayini-zakhyshchayut-pamyatky-vid-viyny>
4. Музеї деокупованої Харківщини оговтуються після рашистів / Штаб порятунку спадщини. *Facebook*. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02HeEFCqst7m5GFGwbsyGcFTsQuxsggvRB68bka3M9S7FrrS2nghAjzXCSA1eXAjsNI&id=100080184969512
5. Зберігати минуле – заради майбутнього! / Штаб порятунку спадщини. *Facebook*. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02dzu8htKNioKHWwazfNYoYSdzJRt73L7Lpsd2uKrd6mjNcoeKfhoUbBmcW8x6Nu7Jl&id=100080184969512
6. ЮНЕСКО фінансує 7 проєктів підтримки митців в Україні. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-funds-7-projects-support-artists-ukraine>
7. Салтиков Д. ЮНЕСКО запустила проєкт для збереження спадщини української культури. *Слух*. URL: <https://slukh.media/news/backup-ukraine/>

Катерина ДЕМЧЕНКО,
вихованка секції української мови
Київської Малої академії наук,
студентка ВСП «Оптико-механічний
фаховий коледж
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка»,
м. Київ

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЮНЕСКО: ПАРК «НЕСКУЧНЕ» — ПЕРЛИНА СУМЩИНИ

Головне завдання ЮНЕСКО полягає в тому, щоб сприяти зміцненню миру й безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки та культури, а також укоріненню у свідомості людей необхідності захисту миру [1]. Сьогодні Сумщина перебуває в зоні бойових дій, унаслідок чого руйнується інфраструктура і забруднюється екологія. Спираючись на головне завдання організації, вважаємо, що Тростянецький парк вартий того, щоб бути внесеним до культурної спадщини ЮНЕСКО, оскільки його неймовірною красою і цікавою історією мають захоплюватися майбутні покоління не лише України, а й світу.

Державний дендрологічний парк «Тростянець» НАН України — видатна пам'ятка садово-паркової архітектури середини XIX ст., що має статус національного надбаня України, належить до природно-заповідного фонду України й займає площу 204,7 га [2].

Парк створений на початку XIX століття із використанням прекрасного лісу навколо чудових ставків, що виникли в результаті перекриття глибокої лісової балки, і розташований на західній околиці міста [3]. Грот використовувався для проведення театралізованих вистав, під час яких для створення більшого ефекту артисти перевдягалися в німф та сильфід, а ліс навколо грота було ілюміновано. З того часу ця споруда відома під назвою «Грот німф» [4].

Цікаву версію походження парку розповідає на своїй сторінці у Facebook очільник міста Тростянець Юрій Бова: «Якось у давні часи до місцевого поміщика Голіцина, що володів Тростянцем і проводив усілякі розваги в

Круглому дворі, завітала молода красуня родом з Італії. Поміщик закохався в дівчину й запропонував їй руку і серце. Дівчина наче б і хотіла погодитися, але запропонувала поміщику зробити так, щоб Тростянець нагадував її рідне місто. Тоді вона залюбки сюди переїде».

Переповнений почуттями, поміщик запросив архітекторів вивчити територію. Вибір випав на річку Тростянець, що протікала перед містом. Робота закипіла. Сотні робочих почали споруджувати дві величезні дамби, аби потім створити мальовничий каскад озер, де на схилах розкинувся чарівний ліс. Пізніше саме тут заклали грот. Голіцин довів свою справу до кінця: дамби збудували. Озера поступово наповнилися джерельною водою. По берегах червоною цеглою проклали доріжки для кінних екіпажів, збудували Грот «Німф», де були і винні погребі, і таємна кімната і, мабуть, багато чого ще цікавого. На озерах плавали лебеді, можна було покататися на човнах. Парк назвали «Нескучним». Мабуть, дійсно, весело було там. Ось такі були тоді почуття! Та італійська дівчина чомусь так і не приїхала. Але рукотворні нескучанські озера залишилися і є справжнісінькою красою Сумщини й Тростянця [5].

Парк має ландшафтний тип і площу 253 га, з якої 2 га використано під забудову і 15 га — під водойми. Тут знаходяться одні із найстаріших насаджень дубів та інших порід дерев віком до 250 років і більше (ясен, липа, клен та ін.). Поряд з цим, тут є багато штучних насаджень цінних порід дерев віком до 150 років, як-от: горіх, дуб червоний, бархат, сосна чорна. Через парк серед могутніх дерев прокладена мальовнича дорога, яка то спускається до берега водойми, то підіймається вгору по схилу. Парк із науковою метою використовується Тростянецькою лісодослідною станцією [3].

Не можна не згадати садибу управителя маєтками Леопольда Кеніга. Це комплексна пам'ятка історії та архітектури національного значення. Маєток збудували 1762 року в стилі неокласицизму за господарювання Тимофія Надаржинського. У власність цукрового магната Леопольда Кеніга садиба перейшла 1874 року. Родина Кенігів суттєво змінила вигляд маєтку. Зокрема, фасадам комплексу додали барокових форм, декорували їх пілястрами та барельєфами у формі янголів і химер.

1911 року в ансамблі комплексу з'явилася нова перлина — двоповерхова будівля асиметричної композиції з вежею в її східній частині, що ідеально виглядала серед мальовничого доквілля. Тут мешкав керівник лісового

господарства зі своєю родиною. Зведена однією з останніх в ансамблі, ця будівля має, можливо, найтрагічнішу долю. Будинок постраждав 27 березня 2022 року, коли російські війська спалили пам'ятку, відступаючи з міста Тростянець. Прямі обстріли російськими танками й пожежа в будинку суттєво пошкодили фасади, зруйнували дах і перекриття, знищили інтер'єри, вибили вікна. Те, що не змогли остаточно знищити нацистські окупанти під час Другої світової війни, тепер нищать російські [6].

Зважаючи на зазначене вище, Тростянецький парк заслуговує бути внесеним до списку культурної спадщини ЮНЕСКО, оскільки:

1. Садиба є одним із прикладів меценатського маєтку, осередку культурного життя, де неодноразово гостювали відомі митці: художники Микола Ге, Віктор Резанов, композитор Владислав Заремба.

2. Парк є справжнім витвором садово-паркового мистецтва, який став визначною пам'яткою України.

3. Парк за кількістю зібраних в ньому рідкісних екземплярів дерев може конкурувати з відомими ботанічними садами Європи.

4. Щороку тут відбуваються пленери художників-пейзажистів, окремі роботи яких зберігаються в галереї маєтку Голіцина.

5. Парк насаджено навколо найстарішої науково-дослідної установи лісового профілю в Україні, побудованій на базі Тростянецького лісгоспу.

Тож занесення Тростянецького парку «Нескучне» до списку ЮНЕСКО ознайомить світ зі справжньою перлиною Сумщини, сприятиме зміцненню культурних зв'язків між країнами, популяризації краси української природи у світі, що слугуватиме усвідомленню важливості природи як цінності суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Постійне представництво України при ЮНЕСКО: вебсайт. URL: <https://unesco.mfa.gov.ua/pro-yunesko> (дата звернення: 23.10.22).
2. Ільєнко О. Дендропарк «Нескучне» (м. Тростянець, Сумська обл.): карта, опис. URL: <https://drymba.com/uk/1034591-dendropark-neskuchne-trostryanets> (дата звернення: 23.10.22).
3. Артюшенко М. М. Старожитності Тростяначчини. Парк «Нескучне». Тростянець, 2002. С. 143–144.

4. «Тростянецький», парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. Мій дім Україна: вебсайт. URL: <https://mydim.ua/companies/sights/2733/> (дата звернення: 23.10.22).
5. Божко О. Дендропарк «Нескучне» на Сумщині — ідеальне місце для відпочинку на природі. *Gazeta.ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/travels/_dendropark-neskuchne-na-sumschini-idealne-misce-dlya-vidpochinku-na-prirodi/856152 (дата звернення: 23.10.22).
6. Будинок управителя маєтками Леопольда Кеніґа — Український інститут: вебсайт. URL: <https://ui.org.ua/postcard/budynok-upravytelya-mayetkamy-leopolda-keniga/> (дата звернення: 23.10.22).

Дарина КУНИЦЬКА,
учениця 8 класу
ТОВ «Ліко-школа»,
м. Київ

НАЇВНА ТВОРЧІСТЬ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО

Культурна спадщина кожного народу — це не лише сукупність успадкованих сучасниками культурних цінностей від попередніх поколінь. Це — джерело життя, з якого черпає свою духовність кожна нація, кожен народ, і без якого неможливий успішний розвиток держави.

Подорожуючи різними країнами, ми насамперед вивчаємо культуру та мову певного народу, його духовні цінності, традиції та вірування, намагаємося зрозуміти їх суть. І відповідь до такого розуміння криється в глибинах народної культури, що проявляється в матеріальній і нематеріальній культурній спадщині кожної нації [1].

Сьогодні культурна спадщина України зазнає тотального руйнування. Зокрема, повномасштабна війна в Україні призвела до знищення російськими окупантами музею в Іванкові, де зберігалася частина спадщини мисткині Марії Примаченко. На щастя, місцеві жителі, попри пожежу, врятували частину експозиції. Слід зазначити, що фантастичні звірі майстрині — це і пересторога («Будь проклята війна!»), і заклик до дружби, миру.

Розкрити секрети самотності творчого феномену Марії Примаченко, виявити глибоке народне коріння її творчості, яке непідвладне часу — це надважливе завдання, яке має привернути увагу не лише культурологів, митців, але і Спеціалізовану установу Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) з метою піднесення, популяризації, розуміння української культури у світовому просторі.

ЮНЕСКО створена з метою зміцнення миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури. У сфері культури ЮНЕСКО вирішує такі завдання, як збереження й відродження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини; розвитку мистецтв; сприяння піднесенню сучасних культур; повернення втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження [2].

Марія Оксентіївна Примаченко, також Приймаченко — відома народна художниця українського «наївного мистецтва», творчість якої прекрасне, дивовижне, утаємничене і до кінця незбагнене явище, — більше століття привертає до себе увагу шанувальників мистецтва, дослідників, художників, культурологів, мистецтвознавців. Жінка з нелегкою долею, малописьменна, була визнана зіркою першої величини у «Всесвітній енциклопедії наївного мистецтва», виданій у Белграді у 1984 році. У 1937 році картини Марії Примаченко виставлялися в Парижі. Пабло Пікассо, видатний художник, відзначив, що якби Марія Примаченко проживала у Франції, то могла б стати значно відомішою, аніж він сам [3].

В основу робіт художниці покладено фольклорні легенди, народні казки й оповідання. В її творах все фантастичне є життєвим, а реальне — фантастичним. Як і в казці, на картинах Марії Примаченко звірі, дерева, квіти діють, розмовляють, змагаються, борються за добро й стверджують його, знищуючи зло. Фантастичні звірі на картинах художниці виступають не лише головними персонажами — вони уособлюють ті чи інші почуття та послання, які художниця хотіла донести іншим, зокрема добра, надії, любові, миру, духовності, щастя. Укрупнені форми небачених звірів — справжня злива кольорів у поєднанні з орнаментами, які вражають своєю емоційною силою образу. Вступає в дію магія справжнього мистецтва: звірі ніби ворухнуться, дихають, ростуть у нас на очах [4].

Живий світ Марії Оксентіївни був живим завжди — вона просто не сприймала його інакше. Тому персонажі «звіриної серії» так схожі на людей: у них вигнуті наче від здивування брови, пухнасті закручені вії, думки відбиваються на мордах. Найбільше вражають очі, подібні до людських — вони начебто то зазирають у душу глядачеві, то приховують щось. Птахів вона створює казковими істотами, часто квіткоподібними, з крилами-вишиванками, химерних форм, небачених обрисів. Проте завжди звірі й птахи в Марії Примаченко добрі, симпатичні, сонячні [5].

В уяві М. Примаченко світ тварин не був відірваний від світу людей: звірі носять вбрання, як у нас, поводять себе, як ми. За ними хочеться спостерігати, наче підглядати за чужим життям. Олюднюючи своїх персонажів, художниця змушувала глядачів шукати в них себе, прислухатися до своїх почуттів.

Марія Примаченко не здобула професійної освіти, оскільки в дитинстві захворіла на поліомієліт. Це не могло не вплинути на світосприйняття

Марії, вона стала по-дорослому спостережливою, почала по-іншому сприймати світ. Та, попри вимушену самотність, вона не втратила оптимізм: «Роблю сонячні квіти тому, що людей люблю, творю на радість, на щастя людям, щоб всі народи один одного любили, щоб жили вони, як квіти по всій землі...». Її картини — це трансляція діалогу із серцем. Ідеї для її творів визрівали в ній стихійно: «Дивлюсь на підлогу — бачу, то звір, а то людина на коні». Щось на кшталт того, як нам дітям вижалися різні дивовижні тварини, коли подовгу дивились на килим, що висів вдома у бабусі. Навіть під час аварії на ЧАЕС, коли рідне село потрапило у 30-кілометрову зону евакуації, вона залишилася із сином і намалювала картину, на якій корова в бахілах їсть отруєну радіацією траву.

Художниця створила власний напрямок, свою школу-студію оригінального декоративного малюнка, в яку запрошувала талановитих дітей з рідної Болотні. Як писав журналіст Юрій Ростов, останні роки свого довгого життя Марія Оксентіївна «в хустці, насунутій на лоб, і зеленій в'язаній кофті сиділа на розкладеному біля печі дивані, накривала хворі ноги ковдрою і спостерігала за життям, яке відбувалось у хаті» і, можливо, навіть не підозрювала, який величезний внесок вона зробила в українську культуру [6].

Особливість примітивізму, наївного мистецтва, полягає в тому, що художники цього напрямку переносять власні почуття на полотна, не намагаючись когось наслідувати. Це, безумовно, робить його привабливим для нас своєю відкритістю, чесністю, оптимістичним духом та гуманістичним настроєм. Попри те, що, на перший погляд, творчість українських наївних художників може здатися недалекою та незрозумілою, зростає кількість прихильників, яких підкорила щирість примітивістів. Адже це мистецтво задля любові до мистецтва

Сучасний напрям розвитку наукової діяльності в галузі українського образотворчого мистецтва вимагає глибокого вивчення унікальної мистецької спадщини українських художників, які удостоєні високих звань в царині світового мистецтва. Марія Примаченко є однією із таких персоналій. Її творчий доробок залишений нащадкам привертає увагу мистецтвознавців, етнографів, художників тощо. Зважаючи на основні завдання ЮНЕСКО, вважаємо доцільним, аби мистецьке надбання Марії Примаченко було внесене до культурної спадщини Організації, оскільки

її творчість — це феномен дивовижного сплаву конкретного мислення, інтуїції, фантазії й підсвідомого. Тим паче, що 2009 рік — рік 100-літнього ювілею художниці — було оголошено ЮНЕСКО роком Марії Примаченко.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берлач, О., Лесик-Бондарук, О. Мистецька оригінальність і художньо-сміслова багатогранність дивовижних звірів Марії Приймаченко як унікальне явище українського живопису та світового мистецтва. *Fine Art and Culture Studies*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. № 1. 52 с. DOI:<https://doi.org/10.32782/facs-2021-1-1>
2. Мокій А. І. Міжнародні організації : навч. посіб. / А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець. Київ : ЦУЛ, 2011. С. 88–95. URL: https://pidru4niki.com/17190512/ekonomika/yunesko_mizhnarodna_organizatsiya_suchasnosti
3. Матеріальна та нематеріальна культурна спадщина. *Via Regia Ukraine*. URL: <https://via-regia.org.ua/materialna-ta-nematerialna-kulturna-spadshhyna/>
4. Марія Примаченко «Барви Марії Примаченко». *Міська спеціалізована молодіжна бібліотека* URL: <https://msmb.org.ua/biblioasuresursi/bibliografiya/osobistosti/mariya-primachenko-barvi-marii-primachenko/>
5. Що потрібно знати про художницю Марію Примаченко. *Vogue*: URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/chto-nuzhno-znat-o-marii-primachenko-32145.html>
6. Синолиця В. М. Чисте мистецтво: чи справді мистецтво таке наївне. Перспективи розвитку сучасної науки. Київ, 2017. С. 122–125. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ist/19sept2017/40.pdf>

Дар'я ЛОБАНОВА,
студентка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ «КУЛЬТУРА ПРИГОТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОРЩУ»: ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПИТАННЯ

Етнологи зазначають стійкість та консервативність комплексу традиційного харчування, і такий його характер сприяє тому, що усталені страви та етикетні звички українців слугують для нас вагомими маркерами ідентичності. Відзначимо, проте, що на початку XXI ст. ця сфера зазнає впливу глобалізаційних процесів, оскільки за умов активної мобільності населення, безпосередніх міжкультурних контактів, світового інформаційного взаємообміну змінюються наші гастрономічні вподобання, у раціон їжі додаються все більше нових видів продуктів, зразків інших національних кухонь. Сучасна епоха несе у собі виклики втрати системи народних знань, зокрема пов'язаних із приготуванням та вживанням їжі, і тому подібна нематеріальна культурна спадщина потребує цілеспрямованих зусиль з охорони, збереження та популяризації, чим займається ЮНЕСКО. На наше переконання, підтримки від цієї світової організації потребує й основна перша стравка кожного українця — борщ.

Основна кулінарна візитівка, що має для українства гуртувальний потенціал та є виразником сучасної культурної дипломатії нашої держави на міжнародній арені, 6 жовтня 2020 р. була внесена експертами Міністерства культури та інформаційної політики до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Відтак, 1 липня 2002 ЮНЕСКО внесла український борщ до списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує охорони. В Україні це назвали перемогою у «борщевій війні» з РФ.

Українська кухня як важлива складова побутової культури українців, а борщ — невіддільна її складова, потребують дослідження не лише

їх витоків, а й форм репрезентації, сутнісних ознак, функцій та ролі у суспільстві [1, с. 62].

Вивчення матеріальної культури, пов'язаної з етнічною, є однією з поширених візій, під якою розуміється сукупність ознак культури, що стосуються переважно повсякденної життєдіяльності та побутової культури.

Вивчаючи життя будь-якого народу, починають із дослідження його кухні, бо в ній, як зазначають етнологи, відображена історія, побут народу.

Історіографію дослідженої теми ми згрупували так:

1) етнографічні дослідження, 2) історичні дослідження; 3) сучасна наукова школа дослідження української кухні.

Однією з перших спроб висвітлити питання їжі та харчування українського народу була стаття Акіма Канівського «Народная пища в Золотоношском уезде», у якій подано перелік основних страв, способів їх приготування і вживання, розглянуто звичаї та обряди, пов'язані з харчуванням. Хоча окремі свідчення про стародавні українські страви маємо ще у літописних джерелах («Лаврентіївський літопис», «Повість временних літ») [3, с. 1].

А. І. Димінський у статті «Быт крестьян Каменецкого и Проскуровского уездов Подольской губернии» детально описує народну кулінарію цього району, наводить деякі повір'я, пов'язані з їжею. Описи процесів приготування та вживання страв на Полтавщині та півдні Чернігівщини були зібрані лікарем і етнографом середини XIX ст. Степаном Носом в збірці «Поварство України» [1].

Інформативними для нашої роботи були розвідки, в яких подано не лише детальні описи й стислі характеристики страв, а також процесів їхнього приготування та споживання, а й багатогранні функціонально-сутнісні, справжні етнографічно-образні систематизації процесів харчування українського народу.

Саме таким є розділ книги відомого українського історика й етнографа середини XIX ст. М. А. Маркевича «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян», що побачила світ у 1860 році [4]. Попри те, що ці відомості мають описовий характер і зводяться до переліку святочних, масничних, великопостових обрядів, звичаїв та страв, вони є першим систематичним джерелом про українську народну їжу. Автор, зокрема, описав приготування борщу: капуста, буряк і м'ясо клались у горщик, затовчувалося усе це салом і заливалося буряковим квасом. Пісний борщ готували без м'яса та сала, але з рибою [4, с. 150].

Сучасні етнографи вказують на роботу М. М. Левченка «Несколько данных о жилище и пище южнорусов», де подається ґрунтовна характеристика харчування селянства під час постів й в свята, акцентуючи на залежності народного харчування від сезону і пори дня [1; 2].

Цінну інформацію для висвітлення цієї проблеми містять матеріали експедицій, очолених етнографом П. П. Чубинським, де на фундаментальній джерельній базі, незамінній для етнографічних студій наступних поколінь дослідників, подано опис народної їжі [5]. У цій праці борщ віднесено до неодмінних упродовж віків складових щоденної їжі.

С. Яценко у статті «Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження» посилається на матеріали про народну кулінарію і традиції харчування українців, що публікувалися в етнографічних журналах «Этнографическое обозрение», «Живая старина», у статистичних земських збірниках [3].

У ХХ ст. українську кухню досліджувала Л. Шевченко, активно використовуючи власний експедиційний матеріал. Дослідниця розглянула способи заготівлі продуктів, особливості приготування страв, посуд, у якому готували та подавали їжу, обрядові та святкові страви, регіональні особливості української кулінарії. Дослідницею подано відомості про види борщів; відзначено, що до цієї страви додавали 5–6 видів продуктів [6, с. 423–458; 8].

Серед вчених сучасності найвідоміші роботи за темою — авторства Лідії Артюх. Принаймні, у мережі за запитом «українська кухня» першою з'являється інформація про цю етнографію, бо її праці фактично сформували уявлення про українську кухню. В одній із перших робіт Л. Артюх «Українська народна кулінарія. Історико-етнографічне дослідження» висвітлюються особливості їжі і харчування як елемента матеріальної культури українського народу. Авторка подає етнографічний опис і класифікацію повсякденної й святкової обрядової їжі українського селянства, відповідно до класового бачення радянської епохи, аналіз її соціальної функції. У цій роботі дослідниця борщ з капустою називає найбільш вживаною з рідких овочевих страв, прикрашаючи це прислів'ями: «Борщ та капуста — в хаті не пусто», «Борщ та каша — пища наша». Окремою роботою етнографіні, що акцентує увагу на предметі нашого дослідження, є розвідка «З історії народної кухні. Картопля. Борщ» 1995 року [7].

Їжа як елемент традиційно-побутової культури стала об'єктом дослідження у працях цілої групи авторів: А. Волкової, М. Борисенка, М. Жовнір'ова, Ю. Ліпець, О. Плюти, О. Кравець, В. Маланчук, які розглядали ці питання пунктирно, у зв'язку з іншими проблемами. Однією з перших публіцистичних розвідок у напрямі осмислення системи харчування сучасних українців у процесах зростаючої соціальної напруги та інтенсифікації ритму повсякденних відносин є праця В. Панченка «Українське національне харчування: минуле і майбутнє. Уроки здоров'я», у якій дослідник на підставі соціально-диференціальних характеристик звертає увагу на особливості національної системи харчування та найбільш небезпечні моменти її трансформації.

У сучасних дослідженнях О. Чебанюк, В. Галайчука, О. Брайченко, Т. Полек борщ теж займає вагоме місце. Значних досягнень у вивченні борщу досягла дослідниця гастрономічної спадщини Галичини М. Душар.

Створювана протягом багатьох віків, народна кухня відображає весь історичний розвиток українського народу, його звичаї та смаки, як і соціальні умови його життєзабезпечення. Історичні дослідження в основному присвячені унікальності української кухні, основним етапам і чинникам формування національної системи харчування в контексті української історії. Дослідники посилаються на наукові праці П. Алепського (сина Антіохійського патріарха Макарія, що супроводжував його в поїздки українськими землями в XVII ст.), Гійома де Боплана «Опис України Гійома Левассера де Боплана» про вишуканість та схожість з французькою.

Робіт суто з історії борщу майже немає. На першу задокументовану згадку у подорожніх записках Мартина Груневега вказує Я. Д. Ісаєвич [8]. Про аргумент хронологічний, як один з найважливіших у будь-якому питанні, наголошує і С. Леп'яво у статті «Про український борщ від 1584 р. з історичними приправами», згадуючи знаменитого православного полеміста Івана Вишенського [9].

Окрему групу складають кулінарні дослідження: збірка «Кулінарна справа», зводи кулінарних рецептів, збірники рецептур національних страв [10], довідники «Українська стародавня кухня», книга рецептів Г. Дубовіса та О. Франко. Збірки рецептів ще раз підтверджують, що українська кухня багата історичним минулим, а популярний в Україні саме борщ, численні його різновиди. Практично в кожній області його готують

за своїм особливим рецептом, чим підкреслюють регіональність страви. У кожній праці з рекомендаціями щодо приготування борщу за складом найменувань він б'є рекорди (понад 20 продуктів): до київського, селянського, полтавського і зеленого українського — 18; чернігівського — 16; львівського — 15 і тому подібне. Задля готування борщів застосовується не лише процес варіння, але також смаження і тушкування [10].

Здійснений аналіз історіографічного доробку за темою дослідження за-свідчив, що українська народна кухня є досить дослідженою, але власне про борщ як її базову складову написано ще недостатньо. Досі навколо цієї страви існує багато міфів, нерозв'язаних питань, які ще чекають на велике дослідження. Узагальнених наукових робіт з історії борщу взагалі немає. Маловивченість теми й робить її сьогодні актуальною.

Список використаних джерел та літератури:

1. Плюта О. П. Українська кухня як феномен побутової культури: до історіографії питання. *Актуальні питання культурології*. 2016. Вип. 16. С. 59–64. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=apkant_2016_16_16 (дата звернення: 25.09.2022).
2. Волкова А. В. Науково-етнографічне дослідження особливостей технології страв української національної кухні. *Траектория науки. Електронний науковий журнал*. 2015. Т. 1. № 1. С. 4.1–4.8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2015_1_1_8 (дата звернення: 03.10.2022).
3. Яценко С. А. Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2018/1/3.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).
4. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиянъ. Київ, 1860. 171 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000939> (дата звернення: 07.10.2022).
5. Чубинський П. Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-русский край / уряд.: Н. Муніч, В. Серебрій. Київ : Ред. загальнопед. газ, 2004. 128 с.
6. Шевченко Л. П. Народна кулінарія. *Українці. Історико-етнографічна монографія* / Ред. К. Г. Гуслистий. Т. 1 (Народна культура і побут

дожовтневого періоду). Київ, 1960. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0014613 (дата звернення: 9.11.2022).

7. Артюх Л. З історії народної кухні. Картопля. Борщ. *Неопалима купина*. 1995. № 2. С. 18–21.

8. Ісаєвич Я. Д. Мартин Груневег і його опис Києва. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/GrunewegKyiv.html> (дата звернення: 30.09.2022).

9. Леп'явко С. Про український борщ від 1584 р. з історичними приправами. *Українська правда*. 2020. 3 листопада URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/11/3/158395/> (дата звернення: 30.09.2022).

10. Стахмич Т. М. Кулінарна справа. Технологія приготування їжі. Київ : Грамота, 2020. 280 с.

Софія ЛОБОДОВСЬКА,
вихованка гуртка
«Археологічне краєзнавство»
Комунального закладу
«Рівненський обласний центр
національно-патріотичного виховання,
туризму і краєзнавства учнівської молоді»
Рівненської обласної ради

ОГЛЯД ПЕЧЕРИ ШОВЕ В ОКУЛЯРАХ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Слухачі гуртка «Археологічне краєзнавство» Комунального закладу «Рівненський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Рівненської обласної ради мали змогу відвідати печеру Шове у віртуальній реальності [3]. Подія була проведена під час практичного заняття «Епоха каменю. Палеоліт — стародавній кам'яний вік».

За допомогою віртуальної реальності гуртківці мають відвідати будь-яке місце, не виходячи з класу або дому. Йдеться не лише про туристичні візитівки Парижа чи Лондона, але і про глибини океану, космічні простори та навіть печеру, доступ до якої закритий уже багато років. Печера Шове закрита для відвідування з 1994 року. Доступ до неї суворо обмежений через негативний досвід з печерами Альтаміра та Ласко, у яких допуск відвідувачів у великих масштабах призвів до зростання цвілі на стінах та пошкодження мистецтва. Печера Шове містить деякі з найкраще збережених фігур печерних малюнків у світі, а також інших доказів життя верхнього палеоліту. Пам'ятка розташована поблизу комуни Валлон-Пон-д'Арк у вапняковій скелі над колишнім руслом річки Ардеш, в ущелинах де л'Ардеш. Виявлена печера 18 грудня 1994 року, вважається одним із найбільш значущих об'єктів доісторичного мистецтва, а 22 червня 2014 року культурна агенція ООН ЮНЕСКО надала їй статус Всесвітньої спадщини [4]. Печера вперше була досліджена групою з трьох спелеологів: Елієтт Брюнель-Дешам, Крістіан Хіллер і Жан-Марі Шове, на честь яких була названа. Дослідження, опубліковане у 2016 році з використан-

ням додаткових 88 радіовуглецевих дат, показало два періоди відвідування печери первісними людьми, один від 37 000 до 33 500 років тому, а другий від 31 000 до 28 000 років тому, більшість чорних малюнків датуються більш раннім періодом.

Сотні малюнків тварин були занесені в каталог із зображенням принаймні 13 різних видів тварин, зокрема тих, які рідко або взагалі не зустрічаються на інших малюнках льодовикового періоду. Замість того, щоб зображувати лише знайомих травоїдних тварин, які переважають у палеолітичному печерному мистецтві, тобто коней, зубрів, мамонтів тощо, на стінах печери Шове зображено багато хижих тварин, наприклад, печерних левів, леопардів, ведмедів та печерних гієн. Також є картини носорогів.

Є кілька панелей із відбитками рук червоною вохрою та трафаретами для рук, зроблених роздувом пігменту над руками, притиснутими до поверхні печери. Є також два невпізнані зображення, які мають форму метелика чи птаха. Таке поєднання сюжетів змусило деяких дослідників доісторичного мистецтва та культур вважати, що ці картини мали ритуальний, шаманський або магічний зміст [5].

Художники, які створювали ці картини, використовували техніку, яка рідко зустрічається в іншому печерному мистецтві. Багато картин, здається, були зроблені лише після того, як стіни були очищені від бруду, залишивши більш гладку та помітно світлішу ділянку, над якою працювали художники. Подібним чином, тривимірність і відчуття руху досягаються шляхом надрізу або травлення навколо контурів певних фігур. Мистецтво також є винятковим для свого часу тим, що має «сцени», наприклад, тварин, які взаємодіють одна з одною чи пару шерстистих носорогів, які стикаються рогами в явному змаганні за територію або права на спаровування [1].

Відео віртуальної реальності було підготовлено проектом Google Arts & Culture — це онлайн-платформа, використовуючи яку громадськість може отримати доступ до зображень високої чіткості художніх робіт, які зберігаються в музеях або є недоступними для громадськості. За даними проекту неподалік печери було вирішено створити музей-копію печери в повному розмірі. 25 квітня 2015 року копія печери Шове прийняла своїх перших відвідувачів. Вони бачили те, що могли спостерігати лише в книгах чи звітах. Відтоді понад два мільйони людей з усього світу відвідали копію печери Шове [2].

Список використаних джерел та літератури:

1. Adams Laurie. Art Across Time (4th ed.). Mc-Graw Hill. 2011. p. 34.
2. Meet Our Ancestors / Google Arts & Culture. URL: <https://artsandculture.google.com/project/chauvet-cave>
3. VIRTUAL TOUR: Inside Chauvet CAVE / Google Arts & Culture. *YouTube*. URL: <https://youtu.be/htFsh56dKIY>
4. THE CHAUVET-PONT D'ARC CAVE. *Ministère de la Culture*. URL: <https://archeologie.culture.gouv.fr/chauvet/>
5. Кривенко С. Печерний живопис: відбитки рук належать жінкам. *Збруч*. 21 жовтня 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20140703232237/http://zbruc.eu/node/14397>
6. Харченко О. Найдавніші «картини» — в печері Шове. *День*. 14 квітня 2023. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/fotoshtryh/naydavnishy-kartyny-v-pecheri-shove>

Богдан МАСЮТІН,
вихованець секції історії України
Київської Малої академії наук,
учень 11 класу школи № 133,
м. Київ

ВЕЛИЧНЕ ІМ'Я ІВАНА МАЗЕПИ ЗАКАРБОВАНЕ НА ОБ'ЄКТАХ СВІТОВОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Іван Степанович Мазепа — унікальна постать не лише в українській, а й у світовій історії. Він запам'ятався як талановитий військовий, політичний та державний діяч. На той період XVII ст. за своїми статками був одним із найбагатших магнатів Європи. На жаль, після оголошення йому анафемі значна кількість документів та його майна були або знищені, або конфісковані Російською імперією. Тому пошуки відповідей на деякі питання, пов'язані з гетьманом, й досі тривають.

По собі Іван Мазепа залишив велику кількість матеріальних пам'яток, зокрема, архітектурні споруди, збудовані або реставровані за кошт гетьмана. Як виявилось, його мати Марія Магдалина Мокієвська мала великий вплив на сина і відіграла важливу роль в меценатстві гетьмана. Якби не ця жінка, ймовірно, не було б всіх тих церков, храмів, плащаниць, Євангелій та багатьох інших речей, що сприяли розвитку та поширенню християнства не лише в Україні, а й по всій Європі.

Відтак, наприкінці XVII століття відбувається стрімкий розвиток українського бароко, нерідко його ще називають «мазепинським», а також характеризують як «високе», пояснюючи це тим, що такий вид бароко на території України втілював ідеали української верхівки [1, с. 147]. Тобто за задумом Івана Мазепи старшина, або простіше аристократія, та духовне піднесення народу мали стати кістяком державної влади. Це стало причиною того що сім'я Мазеп вкладала величезні кошти й зусилля в розбудову та підтримку церков, храмів, академій, колегіумів, друкарень та інших інституцій.

Славнозвісна Софія Київська та Києво-Печерська лавра, які наразі є об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО, саме завдячуючи Івану Мазепі, сьогодні мають такий неповторний вигляд. Так, ці споруди не зберегли

первісний вигляд, вони багато разів піддавалися реконструкції та саме це зробило їх унікальними, в деякому сенсі загадковими, бо переживши 10 століть, ці дві святині продовжують, наче губка, вбирати в себе історію XXI століття.

Цього року відбулася цікава подія, частково присвячена збереженню об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Це була 7-ма Міжнародна науково-практична конференція «Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності». Нині такі конференції, на яких розглядаються міжнародні проєкти зі збереження національних пам'яток на території України, набувають дуже важливого значення на відміну від попередніх років. Більшість рухомих і нерухомих історичних надбань українців нині знаходяться у незадовільному стані. Надійно вберегти тисячі артефактів можна, зібравши їх у контейнери, монументальні споруди частково можна захистити від непрямого попадання ракети каркасними укріпленнями або простішими засобами — мішками з піском. А що робити з такими пам'ятками як Велика лаврська дзвіниця, Софіївський собор, Успенський собор, Троїцька надбрамна церква, як гарантувати цим будівлям безпеку під час війни — питання відкрите. Іван Мазепа переймався цією проблемою. Саме за його гетьманування було виділено значну суму в 1 мільйон золотих на будівництво системи кам'яних стін та башт на фортечних валах навколо Києво-Печерської лаври [2]. Ці нововведення стосувалися архітектурних споруд.

Крім того, Іван Мазепа зробив великий внесок у збереження писемного спадку України, де чільне місце займає Пересопницьке Євангеліє — 4-й символ державності незалежної України. Як вже було зазначено, більшість нинішніх архітектурних споруд, які входять у Світову спадщину ЮНЕСКО, не мали жодних гарантій від знищення, тому й цінні артефакти, які знаходилися в цих будівлях, могли бути в одну мить або невідворотно знищені, або пограбовані. Однією з таких жертвних пам'яток могло стати Пересопницьке Євангеліє, яке за красою й вишуканістю оформлення не має рівних собі серед українських та європейських рукописів. Це книга, яка раз за разом використовувалася в церковному богослужінні — її читали, вивчали, переносили з місця на місце, перегортали сторінки, використовували на Службах Божих, важила 9,3 кг, була розміром 38×24 см, а її заголовки були написані золотою в'яззю, до того ж текст супроводжувався

неповторними мініатюрами з нетиповим зображенням Євангелістів. Та на щастя, коли Іван Мазепа в 1701 р. знайшов її та відреставрував, за порадою матері Марії Магдалини, подарував цю святиню Переяславському кафедральному собору, де б у випадку знищення державної влади у Києві, українське духовенство мало можливість вберегти Пересопницьке Євангеліє як символ існування України.

Окремо зазначимо, що в Україні та деяких країнах світу вже є точні копії Пересопницького Євангелія. Ба більше, силами видавництва «АДЕФ-Україна» було видано і викладено в одній книзі «Пересопницьке Євангеліє. Витоки і сьогодення» [3] оригінальний текст XVI ст. та транслітерацію цього тексту, зроблену науковицею Чепігою І. М. та редакцію зазначеного тексту, сучасною українською мовою. Тому сьогодні можна легко прочитати це Святе Письмо, наче знаходячись у XVI ст. На нашу думку, з точки зору зацікавлення молоді в «не популярній» історії, та залученні їх до дослідницької роботи, це прекрасна можливість дати молодим людям наочно, наживо, фактично без неприкладних матеріалів, відчуті історію та розбити стереотипи.

Отже, Іван Мазепа за 22 роки гетьманування збудував та реставрував величезну кількість архітектурних пам'яток. На жаль, не всім їм пощастило зберегтися до наших днів. А споруди, які й досі існують, з року в рік потребують належного догляду за ними.

Війна нещадна як до людей, так і до історичних будівель та речей. Сьогодні ми бачимо, до якої кризи готувався Іван Мазепа: знищення матеріальних, культурних та духовних цінностей українців. Вищезгадані споруди Софія Київська та Києво-Печерська лавра, які в 1990 р. увійшли до Світової спадщини ЮНЕСКО [4], не були єдиними здобутками Івана Мазепи. Завдяки меценатству гетьмана був збудований цілий комплекс з кам'яного муру та шести вежових церков на фортечних валах навколо Києво-Печерської лаври: Троїцька надбрамна церква, колишня церква Івана Кущника, Годинникова, Палатна, Малярна та церква Всіх Святих над Економічною брамою. Крім цього, І. Мазепа прагнув покращити освіту на території України, за його сприяння була заснована Києво-Могилянська академія, велика кількість вихованців якої ставали відомими людьми по всьому світу. До того ж він зробив неабиякий внесок в популяризацію староукраїнської мови. Пересопницьке Євангеліє стало важливим носієм не лише Слова

Божого, а й українського слова на церковних богослужіннях. Краса та велич цієї книги говорить сама за себе, вона оформлена в стилі Ренесансу, з багатьма цікавими деталями, як-от неповторні мініатюри Євангелістів, що робить її унікальною серед інших рукописів. Відтак, нехай це дослідження буде першим невеличким кроком до внесення Пересопницького Євангелія до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, а факсимільне видання цієї святині опиниться в кожній бібліотеці світу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука ; Вст. ст. С. В. Кульчицького. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
2. Загородня І. Засновник українського меценатства: у які проекти вкладав кошти гетьман Іван Мазепа і де їх можна побачити. *ТСН*. 19 листопада 2020. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ivana-mazepu-bez-perebilshennya-mozhna-nazvati-zasnovnikom-ukrayinskih-mecenatskih-tradicij-1648237.html> (дата звернення: 05.10.22).
3. Пересопницьке Євангеліє. Витоки і сьогодення. Київ : АДЕФ-Україна, 2011.
4. Kyiv: Saint-Sophia Cathedral and Related Monastic Buildings, Kyiv-Pechersk Lavra. *UNESCO*. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/527> (дата звернення: 16.10.22).

Валерія ПАВЛЕНКО,
вихованка секції
історичного краєзнавства
Київської Малої академії наук,
учениця 10 класу
гімназії № 178,
м. Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА МУРАШКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

У період сучасної російсько-української війни, особливо загострилось питання національної ідентичності. Одним з основних її маркерів є культура, яку творили видатні діячі України. Унікальним взірцем української культури став саме Олександр Мурашко — першовідкривач імпресіонізму, видатний громадсько-культурний діяч та патріот України.

Складним і переламним у житті великого українського митця, який творив нову еру в мистецтві України, став 1917 рік. Олександр Олександрович Мурашко став відкриттям українського мистецтва ХХ століття. Але ж через брак якісної українсько-художньої освіти мусив переїхати на період навчання до російської імперії. Однак після Лютневої революції, а в Україні — національно-демократичної революції, почав ідентифікувати себе лише як українець.

26 серпня 1875 року народився по-справжньому дивовижний український митець-імпресіоніст, постать, яка започаткувала цей жанр в Україні та, взагалі, збагатила малярство ХХ століття своїми новими поглядами та шедеврами мистецтва — Олександр Олександрович Мурашко, видатний уродженець Києва [1]. З Києва почалося життя українського митця, ним і закінчилося. Саме в цьому місті він почав захоплюватися мистецтвом, тут зустрів справжнє кохання всього свого життя, тут він потоваришував з тими, хто став для нього вірними друзями, переконався у своїй національній ідентичності, створив власну художню школу, а згодом і найкращу в Україні Академію Мистецтв, і, врешті-решт, саме тут знайшов вічний спокій.

Свій європейський етап Олександр Олександрович провів у двох найважливіших того художнього періоду містах. Епатажний Париж подарував

митцю натхнення на сміливі полотна. Спокійний Мюнхен дав якісну освіту, яка розкріпачила художні пориви Мурашка. Також це місто дало йому змогу взяти участь у двох міжнародних виставках, які принесли першу популярність та визнання у культурному та мистецькому колах.

В Україні питання про організацію художньої освіти виникло ще задовго до 1917 року, але саме в той час була вибудована чітка політична позиція. Було відкрито питання щодо Української Академії Мистецтва, бо українська молодь, яка мала чітку політичну позицію, але марила мистецтвом, повинна була мати шанс на високоякісну художню освіту на Батьківщині. Спираючись на багатий досвід навчання та притаманну європейську манеру викладання Мурашка, саме на нього було покладено відповідальність щодо складання першого статуту Академії. І вже 22 листопада 1917 року відбулося відкриття Української Академії Мистецтва урочистою експозицією професорів та балом. О. О. Мурашко дійсно марив цією подією, в його мріях був план щодо виховання справжньої української художньої інтелігенції. «Нічого кращого більш не хочу, як дочекатися одного-двох випусків по моїй майстерні, тоді я міг би сказати, що я зробив велику справу», — казав О. Мурашко, дивлячись на кількість зацікавленої молоді, яка прийшла прослухати настанову діячів Академії. На жаль, ті дні були останніми у мирній Українській Народній Республіці. Свої перші починання Українська Академія Мистецтва здійснювала вже під канонаду більшовицьких гармат. Ті події відіграли значну роль та стали останніми у великій епосі Олександра Мурашка [2].

Спираючись на спогади Г. Лукомського, товариша, який працював у підвідділі Всеукраїнського державного видавництва разом з О. Мурашко, можна сказати, що Олександр Олександрович був палким прихильником українізації та членом української націоналістичної партії. За версією Г. Лукомського, його застрелили саме чекісти [3]. Він пише: «У ЧК був добрячий сумбур. Відбулося багато «помилочок» від поспіху і невпевненості у владі. І ось те, що спіткало бідного Мурашка, безперечно, одна з таких помилок, у зв'язку з переплутаними списками» [3]. На погляд автора, на це ще вказує і той факт, що Г. Лукомський був мігрантом і мав змогу надрукувати власні спогади у Берліні. Також у ті часи простежувалася ціла низка вбивств, яка належала рукам чекістів, і мала схожий характер — вбивали культурних діячів, які підтримували УНР.

Після себе Олександр Мурашко залишив багатий та різноманітний слід в історії мистецтва усього світу. Створив дивовижні полотна, які наразі прикрашають музеї його Батьківщини, відтворив художню освіту України та зробив вагомий внесок у створення Української Академії Мистецтв, тим самим показав власний політичний погляд та проявив себе як щирий українець. Нині у центрі Києва збереглася садиба художника (вул. Мала Житомирська, 14-а), яка нині потребує якнайшвидшої реставрації.

Олександр Мурашко — видатний діяч України, життя і творчість якого потребують дослідження і популяризації. Своїм дослідженням прагнули привернути увагу громадськості рідної країни та всього світу до постаті Олександра Мурашка. Під час дослідження виникла ініціатива до 150-річчя з дня народження митця 2025 рік відзначити під егідою ЮНЕСКО як рік О. Мурашка. Це дозволить популяризувати якісний український художній контент, актуалізувати українську історико-культурну спадщину світу, а також привернути увагу органів місцевої влади до реставрації його садиби у місті Києві. Майбутні покоління українців мають по-справжньому пишатися неймовірними культурними здобутками, непереможною відвагою та національною свідомістю славних пращурів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Членова Л. Г. Олександр Мурашко: сторінки життя і творчості. Хмельницький : Галерея ; Київ : Артанія Нова, 2005. 256 с.
2. Кашуба-Вольвач О. Українська академія мистецтва. Кн. 1. Історія заснування (березень–грудень 1917). Хронологія подій. Документи. Київ, 2014. 223 с.
3. Лукомский Г. Венок на могилу пяти деятелей искусства. Памяти: Е. И. Нарбута, В. Л. Модзалевского, А. А. Мурашко, К. В. Шероцкого и П. Я. Дорошенко. Берлин : Грани, 1922. С. 20–21.

Вікторія ПЕТРОВА,
вихованка секції етнології
Київської Малої академії наук
учениця 8 класу
ліцею «Євроленд»
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ

БОРТНИЦТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Сучасна соціокультурна парадигма розвитку суспільства вимагає залучення не лише об'єктів матеріальної культури, а й нематеріальної духовної спадщини. Адже остання відіграє надважливу роль у становленні ідентичності окремої соціальної групи та особистості. Її існування є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах глобалізації світу. Нематеріальна культурна спадщина є важливою складовою формування міжнародного іміджу держави, її регіональної та культурної ідентичності, що сприяє розвитку туризму, а відповідно це призводить до зростання економічного добробуту держави.

Попри зацікавленість до бортництва як об'єкта нематеріальної культурної спадщини України з боку науковців, музейників та бджолярів-практиків, на сьогодні воно залишається дослідженим лише епізодично. Ця тема цікавить багатьох сучасних дослідників. Насамперед це А. Дмитренко [1], С. Жила [2], Т. Комаренко [3], В. Литовченко [4], А. Петраускене [5] та інші. Деякі історичні аспекти та сучасний стан розвитку бортництва в північних регіонах України висвітлені в альбомі «Бортництво Полісся», виданому Вишгородським історико-культурним заповідником [6]. Однак регіональні особливості бортництва як елемента нематеріальної спадщини Київської області, його туристичний потенціал, потребують комплексного вивчення.

У 2003 році була прийнята Конвенція із захисту нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. У статті 2 цієї Конвенції подається таке визначення: «Нематеріальна культурна спадщина» означає звичаї, форми представлення і вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними

інструменти, предмети, артефакти... передається від покоління до покоління, постійно відтворюється співтовариствами і групами залежно від середовища, що їх оточує, їх взаємодії з природою та історією і формує в них почуття самобутності та спадкоємності, сприяючи тим самим повазі культурної різноманітності і творчості людини» [7].

Україна доєдналася до цієї Конвенції у 2008 році й на сьогодні національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України містить 50 об'єктів [8]. Особливе місце, на наш погляд, у цьому реєстрі займають давні промисли українців, зокрема бортництво.

Бортництво (від слов'янського слова «борть» — дупло дерева) — спосіб бджільництва, який відомий в Україні з праслов'янських часів. Воно прийшло на зміну «вибиранню» меду диких бджіл із природних гнізд. Бортники робили штучні вулики-дупла в деревах або підвішували вулики-колоди високо на гілках і в ті дупла залітали рої. Ще з часів Русі-України бортництво було однією з важливих галузей господарства, адже ця діяльність регламентувалася спочатку звичаєвим правом, а з розвитком правових норм — законами («Руською правдою», Статутами Великого князівства Литовського тощо). Бортництво зумовило появу ремісничих спеціальностей: бортники, пасічники, воскобійники, медовари, свічкарі та ін. Як масовий вид селянського промислу на Поліссі та в Карпатах бортництво існувало ще в 40–50-х рр. XIX ст., згодом — лише в найглухіших гірських та поліських районах [3]. Традиції бортництва були практично втрачені в часи Радянського Союзу, адже влада всіляко намагалася змінити цей народний промисел традиційним бджільництвом (прим. авт. так звана «боротьба з колодами»). Однак під час економічної кризи 80-х років XX ст. в Україні бортництво відродилося як народний промисел.

Розвиток бортництва в північних регіонах нашої держави (етнографічний район «Полісся») розглядається в комплексі. Проте, на наш погляд, цього робити не потрібно, попри багато спільних елементів, бортництво в кожному районі мало унікальні особливості. На Київщині цей промисел сьогодні відроджується у селах Шпилі, Рудня Шпилівська, Обуховичі Вишгородського району Київської області. За даними етнографів, у багатьох селах Київського Полісся, до катастрофи на ЧАЕС, основними типами вуликів залишалися борті та колоди. Директорка Вишгородського історико-культурного заповідника В. Литовченко стверджує: «Особливістю

традиції бортництва Київщини, зокрема на Іванківщині, є відносно більше, порівняно з Житомирщиною та Рівненщиною, проявлення цієї традиції у формі колодного бджільництва, яке розвивалось поряд з класичним бортництвом» [6; с. 8–12].

Тут варто відзначити, що колодне бджільництво є таким варіантом бортного промислу, який передбачає розташування бортних колод на спеціальних підвищеннях, які називають «кроватями». На думку А. Дмитренка, це пов'язано зі специфікою київських ландшафтів, для яких при переході від Полісся до лісостепової зони характерна перевага змішаних лісів та безлісних ділянок. Тож борти встановлюють на платформах на деревах або на землі якомога далі від господарських споруд [1; с. 68–69].

Бортництво як елемент нематеріальної культурної спадщини і як туристичний ресурс може стати однією із візитних карток туристичної Київщини, за якою регіон буде впізнаваний не лише в Україні, а й у світі. Адже індустрія туризму знаходиться в постійному стані трансформації. Змінюються пріоритети в людини, а відповідно змінюються їх очікування щодо відпочинку. Науковці зазначають, що протягом останніх десятиліть відбулась кардинальна зміна у мотиваціях до проведення відпустки: від «три S» (англ. Sea–Sun–Sand, укр. море–сонце–пісок) до «три L» (англ. Lore–Landscape–Leisure, укр. національні традиції–пейзаж–дозвілля) [9; с. 26]. Тобто, змістився акцент на бажанні мандрівника долучитись до національної культури та природи. А якщо до цього додати, що після нашої перемоги у війні багато іноземців бажатимуть відвідати країну сміливих людей і частково доторкнутися до її культурної спадщини, то розробка нових туристичних маршрутів є нагальною необхідністю. І саме бортництво може стати початковою відправною точкою для створення в майбутньому комплексного туристично маршруту «Невідома Київщина», який знайомитиме туристів з нематеріальною культурою регіону.

Виходячи з твердження дослідника етнотуризму А. Гаврилюка, що «кожен учасник етнокультурних відносин на ринку туристичних послуг в регіоні побутування нематеріальної культурної спадщини виконує свою місію, адже мандрівник у стилі «етно» розраховує на отримання комплексної туристичної послуги: об'єкт нематеріальної культурної спадщини – етносадиба – етнокухня – етномода – етнодизайн – етносувеніри – етнопрактики – тощо» [10; с. 25–28], ми можемо запропонувати наступну

схему розвитку такого виду туризму. В межах с. Шпилі, Рудня Шпилівська, Обуховичі створити етномузей присвячений бортництву і що з ним пов'язано (теслярство, ковальство, декоративно-ужиткове мистецтво та ін.). До його облаштування можна залучити широке коло осіб: самих бортників (пасічників), виробників сувенірної продукції, власників готельно-ресторанної справи, місцевих краєзнавців та підприємців. Особливе місце має зайняти апітуризм — це вид туризму, який передбачає проживання в агрооселі або безпосередньо на пасіці бджоляра, дегустацію, споживання продуктів бджільництва (мед, віск, прополіс, бджолина отрута, перга, забрус). Звісно, що без маркетингових «фішок» складно буде залучити достатню кількість туристів, тому потрібно на постійній основі влаштувати різноманітні тематичні фестивалі, свята та майстер-класи, організувати конференції, семінари, виготовлення сувенірної продукції тощо. Для залучення молодого покоління доцільно застосовувати сучасні інформаційні технології та технології доповненої віртуальної реальності VR, які у поєднанні з давніми традиціями, допоможуть створити якісний продукт цікавий сучасній молоді. Найбільшою проблемою для реалізації планів, на наш погляд, стане пошук інвесторів, адже не всі готові вкладати кошти в популяризацію української культури.

Отже, нематеріальна культурна спадщина є важливою складовою збереження та популяризації національної культури держави, що становить ідентичність будь-якої нації. Давні українські промисли, зокрема бортництво, є тим елементом, що можуть стимулювати розвиток окремих громад та туризму в них. Проте для цього потрібно пройти тривалий та складний шлях: від розробки концепції до практичного втілення ідей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дмитренко А. Бортництво Київського Полісся. *Бортництво Полісся*. Київ : Мистецтво, 2020. С. 68–84.
2. Жила С. Проблеми збереження бортництва в Поліссі України. *Бортництво Полісся*. Київ : Мистецтво, 2020. С. 85–89.
3. Комаренко Т. Бортництво. Енциклопедія історії України : Т. 1: А–В. Київ : В-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Bortnytstvo> (дата звернення: 12.10.2022).

4. Литовченко В., Бондаренко Г., Шевченко Д. Бортництво Полісся: архаїчна традиція у сучасному вимірі. Київ : Мистецтво, 2020. 79 с.
5. Петраускене А. Можливості використання бортництва для розвитку туризму та культурно-просвітницької діяльності. *Бортництво Полісся*. Київ : Мистецтво, 2020. С. 103–107.
6. Бортництво Полісся / заг. ред. В. Литовченко. Київ : Мистецтво, 2020. 223 с.
7. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Верховна Рада України*. Закон N132-VI (132-17) від 06.03.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 12.10.2022).
8. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. *УЦКД. Ukrainian Center for Cultural Research*. URL: <http://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/>(дата звернення: 12.10.2022).
9. Килимистий С. Анімація в туризмі. Київ : Вид-во ФПУ, 2007. 188 с.
10. Гаврилюк А. Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туризмознавчий аспект. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. Вип. 1 (2018). С. 18–28.

PEKHOTA Tim,
Zespół Szkół No1
Grodziska Mazowieckiego,
Poland

UNESCO WORLD HERITAGE IN POLAND

On the 29th of June Poland ratified the UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage [1]. As of 2023, there are 17 unique places from Poland on the UNESCO World Cultural and Natural Heritage List. It includes ancient cities, churches, castles, mine and a national park [2].

The first Polish site to have been added to the UNESCO World Heritage List is the historical centre of Krakow, which includes the Wawel Royal Castle, the Kazimierz Jewish Quarter, the largest market square in Europe, as well as the famous Jagiellonian University and the Gothic Cathedral, which is the resting place of Polish kings.

After Krakow, another three heritage places have found themselves included in the UNESCO list: Warsaw, Zamość and Torun. 85 per cent of Warsaw's Old Town were destroyed in the wake of the Warsaw Uprising of 1944. Among them were houses, churches, palaces, the Market Square and the Royal Castle, all them having been blown up. The Archive of the Warsaw Reconstruction Office, housing documentation of the post-war damage and reconstruction projects, was inscribed in the UNESCO Memory of the World Register in 2011 [3].

Zamość was designed by architect Bernardo Morando for Jan Zamoyski. The city boasts perfectly preserved Renaissance buildings dating back to the 16th century and is modelled on the Italian theories of the city [4].

Founded by the Teutonic Order in the XIII century, Toruń served as a stronghold of the Order of the Crusaders. The city belonged to the Hanseatic League and later came to be a vibrant hub of the country's business and commerce. The appearance of the market square has remained unchanged for more than 700 years. The local attraction is the Tower of Pisa, which was built in the 13th–14th centuries and is tilted like the famous tower in Italian Pisa [5].

One of the largest Gothic castle-fortresses in the world and the largest in Europe, the Castle of the Teutonic Order in Malbork, has also been put on the List.

The object included in the UNESCO List in 2006 was the Centenary Hall in Wrocław. Recognised by the American Getty Foundation as one of the ten most prominent modernist buildings of the 20th century, the Centennial Hall (Hala Stulecia) is one of the largest monuments in Wrocław. It was built in the period of 1911–1913 [5].

A number of Polish temples are also on the UNESCO list. Wooden churches in Małopolska — Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana, and Sękowa — exemplify wooden Roman Catholic architecture. These churches were commissioned by noble families and acquired a symbolic meaning. They constituted an alternative to stone structures erected in cities. Smaller stave churches are the oldest cluster of wooden ecclesiastic buildings in Europe. These unique churches, containing treasures of old paintings and sculptures, were created by members of Polish nobility.

In 2013, wooden churches in the Ukrainian and Polish Carpathian regions were included in the World Heritage List. These are sixteen churches, eight of which are located in the territory of Poland and eight in Ukraine. The traditional log churches in the Carpathian region are exceptionally illustrative of buildings representing a significant historical phase in architectural evolution.

The Churches of Peace in Jawor and Świdnica, the largest skeletal wooden sacral buildings in Europe, were built in the 17th century in Silesia. The conspicuous elements of their design are richly decorated galleries, which were used as lodges for Protestant nobility.

Kalwaria Zebrzydowska, a monastic architectural and park complex, dates back to the early 16th century and is modelled on the Way of the Cross in Jerusalem. The picturesque landscape is magnificent, associated primarily with the spiritual cultural tradition. Kalwaria Zebrzydowska is still a place of pilgrimage.

Auschwitz-Birkenau was the largest extermination camp built by the German Nazis during World War II. This place bears witness to the tragedy of hundreds of thousands of Jews, Poles, Gypsies and victims of other nationalities. Such objects as the fence, barbed wire, watchtowers, barracks, gallows, gas chambers, and crematoria serve as undeniable evidence of the heinous acts of genocide perpetrated by the Nazis in this concentration death camp. In the years 1942–1944 it became the main camp for the mass extermination of Jews. Historical research has shown that in this facility 1.5 million people were systematically

starved, tortured and killed, this serving as a token of human cruelty seen by the 20th century [5].

Being one of the biodiversity-richest habitats on Earth, forests have a crucial role in regulating the climate and are widely regarded as one of the most cost-effective means of mitigating climate change.

Currently, there are over 200 World Heritage sites that support unique forest ecosystems. One notable example is the ancient and primeval beech forests in the Carpathians and other regions of Europe, which span across 28 countries and are dominated by European beech trees. Another significant site is the Białowieża Forest, which is the last remaining low-land deciduous and mixed old-growth forest in Europe. It boasts the largest bison population on the continent [6, 7].

Since 2004 Muskauer Park is an area stretching along the river Neisse on the border between Poland and Germany, which was established by Prince Hermann von Puckler-Muskau between 1815–1844. It represents an ideally crafted landscape and a fresh perspective on designing green spaces in urban areas [8].

1978 saw the Royal Salt Mines in Wieliczka and Bochnia being in in the First UNESCO World Heritage List. Eight underground levels feature 360-kilometre-long corridors containing sculptures, altars and other art objects carved from salt. The first person to see the place was Nicolaus Copernicus. It is likely that he visited the mine in 1493. In commemoration of this occasion, an imposing salt sculpture of the renowned astronomer was erected in a chamber bearing his name. Overtime, the perception the Wieliczka Salt Mine has evolved from one being an industrial facility to a globally renowned tourist attraction, which is used as a venue for unique events and a destination for wellness retreats. Even at present, the Wieliczka Salt Mine continues to be a prominent inclusion in the itineraries of official visits by politicians, heads of states and members of royal families, who describe it as an exquisite and astonishing place and one of the world's marvels. Annually, nearly two million visitors from around the globe explore the underground salt formations [9].

Another World Heritage attraction is the Tarnowskie Gory Lead-Silver-Zinc Mine with its Underground Water Management System. Added to the UNESCO List in July 2017, it is one of the largest and best preserved metal ore mines in the world [10].

Two years later, the prehistoric mines of striped silicon in Kremenki entered the UNESCO list. This cultural site represents one of the most complex

prehistoric flint extraction and processing systems that have survived to this day. Krzemionki provides information about life and work in prehistoric settlements and bears witness to an extinct cultural tradition [11].

All countries of the world demonstrate their desire to submit their objects of historical and cultural heritage to the UNESCO World Heritage Lists. As of today, it has 1157 objects, of which 900 are cultural, 218 are natural and 39 are mixed. They are located in 167 states, including Poland [12]. There are 17 valuable examples of cultural and historical heritage in Poland. The cultural heritage of Poland is represented by unique temples, castles, parks, reserves, historical city centres, forests and mines. We must preserve them for future generations, as they represent the heritage of all mankind.

References:

1. Convention for the protection of the world cultural and natural heritage. Adopted by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation at its seventeenth session, Paris, 16 November 1972. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201037/volume-1037-i-15511-english.pdf> (accessed: 11.02.2023).
2. Poland. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/pl> (accessed: 18.02.2023).
3. Historic Centre of Warsaw. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/30> (accessed: 03.03.2023).
4. Old City of Zamość. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/564> (accessed: 03.03.2023).
5. Polish Heritage Sites UNESCO. Polish Cultural Institute New York: website. URL: <https://instytutpolski.pl/newyork/get-to-know-poland/about-poland/> (accessed: 11.02.2023).
6. UNESCO World Heritage Forests. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/forests/> (accessed: 11.02.2023).
7. Why we care about the Białowieża Forest. World Wildlife Fund: website. URL: https://www.wwf.eu/what_we_do/forests/saving_biaowieza_forest/ (accessed: 13.03.2023).
8. UNESCO-WORLD HERITAGE SITE. MUSKAU PARK: website. URL: <https://www.muskauer-park.de/en/#welterbe> (accessed: 17.03.2023).

9. HISTORY OF THE MINE. KOPALNIA SOLI.WIELICZKA: website. URL: <https://www.wieliczka-saltmine.com/individual-tourist/about-the-mine/history-of-the-mine> (accessed: 17.03.2023).
10. Travel Inspirations. Poland tourism organisation: website. URL: <https://www.poland.travel/en/heritage/unesco-sites/tarnowskie-gory-silver-mine> (accessed: 01.02.2023).
11. Krzemionki Prehistoric Striped Flint Mining Region. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1599> (accessed: 13.03.2023).
12. World Heritage List Statistics. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/stat> (accessed 23.04.2023).

Северин ПІДГОРА,
учень 22 групи
Українського гуманітарного ліцею
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ДАВНЯ КАМ'ЯНА ПЛАСТИКА УКРАЇНСЬКОГО СТЕПУ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

Війна знищує не лише людські життя, але й губить здобутки культури. Коли у вересні 2022 року Збройні сили України звільнили Харківщину, перед спільнотою постала жахлива трагедія закатованих місцевих жителів, а разом із нею культурна трагедія: російськими окупантами було знищено національні українські пам'ятки — тисячолітні половецькі кам'яні баби, унікальні зразки сакрального мистецтва IX–XII століть. Ровесники моаї з острова Пасхи як зразки кам'яної пластики є свідками історичних перипетій, що розгортались на українських землях з прадавніх часів. І сьогодні кам'яні баби опинилися в епіцентрі бойових дій. Унікальні колекції кам'яних скульптур, зосереджені на Дніпропетровщині, Харківщині, Запоріжжі, Херсонщині, Миколаївщині, сьогодні під ризиком знищення. Українська і світова культурні спільноти мають зробити все можливе, щоб пам'ятки української історії та культури вціліли, залишилися непорушними оберегами нашого краю, свідченням давньої історії людства.

На теренах сучасної України кам'яні баби, або як їх іще називають «боввани», «мамаї», «балбали», з'явилися у давні часи. Попри те, що у науковій літературі побутує назва «скіфські баби», видатний український історик Микола Аркас переконаний, що традиція ставити на могилах антропоморфні кам'яні скульптури з'явилась ще в доскіфські часи [1, с. 8]. І справді, така давня історія життя цих пам'яток підтверджується науковими дослідженнями: деякі зразки найбільшої колекції кам'яних фігур, що зберігає Дніпровський історичний музей імені Дмитра Яворницького, датовані VI–IV століттям до нашої ери, а знаменитий Керносівський ідол — другою половиною III тисячоліття до нашої ери [2].

Кам'яні баби були цікавим культурним артефактом, який описували не лише наші співвітчизники. Ще у XIII ст. фламандський мандрівник Віллем Рубрук, цікавлячись культурою і побутом половців, писав: «Комани насипають великий пагорб над померлими і зводять йому статую, звернену обличчям до сходу, яка тримає в руках... чашу» [3, с. 447]. Також ці пам'ятки давніх культур Дикого Степу досліджували науковці, зокрема Д. Яворницький, П. Уваров, Р. Триярський, Я. Дашкевич.

Видатний український історик Ярослав Дашкевич значну частину своїх наукових досліджень присвятив саме кам'яним бабам, які встановлювали кочові тюркські народи у степах Східної Європи, зокрема у північному Причорномор'ї, наприкінці VI ст. і до середини XV ст. За сучасних воєнних обставин напрацювання цього автора є неоціненним, адже ще у 70-х роках XX ст. Я. Дашкевич вперше науково описав колекцію кам'яних баб у заповіднику «Асканія Нова» [4]. Наразі заповідник і його надбання знаходяться під російською окупацією і чи виживуть, збережуться на своїх рідних місцях 17 половецьких кам'яних баб, не відомо.

Завдяки польовим дослідженням, проведеним у Дніпропетровській, Кіровоградській, Черкаській та Херсонській областях, Я. Дашкевичу вдалося створити картотеку кам'яних баб. За дослідженнями історика, у цих регіонах писемні джерела фіксували понад 1650 кам'яних пам'яток, з яких до 80-х років XX століття збереглися лише 730. Загалом, як стверджує науковець, у XIV столітті на території сучасної України нараховувалося близько 40000 кам'яних баб. Територія їх поширення охоплювала Південне Подунав'я, Дністрово-Дніпровське межиріччя, Поділля, середнє правобережжя та лівобережжя Дніпра, Поволжя, Північний Кавказ і Крим.

Кам'яні баби виготовляли із вапняку, граніту, пісковика. Оскільки поняття «баба» з тюркської означає «пращур», «батько», відтак зрозуміло, чому фігури зображають не лише жінок, але і чоловіків. Чоловічі фігури представляють воїнів із вусами, бородою, зброєю. Жіночі — берегинь роду, дуже часто з чашами в руках, прикрашені намистом та сережками. Як зазначає Я. Дашкевич, першу класифікацію кам'яних баб здійснив П. Уваров [4, с. 14]. Дослідник виокремив:

- чоловічі, жіночі статуї та ті, що мають ознаки двох статей;
- фігури стоячі, сидячі, напівсидячі;

- такі, що зображують людину на повний зріст або тільки голову чи обличчя;
- одягнені статуї та зображені без одягу;
- баби з непокритою головою та з різноманітними головними уборами: шоломами, круглими шапочками, капелюхами, часом з рогами.

Дашкевич Я. зауважує, що цю класифікацію за зовнішніми характеристиками можна розширювати та доповнювати. Проте для науковця важливо, врахувавши типологічні, територіальні та хронологічні аспекти, створити класифікацію кам'яних баб, яка б визначала їх походження. Відтак, «Я. Дашкевич... запропонував дотепер найбільш повну схему класифікації антропоморфних фігур Північного Причорномор'я, виокремивши серед них шість типів: 1) енеолітичні антропоморфні стели; 2) скіфські статуї; 3) античні статуї; 4) слов'янські статуї; 5) кавказькі статуї; 6) тюркські статуї» [5, с. 17].

Частково кам'яні скульптури зберігаються в українських музеях, а частково — у місцях свого первинного встановлення, в степах, містах і селах України. Ця неоціненна спадщина стає надзвичайно крихкою перед загрозами війни. Втрачені впродовж ХХ століття через недбалість та байдужість, війни та політичні стратегії кам'яні баби сьогодні, як ніколи, потребують захисту.

На нашу думку, українська і світова культурні спільноти має докласти усіх зусиль, щоб кам'яні баби — свідки давніх світових культур — продовжили своє життя на майбутні віки. Ці пам'ятки заслуговують бути внесеними до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, оскільки:

1. є винятковими культурними та історичними артефактами давньої світової культури;
2. свідчать про унікальний світогляд пращурів народів східної Європи;
3. в сучасних обставинах знаходяться під загрозою знищення.

Завдяки внесенню кам'яних баб до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, ці пам'ятки набудуть статусу, який надаватиме додаткові гарантії їх збереження і цілісності, популяризуватиме культурну спадщину України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аркас М. Історія України-Русі. Київ : Вища школа, 1990. 456 с.
2. Зала 1. Давня історія краю. *Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького*. URL: <http://www.museum.dp.ua/hall0.html>
3. Наливайко С. Етнічна історія давньої України. Київ : Євшан-зілля, 2007. 619 с.
4. Дашкевич Я., Трыярски Э. Каменные бабы Причерноморских степей: коллекция из Асканни-Нова / Институт истории материальной культуры ПАН. Вроцлав, 1982. 370 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/83-04-00910-2/83-04-00910-2.pdf>
5. Фелонюк А. Схід у науковій спадщині Ярослава Дашкевича. *Україна і Схід*. Львів, 2016. С. 7–76. URL: https://www.academia.edu/43299674/Фелонюк_А_Схід_у_науковій_спадщині_Ярослава_Дашкевича_Дашкевич_Я_Україна_і_Схід_Львів_2016_С_7_76

Дмитро ПОЖАЛОВ,
вихованець гуртка «Екопростір»
Комунального закладу Київської
обласної ради «Центр творчості дітей
та юнацтва Київщини»,
учень 11 класу Білоцерківського
академічного ліцею «Вектор»-гімназія № 18
Білоцерківської міської ради
Київської області

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС — ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ОРНАМЕНТАЛЬНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ НА КИЇВЩИНІ

Декоративний розпис був здавна поширений на теренах Наддніпрянщини, де багатство природи надихало народних майстрів нестримністю барв та своєю живою невмирущою красою. Один з найвідоміших його зразків — сповнений яскравими рослинно-зооморфними мотивами петриківський орнамент, зароджений у давньому козацькому селі Петриківка, що на Дніпропетровщині. У 2012 році Міністерство культури визначило петриківський розпис об'єктом нематеріальної культурної спадщини України, а 5 грудня 2013 року його було внесено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО [1].

Оскільки самобутній петриківський орнамент давно вийшов за межі своєї малої Батьківщини, підкоривши не лише всю Україну, а й цілий світ, тема дослідження є незмінно актуальною та цікавою.

Мета роботи — розглянути мистецький шлях та творчий доробок майстрів петриківського розпису на Київщині. Об'єктом дослідження є творче надбання майстрів петриківського розпису, що проживають в Київській області, а предметом — культурологічні та технічні аспекти становлення, причини та наслідки розвитку петриківського розпису на Київщині, його сучасні реалії та майбутні перспективи.

Територіальними межами дослідження є територія сучасної України, зокрема Київщина та Дніпропетровщина. Хронологічні межі охоплюють ХХ – поч. ХХІ ст.

Завдання дослідження: відзначити поширення петриківського розпису як феноменального елемента української культури у двох аспектах: музейних колекціях та творчості майстрів Київщини, провести паралелі між мистецьким доробком вчителів з історичного осередку розпису та їх учнів, які поширили унікальне орнаментальне мистецтво світом; проаналізувати роль меценатської діяльності у популяризації декоративного розпису.

Про петриківський розпис, як відродження традиційної козацької орнаментики, згадує багато дослідників і мистецтвознавців, зокрема: Д. Яворницький, Є. Берченко, О. Статива, Б. Бутник-Сіверський [2]. Однак, крім естетичного, слід відзначити його глибоке сакральне значення: настінні малюнки здавна виступали своєрідними оберегами ошатної української оселі [3].

До кінця 20-х рр. ХХ ст. настінний розпис видозмінився, перетворившись на «мальовку» — яскравий розпис на папері. І в цьому процесі трансформації велику роль відіграли петриківські народні майстрині, серед яких особливо відзначають Тетяну Пату, Оріну Пилипенко, Надію Білокінь, Параску Павленко, Ганну Ісаєву-Шаповал [4]. Примітно, що твори трьох останніх зберігаються в обласному Білоцерківському краєзнавчому музеї і є неоціненними скарбами його мистецької колекції.

Потрібно відзначити, що ця колекція, починаючи з 2010 року, постійно поповнюється щедрих дарунками уродженого білоцерківця Василя Васильєва — колекціонера, самовідданого шанувальника цього виду мистецтва, а також дарами самих петриківських майстрів, з якими, завдячуючи меценату, налагоджені зв'язки. Починаючи з 1975 р., з метою придбання робіт, він постійно їздить до смт Петриківка, особисто спілкується з майстрами, веде з ними листування та запрошує на майстер-класи до Білої Церкви та Києва.

Нині завдяки старанням та натхненню Василя Васильовича в музейній колекції містяться сотні авторських робіт кількох поколінь творців петриківського розпису, зокрема знаних учнів самої Тетяни Пати: Василя Соколенка та Федора Панка [5]. Але розквіт петриківської квітки на Київщині не обмежується лише музейною колекцією. Хоча назва відомого розпису збереглася досить «регіональною», ціла група київських художників — вихідців з Петриківки, таких як Пелагея Глущенко, Віра Клименко-Жукова, Марфа Тимченко, сестри Віра Павленко та Галина Павленко-Черниченко —

успішно розвивали традиції квіткового орнаменту в розписі по порцеляні на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі в м. Вишневе [4].

Інша чудова майстриня, учасниця численних республіканських виставок Марія Шишацька хоча й народилася в смт Петриківка й закінчила там школу декоративного малювання (також учениця Тетяни Пати), з 1939 р. по 1941 р. працювала художником артїлі імені Рози Люксембург в с. Літки Київської області.

З часом на зміну корифеям — вихідцям з Петриківки, прийшло нове покоління майстрів, які зберегли традицію давнього розпису, наповнивши його новим колористичним і стилістичним звучанням. Так, Георгій Антоненко — київський майстер петриківського розпису навчався у Пелагеї Глущенко, працював художником на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі (м. Вишневе). Отримав звання «Майстер декоративно-прикладного мистецтва України».

Микола Яремчук — інший учень Пелагеї Глущенко, також тривалий час працював на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі живописцем і модельником по формах. Брав участь у міських та всеукраїнських виставках народного мистецтва. Його роботи знаходяться в приватних та музейних колекціях по всій Україні, зокрема і в Білоцерківському краєзнавчому музеї.

Ніна Кіріненко народилася в смт Петриківка, навчалась в місцевій художній школі та у м. Львові в училищі прикладного мистецтва ім. Івана Труша за спеціальністю «художня кераміка», також працювала на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі. Майстриня мала творчу співпрацю з відомою родиною Марфи Тимченко, згодом сама плекала юні таланти як вчитель Фастівської школи народної майстерності. У 2012 р. Ніні Кіріненко присвоєно звання члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України [5]. З 2013 р. розпочинаються персональні виставки майстрині в м. Біла Церква [6].

Нині Ніна Юхимівна — мешканка с. Мотовилівка, Фастівського району Київської області. Її роботи зберігаються в численних державних та приватних колекціях.

Наталія Статива-Жарко народилася теж в смт Петриківка, навчалася в Дніпропетровській дитячій художній школі та Дніпропетровському

державному художньому училищі. Мистецтво петриківського розпису перейняла у Федора Панка та старших сестер, які також є майстринями.

В м. Біла Церква Наталія Статива-Жарко проживає з 1993 р. З 1995 р. — член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

Людмила Красніцька-Луцик народилася в с. Фурси Білоцерківського району. Член спілки майстрів декоративно-вжиткового мистецтва Білоцерківщини, член Федерації польських організацій в Україні, жителька Білої Церкви. У 2005 р. Людмила Мар'янівна стала лауреатом міського творчого конкурсу працівників освіти «Таланти твої, Україно», а у 2014 р. — лауреатом міської премії Нечуя-Левицького [7].

З 2000 р. та по цей час пані Людмила — керівник народної студії петриківського розпису «Азалія» Центру позашкільної освіти «Соняшник» Білоцерківської міської ради, лауреат Молодіжної літературно-мистецької премії ім. М. С. Вінграновського за вагомий внесок у розвиток культурно-мистецьких традицій міста, активну виставкову діяльність та творчі успіхи на ниві образотворчого мистецтва [8].

Отже, у роботі проаналізовано аспекти становлення й розвитку петриківського розпису на теренах Київщини; відзначено велике значення меценатської діяльності Васильєва В. В. в популяризації петриківського розпису поза його історичного осередку; в черговий раз підтверджено, що петриківський розпис заслужено став частиною нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Петриківський розпис потрапив до списку ЮНЕСКО. *BBC NEWS Україна*. 5 грудня 2013. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/12/131205_petrykivskiy_vc
2. Ружицький В. А., Малиніна А. О. Основи петриківського розпису : навч.-метод. посіб. Харків : Скорпіон, 2003. С.5.
3. Заболотний В. Г. Нариси з історії українського мистецтва. Київ : Мистецтво, 1966. С.159–160.
4. Губанова Г. Ф. Альбом репродукцій «Петриківка» : наук.-метод. вид. ВАТ «Дніпрокнига», Дніпропетровськ, 2004. С. 17–34.
5. Пожалова Т. М. Традиція народної орнаментальності на прикладі

творчості майстрів петриківського розпису XX – початку XXI ст. (з колекції БКМ). *Юр'ївський літопис*. Біла Церква, 2015. № 14. С. 44–52.

6. Персональна виставка нашого вчителя в Білій Церкві. *Фастівська школи народної майстерності*. URL: <http://fshnm.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>

7. Пожалов Д. Розквіт петриківської квітки на Київській землі. *Збірник статей до XII Всеукраїнської краєзнавчої конференції учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників»* (частина II). Миколаїв : МОЦНПВТК УМ, 2021. С 126–130.

8. Молодіжну літературно-мистецьку премію ім. М. С. Вінграновського за 2020 рік — вручено. *Рупор Київщини*. 25 травня 2021. URL: <https://rupor.com.ua/news/molodizhnu-literaturno-mystets-ku-premiiu-im-m-s-vinhranovskoho-za-2020-rik-vrucheno/>

Владислав СКОРИК,
учень 9 класу гімназії НПУ
імені М. П. Драгоманова,
м. Київ

КУЛЬТУРА ПРИГОТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОРЩУ ЯК ЕЛЕМЕНТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Загальнонаціональний спротив російському вторгненню дав поштовх великому гуртуванню українців і прискоренню процесу формування культурної та національної самоідентифікації. Зазначений процес — це не лише відновлення повсюдного вжитку української мови у всіх галузях життя, а й пропагування національних культурних надбань (елементів) як в Україні, так і у всьому світі.

Одним із таких інструментів є Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України та Список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, які потребують охорони та захисту.

До елементів нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні уже внесені «Петриківський розпис», «Козацькі пісні Дніпропетровщини», «Традиція Косівської мальованої кераміки», «Орєнек — кримськотатарський орнамент та знання про нього» і «Культура приготування українського борщу» [1].

Запекла битва розгорнулася за визнання борщу саме українською національною стравою.

Традиційно безпідставно і по-грабіжницьки Росія навесні 2019 року намагалася привласнити наше культурне надбання — борщ. У твіттер-акаунті «найвідоміших і найулюбленіших російських страв і символ національної кухні» [2]. Це була чергова спроба держави-агресора привласнити іншу культуру.

З метою збереження нашої культурної спадщини у лютому 2020 року київський ресторатор Євген Клопотенко висунув ідею подати традицію приготування страви до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [8]. Його ідею підтримала Марина Соботюк — дослідниця традицій української культури і на той час радниця міністра інформаційної політики України з питань міжнародних комунікацій.

Було створено громадську організацію «Інститут культури України», до складу якої увійшли 12 членів — фольклористи, історики, профільні дослідники та експерти, які вже мали досвід роботи з нормами ЮНЕСКО [3]. Уже 6 жовтня 2020 р. культуру приготування українського борщу було визнано культурною спадщиною на національному рівні [4].

Розгляд номінації «Культури приготування українського борщу» на внесення до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО планувався на 2023 рік.

Але зважаючи на загрози українській культурній спадщині через широкомасштабну російську агресію, номінацію, подану до Списку термінової охорони ЮНЕСКО, розглянули раніше.

Тож, завдяки зусиллям експертів, за підтримки Постійного представництва України при ЮНЕСКО, Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства закордонних справ України, Посольств України у Франції 1 липня 2022 року найпопулярнішу в Україні страву внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО як таку, що потребує термінової охорони, у вигляді елемента «Культура приготування українського борщу» [5; 6; 7].

Серед аргументів ЮНЕСКО внести борщ до нематеріальної культурної спадщини, яка потребує охорони, зазначалося, що український борщ — це «невід’ємна складова українського сімейного і повсякденного життя», і що саме цей елемент виконує функцію соціальної інтеграції та згуртованості, яка служить об’єднанню народу України, незалежно від віку, статі чи походження». Загалом номінаційне досьє борщу склало близько 700 сторінок [8].

Визначальну роль відіграли аргументи про те, що борщ є частиною української історії та культури. Це простежується в побутових елементах культури української нації.

Важливість борщу в українській кухні можна простежити за його ритуальним значенням. Протягом століть борщ був однією з обов’язкових весільних страв, його традиційно готували на поминки, а пісний борщ — одна з 12 страв на Святвечір.

Про українську «борщову культуру» свідчить також топоніміка — найменування населених пунктів. Наприклад, часто в Україні зустрічаються такі населені пункти: Борщі, Борщівка, Борщів. Навіть у Києві та

його передмісті є Микільська Борщагівка, Петропавлівська Борщагівка, Південна та Софіївська Борщагівки.

У писемних джерелах першої половини XVII ст. зустрічаємо прізвище Борщовський. До козацького Реєстру Війська Запорозького того ж часу занесені козаки з прізвищем Борщ, Борщенко, Борщиченко і Замриборщенко. Була навіть Борщагівська сотня [9, с. 66, 211, 222, 239, 243, 249, 270, 281, 408]. Цей факт не залишає сумнівів щодо побутування борщу в народній кухні щонайменше останні 4 століття.

Перша задокументована згадка про український борщ датована 1584 роком. Дорогою зі Львова до Москви торговельний агент німецького походження Мартин Груневег детально описав своє перебування у Києві. Зі слів автора, він зупинився на ночівлю над річкою Борщівка [10; 11, с. 161–162]. Це сучасна річка Борщагівка, яка дала назву сучасним західним околицям Києва.

Отже, від першої задокументованої згадки про український борщ минуло 438 років і вже на той час він був популярною народною стравою.

Існують образні вирази, які засвідчують, що борщ — органічна складова української культури. Зокрема, важливе місце посідають прислів'я і приказки, які фіксують присутність борщу в повсякденному житті українців [12]:

Впав у біду, як курка в борщ.

Дала борщу такого, що аж туман з моря котиться!

Де багато невісток, там дуже борщ солоний.

Їж борщ з грибами й держи язик за зубами.

Відомою всім є дитяча приказка «Іди, іди Дощику, зварю тобі борщик». Цей зразок народної творчості — переконливий доказ того, що борщ є давнім явищем української хліборобської культури.

Соковиті свідчення про борщ знаходимо у 1798 р. в «Енеїді» Івана Котляревського: «І їли бублики, кав'яр; Був борщ до шпундрів з буряками», «Не поцурайтеся хліба-солі, Борщу скоштуйте, галушок» [13, с. 129, 166].

У питанні походження і приналежності борщу є й інші вагомні аргументи, які доводять глибину його вкоріненості в народну культуру, поширеності і різноманітності рецептів.

Через таку розмаїтість і варіативність страви можна впевнено говорити не просто «борщ», а «борщі». До того ж це не ставить під сумнів українськість страви, а навпаки — ще раз доводить нам це.

Українці, куди б не занесла їх доля, ніде не забувають про борщ. А це означає, що борщ є складовою частиною української ментальності.

Повертаючись до дискусії про борщ, очікувано, що ідея визнання українського борщу світовою культурною спадщиною зустріла опір з російського боку.

Якщо порівняти українські реалії з російськими, то у російській творчості практично немає приказок про борщ або вони є простими перекладами з української мови.

У авторитетному словнику російської мови Володимира Даля з середини XIX ст. маємо єдине скупеньке пояснення про борщ, що це «род шей, похlebка из свекольной кваши», і згадано слово «переборщить» з приміткою, що воно південне, тобто, українське.

Показовим є також приклад з так званим російським «флотським борщем». Він поширився на весь імператорський і радянський флот з Чорноморського флоту, де традиційно майже всі матроси, мічмани і корабельні коки були українцями [14].

Отже, борщ не є притаманним для Росії поняттям, але міг стати ще одним елементом, вкраденим і силоміць привласненим, як вже часто траплялося протягом нашого з нею трагічного співіснування.

Внесення культури приготування нашої головної страви до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО є відновленням історичної справедливості, відіграючи надважливу роль під час нашої визвольної війни, засвідчуючи наше право на існування як однієї з найстаріших націй у світі — зі своєю історією, культурою та ментальним унікальним колом — частиною якого є сакральна страва — борщ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. *UNESCO*. URL: <https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country%5b%5d=00230&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs/> (accessed: 15.10.2022).
2. ТВІТ. Russian Borsch. 30.05.2019 Twitter. URL: <https://twitter.com/Russia/status/1134028707956436992> (дата звернення: 30.05.2019).
3. Громадська організація «Інститут культури України»: вебсайт. URL: <https://uacult.com/> (дата звернення: accessed: 15.10.2022).

4. Про внесення змін до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 13.10.2020 № 2182. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkip.gov.ua/documents/211.html> (дата звернення: 15.10.2022).
5. Culture of Ukrainian borscht cooking. UNESCO. URL: <https://ich.unesco.org/en/USL/culture-of-ukrainian-borscht-cooking-01852#identification> (accessed: 15.10.2022).
6. Український борщ визнано нематеріальною культурною спадщиною UNESCO. *КЛОПОТЕНКО*. URL: <https://klopotenko.com/ukrayinskyj-borshh-vuznano-nematerialnoyu-kulturnoyu-spadshhynoyu-unesco/> (дата звернення: 01.07.2022).
7. Український борщ внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7345.html> (01.07.2022).
8. Євген Клопотенко: «Борщ – наш! Як ми готували подання заявки в юнеско і перемогли». *КЛОПОТЕНКО*. URL: <https://klopotenko.com/yevgen-klopotenko-borshh-nash-yak-my-gotuvaly-podannya-zayavky-v-yunesko-i-peremogly/> (дата звернення: 11.07.2022).
9. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / упорядн. О. В. Тодійчук (гол. упорядн.), В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода ; ред. кол.: Ф. П. Шевченко (відп. ред.), Г. В. Боряк, Я. Р. Дашкевич, В. І. Крекотень, М. П. Лукичов, Ю. А. Мицик, А. П. Непокупний, В. В. Німчук, В. А. Смолій, П. С. Сохань, Н. М. Яковенко. НАН України. Археографічна комісія, Інститут української археографії, Інститут історії України; Російський державний архів давніх актів. Київ : Наукова думка, 1995. 592 с.
10. Ісаєвич Я. Д. Мартин Груневег і його опис Києва. *Мислене дерево*. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/GrunewegKyiv.html> (дата звернення: 22.12.2019).
11. Мартин Груневег (отец Венцеслав): духовник Марини Мнишек. Записки о торговой поездке в Москву в 1584–1585 гг. / Сост. А. Л. Хорошкевич. *Иститут славяноведения российской академии наук*. Москва : Памятники исторической мысли, 2013. 383 с. URL: https://inslav.ru/images/stories/pdf/2013_Martin_Gruneweg.pdf (дата звернення: 11.07.2022).

12. Прислів'я про борщ. *Українські прислів'я, приказки, фразеологізми*. URL: <http://igra1.com/ua/pryslivia-pro/pryslivia-pro-borshc.htm> (дата звернення: 11.07.2022).

13. Котляревський І. П. Енеїда. Наталка Полтавка. Тернопіль, 2018. 360 с.

14. Павел Сюткин. Флотский борщ – история и современность. *Клуб Увлеченных Кулинарови Сюткина О. А.* 03.08.2020 URL: <https://club-culinarov.com/blog/tpost/ma3yabu8he-flotskii-borsch-istoriya-i-sovremennost> (дата звернення: 03.08.2022).

Yan STARODUBETS,
Gravitas: A Global Extension
of The Stony Brook School
Stony Brook, New York

THE IMPORTANCE OF UNESCO'S CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN THE EXAMPLE OF THE STATUE OF LIBERTY

The Statue of Liberty is one of the most recognisable symbols of freedom and democracy across the world and it's formally known as "Liberty Enlightening the World" [1]. 3,5 million people visit it each year, and millions more see its image in pictures of New York harbor or in advertisements for a variety of commercial products and non-profit organisations. The Statue of Liberty has become a tourist destination, a backdrop for political speeches, and played countless other roles in its history. Although initially no one planned for visitors to climb the statue. In 1904, one tourist complained about the dilapidated state of Bedloe Island and the statue: "The walls of the fence are crumbling, the territory is unkempt, the wooden approaches are loose, the bronze signs in the entrance are mutilated. Last Saturday, a soldier was on duty, and along the way he was selling souvenirs" [2].

The history of the Statue of Liberty begins in 1865, when historian Edouard de Laboulaye proposed the idea of presenting the United States with a monument to commemorate the young country's upcoming centennial. This monument was a gift from the people of France to commemorate the centenary of the American independence [3]. In 1870s sculptor Frederic Auguste Bartholdi came to the United States and went on to work on the project. He used his mother as the model [4, p. 33]. On July 1884 the work on the statue was completed. So in the following year it arrived in the USA aboard the French ship "Isere". On the 15th of October 1886 Grover Cleveland, the then President of the USA, unveiled the Statue of Liberty. 38 years later the statue was designated a national monument. In 1984 UNESCO inscribed the Statue of Liberty as a World Heritage Site [5].

The Statue of Liberty, a hollow colossus composed of thinly pounded copper sheets over a steel framework, stands on an island at the entrance to New York Harbour [6]. The height from ground to the tip of torch the statue is 305 feet. The Statue has 354 steps leading to the crown and 25 windows in the crown.

The seven rays of the statue's crown represent the seven seas and continents of the world. The tablet held in the left hand of the statue reads in Roman numerals "July 4th, 1776" [1].

David Glasberg emphasises that the Statue of Liberty has held an important place in the American popular culture as well as political culture and represents its several aspects: 1) The Statue as an element of advertising and commercial art; 2) The statue as a figure of popular entertainment; 3) The statue as a popular tourist attraction; 4) The statue as a favourite object of imitation in folk art, theatrical performances and souvenirs [2].

The meaning of the Statue of Liberty for society has changed over time, and each new generation has endowed it with a new interpretation. David Glasberg highlights the following meanings: 1) as a monument to political cooperation between France and the United States; 2) as a memorial to the end of slavery in America; 3) as a monument to American national unity; 4) as a monument to immigration and economic opportunity; 5) as a monument to political liberty and freedom throughout the world; and 6) as a monument to the character and resilience of New York City and its people [2].

The use of the Statue of Liberty in advertising, propaganda, and public iconography has made her image universally popular and thus has drawn a wide range of demonstrators. Groups of women took three trips to Bedloe's Island and staged rallies for their voting rights at the base of the monument (1886, 1915, 1970). In December 1971, Vietnam Veterans Against the War were occupying Liberty Island for two days. Statue of Liberty deputy superintendent Frank W. Mills recalls four or five illegal takeovers of the monument during his tenure as chief of protection in the 1980s. In 1982, demonstrators opposing the U.S. military intervention in Grenada staged a dramatic takeover by chaining themselves to the support structure of the crown. Another disruption of normal park operation occurred when antiabortion demonstrators briefly took over the sixth floor of the pedestal. In the 1984 New York City mayoral campaign, one candidate climbed to the Statue of Liberty's head. From 1981 to 1984, there were more sinister threats to the monument: thirty-five bomb threats. In contrast, legal demonstrations have included the annual Captive Baltic Nations rally and the first Gay Pride Parade rally, which drew nine thousand demonstrators to Liberty Island [4, p.72].

The Statue of Liberty has featured in movies as well as in fiction and science books, music, and even stamps! Among the cinematic efforts, one can note the

French film "Liberty" made in 1936. The statue is also shown in "The Planet of the Apes", where its partially buried remains testify that human civilisation has been destroyed. In "Escape from New York", the Statue of Liberty and its island are used as the prison warden's headquarters of the penal colony of Manhattan [4, p. 89].

The book "The Statue of Liberty Illuminating the World" by Auguste Bartholdi is the earliest published work (1885). Children's authors also wrote about the statue, for example, Francis Rogers in "Big Miss Liberty" (1938), Willaden Price in "Bartholdy and the Statue of Liberty" (1959). Historian Oscar Handlin and art historian Marvin Trachtenberg wrote the scholarly work "The Statue of Liberty" (1976). The centennial of Liberty sparked new interest in the statue with such books as "Statue de la Liberte" (1984) by Christian Blanchet and "Liberty: The French-American Statue in Art and History" by Bertrand Dard (1986). The statue features in novels by such famous authors as Franz Kafka (America) and Graham Greene (The Quiet American) and is the subject of both William Irish's short story "The Corpse in the Statue of Liberty" and French writer Michel Rio's fantasy novel "La statue de la Liberte" [4, p. 154].

Yasmin Sabina Khan's project, "Enlightening the World: The Creation of the Statue of Liberty" (2010) presents a research work that delves into the statue's design and sheds light on the lives of the Statue's creators. Also, it provides insight into the turbulent events in France and the United States that influenced their work. In 2012, Edward Berenson, a history professor and director of the Centre for International Research in Humanities and Social Sciences at New York University, published "The Statue of Liberty: A Transatlantic Story", unveiling lesser-known tales of the statue's improbable origins, its transatlantic connections, and the evolving significance it has held for successive American generations.

Among the musical compositions, the most famous are the official cantata "Liberty", written in 1876 by Charles Gounod and Emile Guiard to promote the activities of the Franco-American Union; "Hymn to Liberty" by Harry Kennedy; "Liberty" by Ted S. Barron and «The Most Expensive Statue in the World» by Irving Berlin [4, p. 169].

As for postage stamps depicting the Statue of Liberty, the first one was issued in 1922. France also issued a commemorative stamp for the New York World's Fair in 1939. Other countries such as Spain, Cuba, the Philippines, Monaco,

Uruguay, San Marino issued stamps featuring the Statue of Liberty in the first half of the 20th century [4, p. 216].

Throughout its life the Statue has not been subject to major changes. However, there are potential threats to the authenticity of the property, namely, environmental pollution, harsh weather conditions and a large number of visitors. The Statue of Liberty was restored for its centenary in 1986, during which the internal iron straps that supported the stainless steel metal plating to prevent corrosion were replaced, and the original, worn-out torch, now in the museum, was also reproduced. The design and purpose of the Statue have remained unchanged since its construction. Periodic updates to the mechanics, circulation, and security have not affected the monument's sculptural and symbolic value, and have been done to ensure the safety of visitors.

The grandeur of this monumental statue stands as a testament to the brilliance of human creativity. During its inception, the design and construction of the Statue of Liberty were acknowledged as unparalleled triumphs of 19th-century engineering, representing a remarkable fusion of artistry and technical ingenuity. Its existence symbolised a harmonious bridge between the realms of art and engineering, further accentuating its status as a true masterpiece of the human spirit. Exposed to such threats as pollution, severe weather, and large numbers of visitors, as well as requiring constant monitoring, the Statue was designated a National Monument in 1924 and is maintained by the National Park Service. These measures provide the highest possible level of protection.

Since its inception, the statue has transformed into an enduring symbol representing the migration of individuals from numerous nations to the United States during the late XIX – early XX centuries. Its significance has persisted throughout time, serving as a potent emblem that inspires reflection, discourse, and even acts of protest. The statue stands as a steadfast representation of ideals such as freedom, peace, human rights, the abolition of slavery, democracy, and opportunity, evoking contemplation and encapsulating the aspirations of countless individuals.

References:

1. Statue of Liberty Fast Facts. CNN: website. URL: <https://edition.cnn.com/2013/07/03/us/statue-of-liberty-fast-facts/index.html> (accessed: 03.02.2023).
2. David Glassberg. Rethinking the Statue of Liberty: Old Meanings, New Contexts. 2003. URL: <https://archives.iupui.edu/bitstream/handle/2450/678/RethinkingTheStatue-Glassberg.pdf> (accessed: 15.02.2023).
3. Statue of Liberty. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/307/> (accessed: 15.02.2023).
4. Barry Moreno. The Statue of Liberty Encyclopedia. New York, 2000. 256 p.
5. UNESCO World Heritage Designation. URL: <https://www.nps.gov/stli/learn/management/unesco-world-heritage.htm> (accessed: 03.03.2023).
6. CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE. WORLD HERITAGE COMMITTEE. Thirty-eighth session. Doha, Qatar 15 – 25 June 2014. URL: https://kipdf.com/united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-convention-conce_5ab3396a1723dd329c63c6ea.html (accessed: 03.03.2023).

Олеся СТЕПАНОВА,
вихованка гуртка «Географія»
комунального закладу
Сумської обласної ради –
обласного центру позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю,
учениця 9 класу Лебединського закладу
загальної середньої освіти I–III ступенів № 7
Лебединської міської ради
Сумської області

WEB-КАРТОГРАФУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільства нематеріальна культурна спадщина стає не лише елементом етнокультурного пізнання, а й запорукою формування національної свідомості, єдності та самоідентичності. Нині, в період цифрової трансформації одним із нових методів досліджень стає диджиталізація, яка сприяє ефективному прийнятті реєстрації елементів нематеріальної культурної спадщини України в цілому та Сумщини зокрема.

Питанням нематеріальної культурної спадщини України присвячено низку наукових праць та розвідок українських та закордонних дослідників. Серед них К. Поливач, А. Гаврюлюк, В. Борисенко, М. Борисенко, Г. Біланич, О. Донцов та інші. Попри значний науковий доробок українських вчених питання картографування елементів нематеріальної культурної спадщини Сумської області не втрачає свою актуальність.

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України ведеться на виконання ст. 12 Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, яку Україна ратифікувала у 2008 році.

Для більш детального наукового аналізу звернемося до дефініції ключового поняття дослідження «культурна спадщина» та «нематеріальна культурна спадщина (НКС)». У Законі України «Про охорону культурної спадщини» зазначено «культурна спадщина — це сукупність успадкова-

них людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, результат духовної і матеріальної діяльності» [1]. Нематеріальна культурна спадщина відповідно до статті 2 Конвенції «Про охорону нематеріальної культурної спадщини» трактується як «...звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини» [2].

За даними українського центру культурних досліджень, НКС Сумської області представлена такими елементами, як: «Кролевецьке переробне ткацтво», «Випікання весільних утят у селі Річки», «Практика з охорони горюньської культури «Музеєм горюньської культури» в селі Нова Слобода Конотопського району Сумської області» [3]. До Регіональний переліку нематеріальної культурної спадщини Сумської області за інформацією КЗ СОЗ СОНМЦКІМ входять: «Кролевецьке переробне ткацтво», «Пісенні традиції села Линове», «Побутові пісні села Річки», «Технологія виготовлення писанок у селі Уланове», «Побутові пісні селища Степанівка», «Технологія випікання весільного короваю та шишок у селищі Кириківка», «Боромлянське лозоплетіння», «Випікання весільних утят у селі Річки», «Говірка горюнів села Рудневе», «Технологія майстрування та спосіб використання «скрипки-сівалки»», «Приготування обідніх страв у селі Некрасове», «Випікання весільних коровай у селі Полошки», «Чорноплатівське мотузництво», «Практика з охорони горюньської культури «Музеєм горюньської культури» в селі Нова Слобода Конотопського району Сумської області» [4].

На основі аналізу матеріалів Міністерства культури та інформаційної політики України, Українського центру культурних досліджень, матеріалів Комунального закладу Сумської обласної ради — Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтва (КЗ СОЗ СОНМЦКІМ) створена таблиця атрибутів, що містить таку інформацію (назва НКС, адреса (місцезнаходження або географічні координати), охоронний номер, наказ занесення в перелік НКС, галузь нематеріальної культурної спадщини, що представлена елементом НКС, посилання на фото/відеоматеріали, короткий опис об'єкта, покликання на інформаційні повідомлення про об'єкт).

На рисунку 1 представлено інтерфейс Google My Maps з нанесеними елементами нематеріальної культурної спадщини на території Сумської області. Під час дослідження створено карту з 3 елементами національного значення та 11 елементів з переліку регіональних НКС.

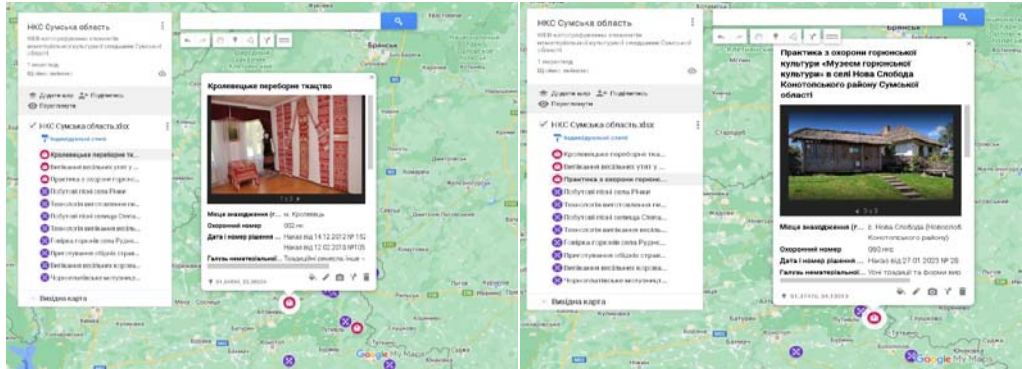

Рис.1. Елементи нематеріальної культурної спадщини Сумської області (знімок з екрану Google My Maps)

Кролевецьке переробне ткацтво включене до переліку елементів НКС у 2013 році. Кролевецьке переробне ткацтво — традиційний народний промисел поширений на Кролевеччині, до якого входить виготовлення рушників та традиційних елементів одягу.

У 2022 році Наказом Міністерства культури та інформаційної політики від 23.12.2022 № 525 до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України занесено випікання весільних «утят» у селі Річка Сумського району. Випікання «весільних утят» зазвичай супроводжуються автентичними обрядовими піснями.

Практику з охорони горюньської культури «Музеєм горюньської культури» в селі Нова Слобода Конотопського району Сумської області Наказом Міністерства культури та інформаційної політики від 27.01.2023 № 28 внесено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України». Музей є єдиним у Східній Європі етнографічним музеєм, діяльність якого спрямована на охорону проявів горюньської етнокультури, традицій горюнів, зокрема традицій календарного циклу. Крім того, до практики зі збереження горюньської культури входить охорона елементів

НКС внесених до Регіонального переліку НКС Сумської області («Пісенні традиції села Линово» та «Говірка горюнів села Рудневе»).

Нематеріальна культурна спадщина є важливою складовою міжнародного іміджу країни, вираженням її культурної ідентичності. Збереження культурної ідентичності та національних особливостей є однією з умов інтеграції України до європейського та світової спільнот.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 01.01.2023 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 26.03.2023).
3. Національний перелік об'єктів нематеріальної культурної спадщини України. *Український центр культурних досліджень*. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnuy-reiestr-objektiv/> (дата звернення: 22.03.2023).
4. Регіональний перелік елементів НКС. *СОНМЦКиМ*. URL: <https://cnt.sumy.ua/rehionalnii-perelik-elementiv-nks/> (дата звернення: 20.03.2023).

Катерина ТАМАХІНА,
вихованка секції правознавства
Київської Малої академії наук,
учениця 10 класу
гімназії «Києво-Могилянський колегіум»,
м. Київ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТА ВСЕСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО: ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ

З початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну кожний український громадянин переконався, що культурна та історична спадщина є надзвичайно важливим складником збереження та розвитку держави. Станом на 11 серпня 2022 року 464 об'єкти культурної спадщини були знищені або частково пошкоджені внаслідок воєнних дій. Втім, Україні варто пам'ятати й про пам'ятки на тимчасово окупованих територіях, наприклад, про заповідник «Херсонес Таврійський», який внесено до списку ЮНЕСКО та знаходиться у місті Севастополі, Крим.

Історія Херсонесу Таврійського починається у V–VI століття до н. е., коли тут оселилися вихідці з Гераклеї Понтійської [1, с. 372]. Загальна площа міста становила 40 га і включала житлові будинки, агору (ринкова площа та місце для громадських зібрань), теменос (священна ділянка), громадські будівлі, театр на тисячу глядачів, цитадель і некрополь [1, с. 372]. Державним устроєм Херсонесу була рабовласницька республіка; свідченням демократичного устрою є «Присяга громадян Херсонеса» IV–III століття до н. е. [1, с. 373]. Втім, після тривалих набігів скіфів, поліс був змушений звернутися за допомогою до Понтійського царства, через що увійшов до його складу, а згодом потрапив у сферу впливу Римської імперії [1, с. 373].

У 6 столітті Херсонес введено до складу Візантійської імперії, внаслідок чого найпоширенішою релігією на території поліса стало християнство [1, с. 374]. Також із «Повісті минулих літ» відомо про «Корсунську легенду», яка розповідає про здобуття міста київським князем Володимиром та прийняття ним хрещення тут у 988 році [1, с. 375]. За часів Руси-України Херсонес був значущим культурним і християнським центром. Професор

М. Міллер про це писав: «Херсонес, або Корсунь по староукраїнському, був не тільки найбільшим осередком християнства, а й найбільшим осередком виробництва церковного реманенту, який розходився звідси далеко навкруги. Тут вироблялися дзвони для церков, кадила, чаші, дискоси, хрести напрестольні, трєбні; ікони та особливо хрести-енколпіони, настільні металеві хрестики тощо. Ці вироби широко розповсюджувалися по давній Україні-Русі, від Білої Вежі на Дону до Галича на Дністрі, і були відомі під назвою Корсунського діла» [2]. Професор М. Грушевський зазначав щодо цього: «У землях Руської держави повно було тих «корсунських» речей, хоч деякі з них були не більше корсунськими, як славні «корсунські» церковні двері у Новгороді, що в дійсності зроблені були в Магдебурзі» [3].

Внаслідок землетрусу на межі X–XI століть та нападів різних народів у XIII–XIV століттях, останні мешканці Херсонесу Таврійського покинули місто у середині XV століття [1, с. 375].

Після приєднання до Російської імперії Криму у 1772 році розпочинається будівництво міста Севастополь, для якого вивозили каміння зі стародавнього поліса, у той час як перші розкопки почалися лише у 1827 році. На протигагу здирницьким розчисткам монастирською братією Одеське товариство історії та старожитностей намагалося зберігати руїни стародавнього міста [1, с. 375].

За часів радянської влади на території поліса та його хори створено Херсонеський державний історико-археологічний музей, а у 1978 році державний історико-археологічний заповідник «Херсонес Таврійський». У 1989 році пам'ятку внесено у попередні списки ЮНЕСКО, а саме внесення відбулося у 2013 році вже за незалежної України [1, с. 377].

Беручи до уваги всі історичні відомості про стародавній поліс, можна уявити кількість пам'яток, які потребують захисту або потребуватимуть його в майбутньому. На жаль, зараз Кримський півострів знаходиться під російською окупацією вже протягом 9 років, і за цей час факт загрозливого становища Херсонесу Таврійського стає дедалі очевиднішим. Свідчення місцевих археологів, жителів Севастополя та сюжети російських новин, хоч і не в повному обсязі, дають можливість оцінити шкоду, завдану культурній пам'ятці.

Передусім окупанти оформили статус заповідника як світової спадщини ЮНЕСКО від імені Російської Федерації, хоча це — незаконно. Пізніше

влада Росії розпочала реорганізацію простору заповідника, почавши із забудови буферної зони між ним та містом [4]. Згодом з'явилася ініціатива побудови міжнародного історико-археологічного парку, на території якого мають бути музей християнства, античності та Криму, ділянка з реконструйованими та музеєфікованими розкопками та сувенірними лавками і кафе [4].

Виконання цього проєкту, здача якого запланована на 2024 рік, більше шкодить пам'ятці, ніж зберігає її. Недбалі розкопки з використанням будівельної техніки руйнують нові археологічні знахідки. До того ж вартим уваги є знесення школи водолазів початку 20 століття та великої кількості старовинних будівель і дерев, які ще будуть знесені.

Крім цього, великих збитків зазнає некрополь, який використовувався з V століття до н. е. до XIII століття н. е. [1, с. 375]. Він ніяк не охороняється ще з часів СРСР, а нині, попри формальну охорону та вільний вхід, прямо на ньому будуються приватні будинки [4].

Станом на 2021 рік Виконавча рада ЮНЕСКО ухвалила 12 рішень про «Моніторинг ситуації в Автономній Республіці Крим (Україна)» [5], а також провела 11 інформаційних зустрічей з представниками різних міжнародних і неурядових організацій. До того ж питання збереження та захисту культурної спадщини Криму, зокрема Херсонесу Таврійського, порушувалося на Кримській платформі, міжнародному координаційному механізмі щодо повернення Криму, який ініціювала Україна [5].

Безперечно, усі зазначені заходи із спостереження за станом Херсонесу є важливими, адже допоки Кримський півострів не буде деокупованим, одним із завдань України є привернення уваги міжнародної спільноти як до Херсонесу Таврійського, об'єкта культурної спадщини, так і до інших культурних пам'яток Криму, які є кандидатами до занесення у перелік світової спадщини ЮНЕСКО.

Отже, є важливим документування та висвітлення Україною злочинів Російської Федерації проти культурної спадщини задля подальшого відновлення Херсонесу Таврійського та його хори.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія історії України : Т. 10. Т–Я / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. *НАН України. Інститут історії України*. Київ : В-во «Наукова думка», 2013. С. 372–377.
2. Християнство в Україні-Русі. *Визвольний шлях*. 1959. Т. VII. С. 747.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. Нью-Йорк : В-во «Книгоспілка», 1954. Т. 1. С. 283–284.
4. Майко Олена. Севастополь: плюс «Новий Херсонес», мінус ЮНЕСКО? *Крим. Реалії*. URL: <https://ua.krymr.com/a/krym-sevastopol-khersones-rekonstruktsia/31714774.html> (дата звернення: 19.04.2023).
5. У ЮНЕСКО вирішили продовжити моніторинг ситуації в окупованому Криму. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3333110-u-unesko-virisili-prodovziti-monitoring-situacii-v-okupovanomu-krimu.html> (дата звернення: 19.04.2023).

Mariia-Luiza TARASIUK,
Univerzita Karlova,
Czech Republic

UNESCO WORLD HERITAGE LIST: HISTORY OF DEVELOPMENT AND CURRENT TRENDS

In 1972, UNESCO adopted the Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, which has now been ratified by 194 participating countries. Currently, the UNESCO Convention is the most important international mechanism for recording, preserving, studying and popularizing the most valuable historical and cultural monuments (World Cultural Heritage), territories of wild nature and individual phenomena (World Natural Heritage), as well as joint creations of human genius and forces of nature — natural heritage). In order to implement the Convention, since 1978, a special accounting list has been maintained – the World Heritage List. It includes 1157 nominations (in 167 countries), including 900 objects of cultural heritage, 218 of natural and 39 of mixed sites. The largest number of objects with UNESCO status have been found in Europe and Asia, and the three countries topping this list are as follows: Italy — 58 objects, China — 56, Germany — 51 [1].

Every year, the List is updated with new objects, which are decided upon at the regularly held World Heritage Committee Sessions. When selecting new nominees, international experts are guided by specially developed criteria. They help to identify the most significant architectural, engineering and other works of man, areas of cultural traditions and historical systems of nature use, sacred places, archaeological sites, valuable cultural landscapes, the most exotic natural areas, outstanding monuments of «inanimate nature», centres of landscape biodiversity, habitats of rare species, etc. In addition to the main List, there are also Tentative List, where each of the participating countries accumulates its proposals for the future. Finally, The World Heritage Committee prepares and publishes the List of World Heritage in Danger, which currently includes 55 heritage sites affected by military conflicts, vandalism, natural disasters, etc. [2, 3].

The UNESCO list has undergone a certain evolution, beginning its existence with a small group of 12 objects (the first inclusion took place in 1978), and ending with a voluminous list that exceeded 1,000 names. The list has experienced

ups and downs on its «life journey». Over the last decade, the number of new nominations has decreased significantly. This suggests a strengthening of the assessment of new applicants, which is most likely justified, since otherwise the very concept of the World Heritage would face the threat of devaluation. In general, we can talk about the following main stages in the development of the UNESCO World Heritage List [4].

1978 – early 1990s: the formation of the List and accumulation of quantitative and qualitative «distortions». The main distinguishing feature of this initial period of the formation of the List is that the most famous objects, well known not only to specialists, but also to tourists and society as a whole, received a high status at the time. Some of them were national symbols appearing in state coats of arms, flags, bills, stamps, etc., they were featured in folk legends, epics, sung by poets and artists.

At the same time, it should be noted that the List, in the course of its formation in the 1980s, simultaneously with active growth in terms of quantity, gradually acquired various qualitative distortions: a disproportion between the number of objects of cultural heritage and the number of objects natural heritage; incomplete thematic variety; spatial unevenness in the distribution of valuable objects that made up the early UNESCO World Heritage List. Thus, by the mid-1990s, huge white spots were clearly marked on the world map of the distribution of UNESCO monuments. At the same time, areas with a higher concentration of UNESCO sites were established.

Mid-90s – mid-2000s: active expansion of the List and the beginning of its systematic optimisation. During the specified period, which was a time of very active expansion of the List, it was replenished with 378 objects. On average, 34 new nominations were registered during the year, i.e. more than at the initial stage of the Lists existence. It is noteworthy that among the newly entered objects there were equal proportions of world-famous cultural monuments and natural phenomena, as well as much less well-known objects, the value of which can be fully assessed only by experts in certain narrow branches of science.

Actually, this is one of the most important modern trends in the formation of the UNESCO List, which took shape in the late 1990s and early 2000s, but became even more evident later. At the same time, the selection of well-known, branded objects was carried out in those years, in particular due to the fact

that some states joined the Convention relatively late (for example, Austria — 1992), and therefore, as if by way of compensation, they began to promote their objects on the UNESCO list. It is noteworthy that the beginning of the 2000s saw China's truly triumphant entry into the UNESCO list, when it submitted one or two of its objects and even more almost every year (four objects at once in 2000).

Mid-2000s — to the present day: limitation of numerical growth of the List against the background of its optimisation. During this period, the list was replenished with 290 objects. On average, 22 new nominations were registered at this time per year, that is, significantly less than before. However, the quantitative side of things is more complicated. Despite stating that there is no formal limit on the total number of nominations in the World Heritage List, the participating countries are encouraged, if possible, to limit their new proposals. At the same time, quotas for the nomination of candidates are established, which can be considered at the annual sessions of the UNESCO World Heritage Committee.

Thus, it can be said that the World Heritage List developed «under scientific guidance», and this gradually improved its quality composition, made it more representative and balanced.

Currently, we see modern trends in the formation of the World Heritage List.

1. The declining rates of numerical growth of the World Heritage List.
2. The reduction in the number of popular, branded objects actively involved in the field of tourism, and an increase in the share of little-known peripheral objects that hold value in narrow fields of knowledge.
3. The expansion of the typological diversity of objects of cultural, natural and cultural-natural heritage.
4. The strengthening of geographical representation, i.e. coverage of the objects of the List of new countries and regions of the world.
5. The removal of nominations from the World Heritage List. This is not a trend, but very revealing episodes that remind us of the need to comply with the requirements of the UNESCO Convention. There have been only three of them so far: in 2007 the oryx antelope reserve in Oman was excluded, in 2009 the Elbe valley in the Dresden area lost its privileged status, and in 2021 Liverpool was also excluded from the list of UNESCO world heritage sites [5].

Formed in 1978, the UNESCO World Heritage List already includes more than a thousand valuable objects around the world.

The international experts who manage this global list of world heritage sites are acting more and more thoughtfully and systematically, defining ever new limits and goals for the development of the List and imposing ever stricter requirements on new objects included in it.

The main such requirements now include: maintaining a reasonable balance between the number of cultural and natural nominations, displaying various types of heritage, representing all eras and civilisations, covering all major regions and landscapes of the Earth. UNESCO embraces a highly selective inclusion policy as to heritage sites being based on how relevant and valuable these sites are to global culture.

Such a struggle for the quality of the UNESCO World Heritage List gives us hope that this accounting list will be in use for many more years and will not lose its relevance, incorporating other outstanding cultural and natural sites that reflect all the diversity of our amazing world!

The current stage of society's development witnesses significant and important changes in the world cultural space. Popularisation of historical and cultural heritage requires innovative approaches, defined criteria and quotas for of the inclusion in the UNESCO List. Understanding the importance of these principles generates interest in this area.

References:

1. World Heritage List Statistics. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/stat> (accessed 25.04.2023).
2. List of World Heritage in Danger. UNESCO: website. URL: <https://whc.unesco.org/en/danger/> (accessed 16.01.2023).
3. Friedrich Schipper. UNESCO World Heritage and Cultural Property Protection in the Event of Armed Conflict. 50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility – Conflict & Reconciliation. P. 151-162. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-05660-4_12 (accessed 10.02.2023).
4. Sabine von Schorlemer, Sylvia Maus, Felix Schmermer (eds.). UNESCO World Heritage and the SDGs – Interdisciplinary Perspectives. Special Issue 1 of the Papers of the UNESCO Chair in International Relations. 2020. URL: <https://>

tud.qucosa.de/api/qucosa%3A71540/attachment/ATT-0/(accessed 12.02.2023).
5. World Heritage Committee deletes Liverpool - Maritime Mercantile City from UNESCO's World Heritage List. UNESCO: website. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/world-heritage-committee-deletes-liverpool-maritime-mercantile-city-unescos-world-heritage-list> (accessed 10.02.2023).

Маріам ТЕРТЕРЯН,
учениця 8 класу
Предславинської гімназії № 56,
м. Київ

ХАЧКАРИ: НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ВІРМЕНІЇ В УКРАЇНІ

Хачкар — це молитва в камені.

Нематеріальна культурна спадщина є невід’ємною, а іноді й обов’язковою складовою сталого розвитку і процвітання країни. Збереження, охорона та підтримка «живої спадщини», як інакше називають нематеріальну культурну спадщину, є надзвичайно важливим для кожного покоління. До об’єктів охорони нематеріальної культурної спадщини відносять традиції, звичаї, обряди, витвори мистецтва, традиційні ремесла тощо.

Нематеріальна культурна спадщина України багатогранна, унікальна і різнобарвна. Вона не лише зберегла багатство народної культури українців, але й увібрала в себе колоритну культуру, автентичні особливості та культурні традиції народів, які проживають на її території. Таке самобутнє поєднання культурних цінностей народів знаходить своє відображення в сучасних витворах мистецтва та привертає увагу багатьох дослідників.

Так, у 2017 році Предславинська гімназія № 56 успішно презентувала та отримала перемогу в районному та міському етапах загальноміського конкурсу-фестивалю «Діалог держав: партнерство в освіті», присвятивши свій виступ висвітленню унікальності і неповторності справжнього скарбу вірменської культури та традицій — хачкару, надихнувшись творчістю української художниці вірменського походження Марини Саркісян, яка у своїх роботах поєднує культурні цінності двох народів. Вона наче сплітає в єдине ціле такі два сильних, яскравих, національно-автентичних символи, які є визнаною нематеріальною культурною спадщиною обох народів, а саме хачкари — для вірмен, і петриківський розпис — для українців. Саме тому персональна виставка художниці мала назву «Українська душа з вірменським серцем», що яскраво характеризує творчість майстрині,

в якій вона, використовуючи красу петриківського розпису, намагається розкрити таємничий код вірменських хачкарів.

Хачкари — одне з надзвичайних явищ середньовічного вірменського мистецтва, яке вважається вірменською іконою. Хачкар в перекладі з вірменської має значення «хрест-камінь». Це різновид вірменських пам'ятників, що являє собою стелу з різьбленим зображенням хреста і зазвичай встановлюється при дорогах, монастирях, в священних місцях, всередині і на фасадах храмів. У деяких місцях, наприклад, у Гегарді (Республіка Вірменія), який є унікальним монастирем, хачкари розміщені в стінах. Ці кам'яні стели із зображенням хреста самі по собі розглядалися як святині, а місце, де вони знаходились, вважалося святим і непорочним.

Історія хачкарів починається з періоду прийняття Вірменією християнства в 301 році, коли вона стала першою християнською державою у світі. Для вірмен — це символ воскресіння Христа, його перемога над смертю. Найдавніші із збережених хачкарів датуються VIII століттям, коли це були ще стели з церковними написами. Перший пам'ятник, який мав ознаки класичного хачкару, було створено у 879 році в м. Гарні (Республіка Вірменія) [4].

Типовий хачкар виготовляють з вулканічного базальту або туфу. У нижній його частині висікається символ сонця або знак вічності, над яким у центрі височіє хрест, оточений геометричними та рослинними візерунками, зображеннями виноградної лози або листя, гілок та плодів гранату, які є символом вірменського народу. Кожен хачкар зроблений вручну, є унікальним і неповторним, має свій візерунок, орнамент, свою історію, що сягає глибини століть. Для висікання хачкарів потрібно було мистецтво майстра, талант генія і багато часу, адже деякі з них мають висоту близько 2 метрів і важать кілька тонн.

У листопаді 2010 р. мистецтво створення хачкарів з формулюванням «Символіка і майстерність хачкарів, вірменські кам'яні хрести» було внесено в репрезентативний список ЮНЕСКО як нематеріальна культурна спадщина людства. Хачкари розкидані по всій території історичної та сучасної Вірменії, внаслідок чого вона вважається музеєм під відкритим небом.

Ці унікальні пам'ятки середньовічної культури Вірменії стали окрасою таких мальовничих міст України як Кам'янець-Подільський, Львів, Чернівці, Феодосія, Сімферополь [1, с. 44–46].

В Кам'янці-Подільському на території Старого міста можна побачити плиту із зображенням хреста і надписами вірменською мовою, яка вмурована в стіну Миколаївської церкви. Перші свідчення про кам'янецькі хачкари подає вірменський історик С. Рошка Каменаци в своїй «Хронології», що написана в 1736–1739 рр., згадуючи про камінь з хрестом із датуванням 1200 р., який був вмурований в стіну при вході в Миколаївську церкву. На жаль, сьогодні цей хачкар не збережений, але під час проведення історичних розкопок були знайдені різні за розміром цілі плити з різьбленими хрестами та надписами вірменською мовою [2].

Вірменський собор у Львові, який було збудовано у 1363–1370 роках, є унікальною пам'яткою вірменської архітектури в Україні, туристичною перлиною та одним з найдавніших храмів Львова, перед входом та на центральних стовпах якого збереглися хачкари, найдавніші з яких датовано XIV–XV століттям. Розповідаючи про Вірменський собор, науковець, спеціаліст з архівознавства Царьова Н. В. зазначила: «Перед входом бачимо плити — хачкари, пам'ятні плити зі знаком хреста, хач, вірменською мовою. Вірмени кажуть: там, де хачкар, там Вірменія. І маємо тут шматочок Вірменії у Львові» [3].

Збережені до наших часів хачкари підтверджують важливість нематеріальної культурної спадщини вірменської громади, яка протягом багатьох століть проживала на території України, зберігала і розвивала таке унікальне мистецтво різьблення, тонке відчуття краси та історію народу. У більшості міст сучасної України відкрито хачкари, щоб вшанувати пам'ять невинних жертв українського та вірменського народів, а в 2016 році на території Національного заповідника «Софія Київська» було організовано та проведено виставку «Вірменські хачкари», на якій були представлені роботи вірменського скульптора Артака Амбарцумяна. У 2018 році у заповіднику «Софія Київська» було встановлено перший на території собору хачкар, який подарувала Вірменська Апостольська Церква як символ єдності двох народів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Данник К. Символи та орнаменти вірменського Хачкару. Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу : Тези доповідей Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, 2–3 червня 2016. Київ, 2016. 132 с.
2. Кулішова А. А. Хачкари Кам'янця-Подільського. URL: https://k-p.net.ua/istoriya_kamyantca/pamiyatku/3022-hachkari-kamyancya-podilskogo.html (дата звернення: 20.10.2022).
3. Терещук Г. Вірменському собору у Львові 645 років. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1191427.html> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Хачкари. URL: <https://armeniadiscovery.com/hy/place/khachkar-cross-stone> (дата звернення: 20.10.2022).

Yevheniia TREMTII,
eCampus Academy
Charter School student,
Watertown, WI,
United States of America

PRESERVING INDIGENOUS CULTURAL ARTIFACTS IN THE UNITED STATES: UNESCO'S ROLE IN PROTECTING THE CULTURAL HERITAGE OF THE CHACO CULTURE OF THE PUEBLO PEOPLES

The UNESCO policy recognises the rights of indigenous peoples to their ancestral lands and territories and views their traditional management practices as a valuable part of contemporary management approaches. It is inspired by the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. It acknowledges indigenous peoples as co-participants in site conservation and preservation efforts and as custodians of a sizable portion of the ecological, cultural, and linguistic variety of the planet. As a result, indigenous peoples have an important role in recognising, maintaining, safeguarding, and presenting World Heritage, as outlined in the Operational Guidelines of the World Heritage Convention [1].

In essence, the ethnic groups which reside there choose whether or not specific indigenous cultural relics are protected. These groups utilise their customs, language, knowledge, and other resources to make these decisions [1]. The Laponian area and the Saami people [2], as well as the Richtersveld Cultural and Botanical Landscape and the Nama people, are two notable examples [3].

But the Chaco culture is an exception to this rule, because the indigenous people, known as the Pueblo, have not lived in the area since the 14th century AD. There are several theories as to why this is the case, including deforestation and drought [4]. Therefore, the views of the natives cannot be taken into account a priori.

The Chaco Culture refers to a large and complex civilisation that existed in the south-western region of the United States from the 9th to the 13th century. This culture is represented by a network of archaeological sites in northwest New Mexico. It comprises the linked sites at the Aztec Ruins National Monument,

Chaco Culture National Historical Park, and five more protected archaeological locations [5].

The property is comprised of the acreage to which the federal government held surface title in 1987 located within seven sites such as Chaco Canyon, formerly a National Monument and now Chaco Culture National Historical Park; the Aztec Ruins, a National Monument; and five Chaco Culture Archaeological Protection Sites [5]. To ensure the preservation and management of these areas, specific measures have been put in place. The highest degree of preservation is provided for Chaco Canyon and the Aztec Ruins by their being part of the National Park system, which also guarantees high standards for public access. The statute identifying these elements mandates that top attention be given to cultural resource protection. Each park unit has a General Management Plan and other associated documents that cover resource and land management, as well as visitor usage. The overall strategies of the National Park Service in these regions complement the site-specific programmes. The Bureau of Land Management, a sister organisation in the U.S. Department of the Interior, is the owner and manager of the five Chaco Culture Archaeological Protection Sites. A number of federal statutes safeguarding archaeological sites apply to the property. All federal, state, tribal, and local entities that are in charge of the property's components are represented by an interagency management group that was formed by federal legislation. Based on relevant legislation, this group ensures consistent and coordinated management through the review of management decisions and sharing of technical know-how [5].

References:

1. UNESCO World Heritage Center 1992–2023. World Heritage and Indigenous Peoples / UNESCO World Heritage Center 1992–2023. 2022. URL: <https://whc.unesco.org/en/activities/496/> (accessed: 16.03.2023).
2. UNESCO World Heritage Center 1992–2023. Laponian Area / UNESCO World Heritage Center 1992–2023. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/774/> (accessed: 16.03.2023).
3. UNESCO World Heritage Center 1992–2023. Richtersveld Cultural and Botanical Landscape / UNESCO World Heritage Center 1992–2023. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1265/> (accessed: 22.03.2023).

4. Why Did Chaco Canyon Fall? / jalch. 2022. URL: <https://pages.vassar.edu/realarchaeology/2022/11/12/why-did-chaco-canyon-fall-numerous-theories-regarding-political-and-social-discontent-deforestation-and-droughts-come-together-to-attempt-to-provide-answers/> (accessed: 17.02.2023).
5. UNESCO World Heritage Center 1992–2023. Chaco Culture / UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/353/> (accessed: 17.02.2023).

Катерина УШИНСЬКА,
учениця 11 класу гімназії № 5
м. Могилева-Подільського
Вінницької області

ВИТИНАНКА ЯК ОБ'ЄКТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІННИЧЧИНИ

Багата й унікальна культура українського народу є як вітчизняним, так і світовим надбанням, що відображає нашу ідентичність, творчий потенціал, світогляд та мистецьке прочитання навколишнього простору. Серед етнокультурного спадку України цікавим та самобутнім художнім явищем є витинанка.

Ця назва походить від українського слова «витинати» — тобто «вирізувати». Витинанка пройшла шлях від звичайної хатньої прикраси до вшуканого мистецького шедевра. В другій половині XIX ст. витинанка як хатня прикраса набула найбільшого поширення серед інших оздоб — «павуків», «голубів», «квіток». Витинанками прикрашалися комини, печі, стіни, сволоки, мисники, куточки з іконами, дитячі колиски, вікна, двері [2].

У кінці XIX – на початку XX ст. витинанки були розповсюджені на Поділлі, Наддніпрянщині, Прикарпатті. У 20–30-х роках XX століття основним українським регіоном побутування витинання стало Поділля, зокрема придністровські території Вінниччини. Фундаторами руху із культурно-освітньої популяризації витинанки в 1960-х роках стали вчителі Марія Руденко із с. Слобода-Яришівська Могилів-Подільського району та Олександр Салюк із с. Саїнка Чернівецького району [7].

Упродовж XX – початку XXI ст. мистецтво подільської витинанки отримало ґрунтовне наукове вивчення у працях таких знаних етнологів та мистецтвознавців, як Кость Широцький [9], Аркадій Зарембський [1], Михайло Станкевич [5; 6], Віктор Косаківський [2], Зінаїда Косицька [3; 4] та ін.

Нині місто Могилів-Подільський вважається «столицею української витинанки». Це — локація для проведення Всеукраїнських свят «Українська витинанка» у 1993, 2002, 2005, 2008 рр. Починаючи із 2011 р., це свято набуло статусу міжнародного та проводиться раз на три роки [2]. Тут при міському Центрі народної творчості діє громадський «Музей витинанки»

(завідувачка Оксана Городинська), також функціонує «Музей етнографії і народного мистецтва імені Марії Руденко» (директорка Марія Гоцуляк). Зусиллями згаданих майстринь та діячів із промоції культури 4 червня 2021 року до обласного Переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини було внесено елемент «Створення та побутування витинанки на Вінниччині» [7].

Серед визначних майстрів другої половини ХХ ст., що зробили вагомий внесок у розвиток мистецтва подільського витинання, був Салюк Олександр Васильович (1922–2003) із с. Саїнка Чернівецького району Вінницької області. У 1969 р. за ініціативи цього вчителя та митця у Києві була організована резонансна виставка «Саїнські витинанки», де було представлено його та інших односельців роботи [2]. Графіка витинанок Олександра Салюка чітка й лаконічна. Стилїстика близька до традиційної орнаментики. Твори майстра насичені народною символікою. У його доробку ми знаходимо різноманітні варіації «дерева життя», традиційні зооморфні зображення птахів, характерні для Поділля витинанки-розетки. Та, разом з тим, художник вносить у свої твори багато індивідуальних рис. Зокрема, у роботах митця з'являється витинанка-картина, яка захоплює своїм оригінальним вирішенням [8, с. 201].

Ще більш характерними індивідуальними рисами відрізняються твори заслуженої працівниці культури України Руденко Марії Авксентіївни (1915–2003) із с. Слобода-Яришівська Могилів-Подільського району Вінницької області. Багато сил майстриня потратила на збір етнографічного матеріалу. Її метою було відродження та впровадження в сучасне життя давніх традицій. Хоча її витинанки вже далекі від лаконізму і знаковості паперових прикрас початку ХХ століття, майстриня використовувала композиційні засоби та технічні прийоми, які мають регіональні подільські ознаки. Марія Руденко віддавала перевагу одинарним одноколірним візерункам, що найбільш характерні для Поділля. Творчість майстрині охоплює значне коло тем, показує широкий діапазон художньо-образних можливостей витинання, єдність традиційних принципів композиційного рішення з новаторськими. Витинанки цієї обдарованої жінки — це тонке казкове мереживо квіткових сюжетів [8, с. 202].

Творчу справу Марії Авксентіївни Руденко у м. Могилеві-Подільському нині продовжують дві її талановиті учениці — Марія Василівна Гоцуляк

та Оксана Василівна Городинська. У паспорті елемента «Створення та побутування витинанки на Вінниччині» обласного Переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини вони діляться технологією виготовлення витинанок. Класичний спосіб витинання — папір, ножиці, клей. Симетричність зберігається завдяки тому, що папір складається вдвоє або вчетверо. Вирізається орнамент, розкладається папір і наклеюється на основу або на стіну. Витинанка вирізається з цілого листка паперу [7].

В експозиції громадського музею «Українська витинанка», що функціонує із 2003 року при Центрі народної творчості у м. Могилів-Подільський, зберігається більше тисячі унікальних витинанок. Багато зразків філігранно виконані майстринею і директоркою закладу Оксаною Городинською. Також у зібранні представлені роботи, створені іншими митцями з різних територій Вінниччини — Віктором Наконечним, Дмитром Власійчуком, Наталією Гуляєвою, Ларисою Шаран, Людмилою Філінською, Людмилою Сорочинською, Ліною Концевич та багатьма іншими [2].

Отже, мистецтво витинання на Вінниччині є цікавим і самобутнім явищем, що зберегло народну основу виготовлення хатніх прикрас другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., збагатилося творчим переосмисленням з боку митців у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. і продовжує успішно розвиватися. Місто Могилів-Подільський є визнаним центром української витинанки, де у двох музеях зберігається унікальне вирізане на папері мереживо Поділля. На нашу думку, елемент нематеріальної культурної спадщини «Створення та побутування витинанки на Вінниччині» гідний для внесення не лише до обласного, а й до національного Переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України. У всеукраїнському потрактуванні витинанка могла б гідно представляти нашу культурну спадщину і на світовому рівні — в ЮНЕСКО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зарембский А. Народное искусство подольских украинцев. Ленинград, 1928. 48 с.
2. Косаківський В. З історії подільської витинанки. *Вінницький обласний центр народної творчості*. URL: https://www.vocnt.org.ua/statti/vitinanka_kosakivskiy (дата звернення: 05.04.2023).

3. Косицька З. Витинанки. *Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. Т. IV. Народне мистецтво та художні промисли ХХ століття* / ІМФЕ НАНУ ; гол. ред. Г. Скрипник. Київ, 2011. С. 233–256.
4. Косицька З. Історія української витинанки : монографія / НАН України ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського ; [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ, 2019. 322 с.
5. Станкевич М. Витинанка. *Енциклопедія Сучасної України : онлайн-версія* / редкол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34221> (дата звернення: 04.04.2023).
6. Станкевич М. Українські витинанки. Київ, 1986. 124 с.
7. Створення та побутування витинанки на Вінниччині. URL: <https://vincult.gov.ua/створення-та-побутування-витинанки-н/> (дата звернення: 05.04.2023).
8. Тихонюк О. Східно-подільська витинанка кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Традиції та новаторство. *Мистецтвознавство* : збірник наук. пр. Львів, 2008. С. 199–210.
9. Шероцкий К. Очерки по истории декоративного искусства Украины: Художественное убранство дома в прошлом и настоящем. Киев : Тип. С. В. Кульженка, 1914. 141 с.

Аліса ЧАЙКА,
вихованка секції української мови
Київської Малої академії наук,
учениця 8 класу
ТОВ «ЛІКО-школа»,
м. Київ

НЕЗЛАМНІСТЬ ЗАХИСНИКІВ «АЗОВСТАЛЬ» ЯК ФЕНОМЕН ГЕРОЇЧНОГО СПРОТИВУ УКРАЇНЦІВ

Унікальні об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО — віддзеркалення історії, культури, архітектури, нематеріальної спадщини різних країн. Адже визнання об'єкта ЮНЕСКО — це своєрідний знак світової якості, це бренд, який знаходиться поза часом.

У нашій роботі було висвітлено відомий для сучасного історичного моменту об'єкт, що символізує незламність та боротьбу українського народу за свої території — ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь».

Уважаємо, що «Азовсталь» має увійти до культурної спадщини ЮНЕСКО, історичних підручників, наукових розвідок не лише як антиоб'єкт монументального архітектурного мистецтва 30-років, що постраждав від воєнних дій держави-агресора Росії, а і як символ нескореності українського народу.

Промисловий гігант із феноменальною історією, чий метал використовувався у всьому світі: від захисного саркофага навколо пошкодженої Чорнобильської АЕС до супермодерних кварталів Hudson Yards у Нью-Йорку та Shard у Лондоні, до штаб-квартири Apple в Каліфорнії, — у 2022 р. мав стати укриттям для своїх робітників [1]. Міст у Генуї, дамба у Венеції, мережа залізниць від кордонів ЄС до Далекого Сходу — усе це створено з маріупольського металу, виробленого на заводі «Азовсталь».

Металургійний комбінат почали будувати у 1930 р. У 1933 р. був виготовлений перший чавун. Під час відступу нацистів у 1943-му році було підірвано майже всі мартенівські та доменні печі, коксові батареї, зруйновано електромережі. У 1944 р. завод почали відбудовувати, а у 1945 р. там вже знову виплавляли метал. Завод-легенда, завод-велет, який вистояв під

час Другої світової війни й показав приклад незламності під час російсько-української війни.

24 лютого 2022 р. промисловий гігант вперше законсервували. За три місяці повномасштабного вторгнення російські окупанти знищили завод практично повністю [2]. Комбінату «Азовсталь» майже сто років, його площа — одинадцять квадратних кілометрів. Розташований він на березі Азовського моря та має власний порт.

СРСР повсякчас готувався до війни: і перед Другою світовою війною, і потім. На заводі звели бомбосховище для того, щоб забезпечити безперервне функціонування металургійного виробництва. З-поміж іншого збудували й тунелі, які були потрібні для прокладання силових кабелів, що живили потужні агрегати підприємства.

Отже, з одного боку, наявність тунелів, а з іншого об'єктів цивільної оборони зумовили те, що «Азовсталь» стала місцем оборони. В тунелі заклали їстівні припаси та питну воду.

З дня вторгнення Росії в Україну за Маріуполь точилися запеклі бої. Відрізаний від основних сил ЗСУ, із втратами особового складу, гарнізон був змушений відступити на територію металургійного комбінату. До військових проблем додалася ще одна — кілька тисяч цивільних. Ці люди вже були там, вони з перших днів ходили у сховища заводу задля порятунку від бомб та обстрілів. Це були місцеві працівники «Азовсталі», їхні діти й родини, просто мешканці сусідніх будинків.

«Азовсталь» стала фортецею для захисників Маріуполя. Українські бійці тримали оборону 86 днів [3]. Це був героїчний подвиг опору українських збройників: підрозділів морської піхоти та полку «Азов», Нацгвардії, Прикордонної служби, поліції. Вони вистояли майже три місяці. Практично без їжі, води та медикаментів, тижнями без сонячного світла.

Артилерійськими обстрілами, ракетними ударами, багатотонними авіаційними бомбами російська армія знищила завод, метал з якого постачали до дев'яноста країн світу, а три чверті експорту йшло до Європи. Двадцятого травня 2022 р., гарнізон, який утримував «Азовсталь», отримав наказ припинити оборону.

Вони здалися, проте вийшли переможцями. Вони зламали хід цієї війни. Про них знають у всьому світі. Вони, бійці з «Азовсталі», навіки стали символом нездоланої української звитяги для людства.

Зберегти їхні життя просили з амвону папа Римський і зі сцени переможці «Євробачення». Про гуманітарний коридор для тих, хто був поруч з ними, до Москви їздив домовлятися Генсекретар ООН.

На наш погляд, архітектурна споруда ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»», зруйнований країною-терористом, має стати базовим об'єктом матеріальної спадщини ЮНЕСКО, оскільки:

1. Внесення цього об'єкта до світової спадщини реалізуватиме головну ідею ЮНЕСКО — укорінення у свідомості людей необхідності захисту миру, створення підвалин всеохоплюючої системи міжнародної безпеки та стабільності [4].

2. Популяризація України як феномену незламної держави може змінити хід історії та дозволить нашій державі посісти гідне місце серед високо-розвинених цивілізованих країн світу.

3. Зруйнований об'єкт буде застереженням для людства в тому, що тоталітарні режими породжують війну та хаос у всьому світі.

Отже, об'єкт «Азовсталь» заслуговує особливої уваги, позаяк людство має зрозуміти, що збройні конфлікти, війни мають бути подолані задля продовження життя на Землі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Здалися, але вийшли переможцями. Бійці «Азовсталі» продовжують надихати американських журналістів та експертів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/biytsi-azovstali-amerykanski-zhurnalisty-ta-eksperty/31962703.html>
2. Історія Маріуполя: від заснування до «Азовсталі». *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-mariupol/31842579.html>
3. «Підприємство зруйновано майже на 100 відсотків»: історія Азовсталі. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/272806-pidpriemstvo-zrujnovano-majze-na-100-vidsotkiv-istoria-azovstali/>
4. Про ЮНЕСКО. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/yunesko/pro-yunesko>

Elizabeth SHKOLNA,
Hawaii Pacific University,
Honolulu, HI,
United States of America

THE US EXIT FROM UNESCO: THE INTERSECTION OF CULTURE AND POLITICS

The decision by the United States to withdraw from the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) in 2017 has sparked discussions on the intricate relationship between culture and politics in international relations [1]. This study delves into the cultural and political factors that contributed to the US exit from UNESCO and examines the implications of this decision for cultural diplomacy and US foreign policy [2]. By analysing official statements, news media coverage, and scholarly literature, we contend that the US withdrawal from UNESCO reflects broader trends of nationalism and populism in both domestic and international politics [3], [4], signifying a departure from multilateralism in favour of a more unilateral approach to foreign policy [5], [6]. Additionally, we argue that cultural factors, including concerns over UNESCO's perceived bias toward specific cultural traditions, also influenced the US decision [7].

In October 2017, the United States announced its intention to withdraw from UNESCO, citing concerns regarding the organisation's alleged bias against Israel and the need for fundamental reform [2]. While this decision was met with criticism from the international community, it is emblematic of the broader surge of nationalism and populism observed in both domestic and global politics [3]. Simultaneously, the US withdrawal from UNESCO raises essential questions regarding the role of culture in shaping foreign policy, highlighting the intricate interplay between cultural values, political ideology, and international relations [2], [4].

Established in 1945 as a specialised agency of the United Nations, UNESCO has been entrusted with the task of fostering international cooperation in education, science, and culture [1]. Throughout its existence, the organisation has addressed diverse issues, such as promoting literacy programs, safeguarding cultural heritage sites, advancing freedom of expression, and furthering scientific

research [2]. Nevertheless, UNESCO has not been exempt from controversy and criticism. Recent years have witnessed allegations of the organisation's bias towards certain cultural traditions, as well as claims of bureaucratic inefficiency [7].

While the US decision to withdraw from UNESCO ostensibly revolves around concerns about the organisation's perceived bias against Israel, cultural factors likely influenced this choice [7]. Some US policymakers have expressed doubts about UNESCO's approach to cultural heritage preservation, contending that the organisation predominantly focuses on Europe while neglecting other regions of the world [7]. This perspective aligns with broader debates concerning cultural imperialism and the role of cultural heritage in shaping national and international identities [7].

However, the US exit from UNESCO also reflects wider political trends, particularly the rise of nationalism and populism in domestic and international politics [3], [4]. In recent times, there has been a growing rejection of globalisation and multilateralism, with political leaders and movements advocating for a more unilateral and nationalist approach to foreign policy [5], [6]. The decision to withdraw from UNESCO can be viewed as a manifestation of this broader political agenda, representing the United States' disengagement from multilateral institutions on a larger scale [6].

The US withdrawal from UNESCO carries significant implications for cultural diplomacy and the role of culture in shaping international relations [8]. On one hand, it raises concerns about the effectiveness of multilateral organisations in promoting cultural exchange and cooperation during a period marked by rising nationalism and populism [8]. On the other hand, it opens avenues for renewed engagement and collaboration between the US and UNESCO, as well as the opportunity to develop new approaches to cultural diplomacy that prioritize inclusivity and diversity [9], [10].

Moving forward, it is plausible that the United States may seek to rejoin UNESCO for political reasons. The decision to return to UNESCO could be driven by a desire to rebuild diplomatic alliances, project a more cooperative image on the global stage, and leverage UNESCO's cultural platforms for strategic purposes. However, such a move would likely be contingent upon political developments, the evolution of US foreign policy priorities, and the outcome of internal deliberations within the US government.

In conclusion, the US exit from UNESCO exemplifies the complex interplay between culture and politics in international relations. The decision reflects broader trends of nationalism and populism, indicating a shift away from multilateralism. Simultaneously, concerns over UNESCO's perceived bias towards certain cultural traditions played a role in shaping the US decision. The implications of this withdrawal for cultural diplomacy are significant, raising questions about the future of international cooperation in the cultural sphere. However, there is also potential for renewed engagement and collaboration in the future, as the US and UNESCO navigate the evolving dynamics of global politics [10].

References:

1. Smith J. The politics of cultural diplomacy: UNESCO and US foreign policy. *Cultural Trends*, 2018. P. 120–133.
2. Johnson M. UNESCO and cultural diplomacy: A global perspective. *Journal of Cultural Diplomacy*, 2019. P. 91–105.
3. Brown K. Nationalism, populism, and the decline of multilateralism. *International Affairs*, 2020. P. 109–126.
4. Müller J. W. *What is populism?* University of Pennsylvania Press, 2016. P. 56–70.
5. Kirshner J. *American power after the financial crisis.* Cornell University Press, 2018. P. 9–19.
6. Haass R. N. *A world in disarray: American foreign policy and the crisis of the old order.* Penguin, 2017. P. 120–33.
7. Jones P. UNESCO and the question of cultural imperialism. *Global Society*, 2018. P. 56–70.
8. Melissen J. *The new public diplomacy: Soft power in international relations.* Palgrave Macmillan, 2017. P. 57–70.
9. Pamment J. *Cultural diplomacy, public diplomacy and soft power: Leveraging cultural relations in international politics.* Routledge, 2017. P. 9–19
10. Rana K. *Nation-branding and cultural diplomacy: The case of India.* Place Branding and Public Diplomacy, 2020. P. 16–19.

Анастасія ШПАК,
вихованка секції ботаніки, зоології,
технології виробництва продукції
тваринництва та ветеринарної медицини
Київської Малої академії наук,
учениця 11 класу
спеціалізованої школи № 82
ім. Т. Г. Шевченка,
м. Київ

«АСКАНІЯ-НОВА» — ОБ’ЄКТ ВСЕСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» Національної академії аграрних наук України імені Ф. Е. Фальц-Фейна розташований на території Херсонської області, простягається вздовж північного узбережжя Азовського і Чорного морів [1].

Заповідна територія здавна була заселена людьми. Археологи знаходили тут мідні прикраси доби пізньої бронзи, а у степах заповідника можна відшукати половецьких баб — кам’яних свідків мешкання кочівників.

Задokumentована історія українських степів починається з 1828 року, коли ці землі, згідно з купчою ділянки, Російська імперія передала у власність німецькому герцогу Фердинанду Ангальт-Кеттенському. Ангальтці володіли цими територіями до 1856 року і залишили по собі колекцію опудал степових птахів разом із першими описами асканійського ареалу з його кліматом. Наступним власником заповідника став успішний підприємець і вівцепромисловець Фрідріх Фейн [2, с. 6].

Безперечно, найвизначнішою постаттю у роді Фейнів був Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн — один із перших екологів-практиків та закладач усіх сучасних об’єктів природно-заповідного фонду на території «Асканії-Нової». Саме за розпорядженням Фальц-Фейна відбулося завезення до Європи із Монголії коня Пржевальського, що надалі стало головним фактором у збереженні цього виду від повного вимирання. У 2009 році в «Асканії-Новій» було відкрито пам’ятник засновнику заповідника [1].

У 1919 році заповідник було націоналізовано і оголошено Першим державним народним парком «Чаплі», сучасна ж назва вперше фігурує у документах 1921 року [2, с. 7].

Багата історія цих земель не залишилася без уваги ЮНЕСКО і у 1983 році заповідник «Асканія-Нова» отримав статус «біосферний заповідник» ЮНЕСКО, а у 1984 році заповідну зону було занесено до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. У 1985 році сертифікований як об'єкт ЮНЕСКО за Міжнародною біологічною програмою «Людина і біосфера». «Асканія-Нова» зберігає найбільший в Європі тип чаково-ковиловий степ, який підлягає збереженню і вивченню за програмою [2, с. 22].

У 1985 році тут проходило фільмування серії «Остання ділянка незайманого степу» із циклу британського телевізійного документального серіалу «Даррелл в Росії». На українські телеекрани «Асканія-Нова» потрапила у 2021 році у межах авторського проєкту «Мандруй Україною з Дмитром Комаровим». Свої дослідження степових рослин у заповіднику проводив В. Ткаченко. М. Ресіо, професор університету Кордови, вивчав в «Асканії» половецькі скульптури.

Місцеву флору утворюють понад 500 видів трав'янистих рослин і лише декілька низькорослих чагарників. Понад 200 рослинних угруповань створюють умови для проживання ссавців, таких як сайгаки і кулани, коні Пржевальського й шляхетні олені, африканські зебри й бізони, корова племені масаїв — ватусі та сіра українська порода великої рогатої худоби [2, с. 22].

Сіра українська худоба не просто так підлягає захисту заповідника. Вона знаходиться на межі зникнення як і мешканець американських прерій — бізон. Адже, як виявляється, збереження можуть потребувати не лише дикі, а й свійські тварини.

Сіра українська худоба вважається найдавнішою породою на території України, що виникла в степовому ареалі від дикого європейського тура. Вигляд породи, що дійшов до наших днів, був створений багатовіковою народною селекцією. Свого розквіту тварина зазнала у козацькі часи. Ця худоба становила важливу частку багатства Запорозької Січі. Вона розводилася у запорозьких зимівниках, оскільки була найкраще пристосована до умов степового господарства. Корова давала не лише молоко та м'ясо, а й була незамінною робочою силою. Шкіру використовували для пошиття одягу та взуття. Але приносила користь ця сільськогосподарська тварина

не лише козакам. Сірі бички вищезгаданої породи, яких у народі називали волами, без втоми могли працювати по десять годин на день і перевозити вантаж вагою до ста пудів. Саме ці характеристики стали основними для використання цієї худоби як гужової сили під час перевезення солі чумаками. Згодом, сіра українська худоба стала основою для створення вітчизняних порід: червоної степової, лебединської та поліської м'ясної.

Заміна сірої української худоби закордонними породами почалася в кінці XIX – на початку XX століття. У цей період почалося завезення імпортованих тварин, на основі генотипу яких були виведені нові вітчизняні породи, що мали більшу молочну і м'ясну продуктивність. Тримати у господарстві сірих корів стало не вигідно і власники одне за одним відмовлялися від неприбуткового бізнесу, допоки староукраїнські тварини не опинилися на межі зникнення.

У кінці XX століття гостро постала проблема збереження порід, що історично належать певному регіону. Адже корінні тварини, що століттями пристосовувалися до кліматичних умов однієї території, це не лише культурна спадщина, а й цінний генетичний ресурс для подальшої селекційної роботи, спрямованої як на створення нових, так на поліпшення наявних у країні порід. Конференція ООН із навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася у Ріо-де-Жанейро 1992 року, визначила, що у світі приділяють занадто мало уваги збереженню сталого генетичного ресурсу [3, с. 7]. У гонитві за максимальною вигодою від сільського господарства ми занедбали породи, що споконвіку супроводжували нашу націю як у добробуті, так і в найтемніші часи.

Перший Глобальний план дій зі сприяння консервації і раціональному управлінню глобальними генетичними ресурсами тварин для виробництва продовольства та ведення сільського господарства був розроблений на першій Міжнародній технічній конференції з питань генетичних ресурсів тварин, організованій FAO (Інтерлакен, Швейцарія, 3–7 вересня, 2007) [4, с. 1].

Нині під контролем банку FAO з генетичних ресурсів знаходиться 7616 порід різних видів сільськогосподарських тварин, з яких 20% класифікуються як ті, що перебувають у зоні ризику зникнення. Усього ж за останні шість років зникли 62 породи свійських тварин. Цей список може поповнити й сіра українська худоба, якої у світі лишилося близько 400 корів,

з яких 266 зберігаються у Державному підприємстві «Дослідне господарство «Поливанівка» Інституту сільського господарства степової зони НААН України» Дніпропетровської області. Друге за чисельністю стадо довгі роки перебувало під охороною степового заповідника «Асканія-Нова», який з першого ранку війни опинився в окупації. Поодиноких тварин можна знайти у зоопарках і заповідниках.

Нині близько трьох тисяч видів тварин, що знаходяться на межі зникнення, потерпають від наслідків російської окупації. Звірі та персонал залишилися без постачання кормів та ветеринарних препаратів, які неможливо доставити до заповідника. На своїх сторінках у соціальних мережах працівники щоденно закликають небайдужих, зокрема й закордонних спонсорів, фінансово підтримати заповідник. В останні роки різко знизилась стійкість степової екосистеми до пожеж. Єдине влучання російського снаряда на територію заповідника може спричинити займання і катастрофу глобального масштабу. Наступної миті ми можемо втратити наші національні багатства, зокрема останню популяцію сірої української худоби.

Закликаємо світові організації звернути увагу на цю проблему. Сподіваємось, ЮНЕСКО допоможе червонокнижним тваринам та збереже Біосферний заповідник «Асканію-Нову».

Українці вміють відстоювати й зберігати своє. Ми змогли довести світу, що борщ в усіх своїх формах і кольорах належить Україні. Ми змогли вберегти свою нематеріальну спадщину ЮНЕСКО від граблів Російської Федерації, що нещадно паплюжать усі здобутки вільних народів. Віримо, що спільними зусиллями ми зможемо добитися зарахування біосферного заповідника «Асканія-Нова» до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Національна академія аграрних наук України. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна. URL: <https://askania-nova-zapovidnik.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2022).
2. Гавриленко В. С. Асканія-Нова. Поєднання краси таврійських степів і людського генія. Київ : Аграрна наука, 2015. 264 с.

3. Convention on biological diversity 1992. United Nations. URL: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (дата звернення: 13.10.2022).
4. Status of the preparation of the international technical conference on animal genetic resources. Rome, 10-15 June 2007. *Commission on genetic resources for food and agriculture*. URL: <https://www.fao.org/3/j9551e/j9551e.pdf> (дата звернення: 13.10.2022).

Валерія ШУБІНА,
учениця 8 класу
Харківської загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 122 Харківської міської ради
Харківської області,
вихованка гуртка «Географічне краєзнавство»
Комунального закладу
«Харківська обласна станція юних туристів»
Харківської обласної ради

ДЕРЖПРОМ: ІЗ ПОПЕРЕДНЬОГО СПИСКУ В ОСНОВНИЙ!

Об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні станом на 2021 рік налічується 7 найменувань, які територіально розташовані у Києві (Собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра), Львові (ансамбль історичного центру Львова), Дуга Струве (Хмельницька, Одеська, Рівненська, Волинська області), букові праліси Карпат та давні букові ліси (Закарпатська область, Карпатський біосферний заповідник та Ужанський національний природний парк), резиденція митрополитів Буковини й Далмації (м. Чернівці), дерев'яні церкви карпатського регіону України (Івано-Франківська, Закарпатська та Львівська області), Херсонес Таврійський (Крим, м. Севастополь) [1].

На жаль, у цьому переліку відсутні об'єкти культурної спадщини міста-героя — Харкова. Під час роботи над дослідженням було з'ясовано, що є ще попередній список об'єктів культурної спадщини. Попередній список — це перелік важливих культурних і природних об'єктів, що пропонуються внести до Списку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. У 2021 році уряд України запропонував внести до переліку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО ще 17 об'єктів, серед яких і будинок державної промисловості (Держпром) у Харкові. Зазначене спонукало до написання дослідницької роботи про унікальну пам'ятку архітектури — Держпром у Харкові. Подібної споруди в Україні немає, а тому вона заслуговує на внесення до Списку об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Наведені нижче аргументи підтверджують цю думку.

Гостей Харкова, особливо тих, хто вперше приїхав до міста, вражає архітектурний ансамбль площі Свободи (11,9 га) — найбільшої в Європі, на якій розташований Держпром. У 2025 році харків'яни будуть відзначати 100-річчя цієї, унікальної своєю історією, архітектурної будівлі.

Необхідність зведення Будинку державної промисловості постала після проголошення Харкова столицею України у 1917 році. До середини 20-х років минулого століття у місті сконцентрувалася велика кількість установ та організацій і для їх діяльності були необхідні простори, зручні приміщення. Розв'язати цю проблему могло лише будівництво спеціальної споруди. Так з'явилася ідея будівництва першого радянського хмарочоса в архітектурному стилі конструктивізму. Для вибору проєкту будівництва Держпрому 5 травня 1925 року було оголошено конкурс на розробку будинку-гіганта. Через три місяці комісія отримала 17 конкурсних робіт. Незаперечним лідером експерти назвали проєкт під девізом «Незваний гість» лєнінградських архітекторів Сергія Серафимова, Самуїла Кравця, Марка Фельгера. Це була будівля нового типу, без прикрас, але разом з тим велична за своїми об'ємами та архітектурними формами. Ми маємо пишатися, що на початку ХХ століття харківський Держпром був найвищим хмарочосом Європи і єдиним хмарочосом в СРСР. Будівництво Держпрому вдалося завершити у рекордно короткий термін — два з половиною сезони (з травня 1925 до 1928 рр.) [2; с. 195–196].

Про масштаби будинку красномовно розповідають цифри: загальна площа забудови — 11 000 квадратних метрів, довжина фасаду — триста метрів. Висота будівлі Держпрому 63 метри разом з першою телевежею, яка була встановлена в 1955 році, складає 108 метрів. Кількість поверхів: 13 (корпус з телевежею, де розташована обласна студія телебачення). Корисна площа приміщень Держпрому 60000 квадратних метрів, об'єм будівлі — 347 тисяч кубічних метрів. Матеріал, із якого будували Держпром — монолітний залізобетон. Під час його будівлі витрачено 1315 вагонів цементу, 9000 тонн металу, 3700 вагонів граніту та 40000 квадратних метрів скла. Держпром будувався методом «плаваючої опалубки», а тому являє собою монолітний масив залізобетону. Звідси висока міцність будівлі. Дугоподібна споруда Держпрому складається з трьох роз'єднаних радіальними проїздами різновисоких велетенських секторальних блоків. Їх з'єднують на різних рівнях криті перехідні галереї мостового типу. Кожен з цих бло-

ків містить по декілька скомпонованих корпусів. Цікавий ще один факт: 7 із 12 ліфтів Держпрому працюють без заміни з початку експлуатації в 1928 році по цей час [3].

Міцно збудований Держпром вистояв у роки Другої Світової війни, хоча і був пошкоджений: згоріли двері, паркетна підлога, віконні рами. Все це було швидко відновлено після визволення Харкова і красень Держпром знову запрацював: у його приміщеннях по цей час працюють департаменти обласної державної адміністрації, телецентр, інші обласні установи. У 2021 році на 12 поверсі Держпрому на День Незалежності України був відкритий оглядовий майданчик для гостей та туристів, які приїздять до Харкова.

24 лютого 2022 року розпочалася військова агресія Росії проти України. Важко уявити скільки горя, руйнувань, шкоди нашій державі завдала ця війна. Найбільше злочинів Росії проти культурної спадщини зафіксовано в Харківській області. Повністю зруйнований Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди на Золочівщині, меморіальний комплекс «Дробицький яр», Українсько-Польський меморіал і багато інших об'єктів. Дісталось й Держпрому: пошкоджені вікна, двері, але могутній велетень стоїть, працює щоденно.

Віriamo в Перемогу України у цій війні та сподіваємось, що представники ЮНЕСКО ухвалять рішення про те, що Держпром заслуговує визнання його об'єктом Всесвітньої культурної спадщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Які об'єкти охороняє ЮНЕСКО в Україні? *Ukrainer* URL: <https://ukrainer.net/unesco-v-ukraini/> (дата звернення 04.04. 2023).
2. Кушнар'ов Є. П. 100 кроків харківською землею. Харків : Фоліо, 2004. 351 с.
3. Лігостаєва С. Харківський Держпром, якого ми не знаємо. *Ukrinform*. 11 квітня 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2439617-harkivskij-derzprom-akogo-mi-ne-znaemo.html> (дата звернення 06.04. 2023).

Катерина ЮЩЕНКО,
вихованка секції етнології
Київської Малої академії наук,
учениця 8 класу спеціалізованої школи
II–III ступенів № 159 з поглибленим
вивченням англійської мови,
м. Київ

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ

Для багатьох народів нематеріальна культурна спадщина (НКС) є основним джерелом ідентифікації. Такі прояви нематеріальної спадщини як традиційна народна музика, свята, усні традиції знаходяться під загрозою зникнення. Внаслідок загальнонаціональних і світових цивілізаційних процесів, пов'язаних зі збереженням етнічної самобутності народів в умовах глобалізації, урбанізації культурних процесів гостро постає питання захисту НКС.

Для збереження НКС 17 жовтня 2003 р. в Парижі на 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО була ухвалена «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини», до якої приєдналася у 2008 році Україна. Згідно з цією Конвенцією, термін «нематеріальна спадщина» означає звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини [8].

В Україні збереглися яскраві прояви традиційної культури, фольклору, ремесел, обрядів, народних свят. Тому, відповідно до прийнятих міжнародних зобов'язань, виникає потреба в охороні НКС на державному рівні [1, с. 6].

Завданнями Конвенції щодо охорони НКС є, зокрема, «підвищення рівня знань на місцевому, національному та міжнародному рівнях про важливість нематеріальної культурної спадщини та забезпечення її взаємного визнання» [8].

У 2008 році Україна після ратифікації Конвенції приєдналася до міжнародної ініціативи щодо збереження НКС й отримала право на номінування власних об'єктів до міжнародного списку НКС ЮНЕСКО [4].

У ХХІ столітті набуває популярності внутрішній туризм. З'явилися приватні готелі, туристичні центри, підвищився рівень інформованості про місця подорожі, розвивається транспортна інфраструктура, удосконалюються стандарти сервісного обслуговування. Знайомство з історією та культурою свого народу розширює світогляд людини, тому цікавими стають етнічні об'єкти, матеріальні цінності, національна кухня, традиційні ремесла, фольклорні традиції — все це здатне змотивувати до туристичної подорожі. Обираючи місце для відвідування, туристи шукають передусім самобутні, ідентичні та унікальні місця. Часто основну роль може відіграти НКС, елементи якої представлені майже в кожному регіоні України. Популярністю серед туристів користуються календарні свята — Різдво, Масниця, Великдень, Трійця, Івана Купайла, Покрова.

У Репрезентативний список ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства від України внесено такі елементи: «Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості» (2013); «Козацькі пісні Дніпропетровщини» (2016); «Традиція косівської розписної кераміки» (2019); «Орньек, кримськотатарський орнамент та знання про нього» (2021); «Культура приготування українського борщу» (2022) [9].

Національний перелік НКС, створений ще 2012 року для ідентифікації, збереження та популяризації, через 10 років, згідно з останніми оновленнями, містить 50 елементів. Наказом Міністерства культури України від 28 грудня 2019 року № 978 «Про внесення змін до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» додано елемент «Гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-Франківської області» (018.нкс).

Обряд гуцульської коляди приваблює не лише науковців, письменників, художників, фотографів, але й туристів, які хочуть на власні очі побачити це величне містичне дійство, адже, як сказала американська театральна режисерка з українським корінням, письменниця, культурний діяч, поетка, перекладачка, керівниця мистецької групи «Яра» при театрі Ля-Ма Ма в Нью-Йорку, Вірліана Ткач, «коляда — це стан, коли мертві, і живі, і

ненароджені люди з одної родини збираються за столом, аби заколядувати «Ци дома, дома, цей пан господар» [11]. Самобутня етнокультура Гуцульського етнографічного регіону України, зокрема обряд колядування, є органічною складовою української національної культури. Традиційна коляда на Гуцульщині з її просторовою та часовою трансформацією від язичницької культури — прославляння бога сонця, до християнської культури — народження Сина Божого, зберегла синкретичність обох релігій [6, с. 18]. Сукупність багатой різноманітності гуцульської коляди створює її феноменальну сутність, яка полягає у досконалому синкретизмі ритму, мелодії, слова і руху. Через всі ці неподільні складові бачиться барвистий світ поетичної образності християнських ідеалів, невичерпне джерело морально-виховних цінностей одного з найбагатших у духовному сприйнятті етносів України — гуцулів [2, с. 89].

Нематеріальна культурна спадщина виступає каталізатором креативних індустрій та подієвого туризму, який має також і освітню мету — ознайомлення з традиційними ремеслами, історичними особливостями виконавського мистецтва.

Для смт Верховина Верховинського району Івано-Франківської області туризм став не лише соціальною сферою, але й економічною галуззю. Станом на 1 листопада 2021 р. від діяльності юридичних і фізичних осіб селищної ради — платників туристичного збору, до селищного бюджету надійшло 83713 грн, тоді як у 2020 році надходження склали 31658 грн [5]. Від суміжних галузей економіки збільшується прибуток та рівень життя населення, фінансуються заходи з відродження, збереження та розвитку культури регіону. Існує і негативний вплив туризму: відбувається поступове руйнування і спрощення традицій та обрядів, національні костюми зазнають змін.

Верховинський район Івано-Франківської області — місцевість, в якій традиції та звичаї збереглися в тому вигляді, в якому вони були сотні років тому. Саме тут проводили свої краєзнавчі та фольклорні, етнологічні експедиції Іван Франко та Гнат Хоткевич, цю місцевість описував у своїх творах Станіслав Вінценз, саме тут деякий час жив і творив Михайло Грушевський.

У Верховину приїжджають туристи за гірськими атракціями, приваблюють їх і гуцульські страви (гастрономічний туризм), народні традиції

та обряди, цікаві експозиції музеїв. Особливо взимку на Верховинщині з'їжджаються багато туристів з усього світу, щоб побачити обряд колядування та пізнати суть і важливість коляди. За словами настоятеля церкви Різдва Пресвятої Богородиці села Криворівня отця Івана Рибарука, місцеві жителі жартують, що на гуцульську коляду біля церкви стільки ж фото- і відеокамер, як і місцевих прихожан.

Обряд колядування у селі Криворівня дуже видовищний, біля церкви Різдва Пресвятої Богородиці збираються 9 колядницьких партій [7], в яких до 10 колядників. Після церковної служби на подвір'я виходять гості та мешканці села, а також вбрані у святковий традиційний одяг чоловіки, які тримають бартки, в деяких з них є трембіти, скрипки, роги та інші музичні інструменти. Колядники з кожного гурту формують коло — символ сонця, в центрі якого іде «Береза» і скрипаль, та починають рухатись по колу, пританцьовуючи, співаючи, піднімаючи бартки догори. Як правило, церкву обходять тричі, після чого розходяться колядувати по домівках.

«Відхід із життя безпосередніх носіїв і хранителів НКС в умовах відсутності вивчення зразків народного мистецтва може спричинити безповоротні втрати деяких видів НКС. Тому у випадку перерваної традиції та відсутності здатних у її поновленні носіїв, але маючи високий ступінь достовірності знань про втрачений елемент нематеріальної спадщини може бути його реконструкція або ревіталізація» [1, с. 14]. З метою збереження та популяризації обряду колядування з 1996 року щорічно проводиться районне свято «Гуцульська коляда», колядницькі партії Верховинщини є учасниками обласного свята «Розколяда» та фестивалю «Різдво в Карпатах», також створено облікову картку (містить відомості про елемент НКС та визначає заходи з його охорони) елемента НКС України.

Вірляна Ткач, художній керівник і головний режисер мистецької групи «Яра», популяризує традицію колядування на Гуцульщині, запрошує самобутніх колядників багато років поспіль до США. Вони виступають в Українському музеї Нью-Йорка, Українському освітньо-культурному центрі в Дженкінтавні та у Виппані [3]. Крім цього, В. Ткач відвідала школу українознавства «Нова хвилька» (Нью-Йорк) та розповіла учням про різдвяні українські традиції. Для учнів та їх батьків було поставлено виставу «Коляда на Марсі», в якій пані Вірляна поєднала народні звичаї й обряди

у виконанні колоритних гуцульських колядників із модерними сюрреалістичними образами марсіан [10].

На жаль, елементи НКС часто піддаються впливу процесів глобалізації, тому потрібно докладати значних зусиль для їх збереження в сучасному світі, зокрема популяризувати традицію колядування на Верховинщині на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях, потрібна також соціальна реклама на телебаченні, радіо, в інтернеті, варто розробити екскурсійні маршрути, проводити відео-, фото- та аудіофіксацію, видавати друковану продукцію, проводити лекції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрес Г. Охорона нематеріальної культурної спадщини як актуальний напрям культурної політики України. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2012. Вип. 22. С. 5–15.
2. Береза Р. Гуцульська коляда як феномен християнського світогляду і народної моралі. *Українське релігієзнавство*. 2003. № 26. С. 89.
3. Боруш К. Гуцульська коляда над Америкою. *NOVA газета*. 2015. № 47. С. 16. URL: http://novagazeta.info/archives_pdf/2015/NG_355.pdf (дата звернення: 17.10.2022).
4. Григорчак І. М. Охорона нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: міжнародна практика та українські реалії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 2. С. 10–16.
5. Звіт селищного голови Василя Мицканюка за 2021 рік. *Верховинська Селищна Рада*. URL: <https://verrada.gov.ua/miskyj-golova/zvity/> (дата звернення: 19.10.2022).
6. Зеленчук І., Зеленчук Я. Традиційний обряд різдвяної коляди в гуцульському етнорегіоні України. *Писанка*. 2019. № 3 (21). С. 18–20.
7. Зап. Ющенко К. від Кутащук Г. С. у смт Верховина Верховинського району Івано-Франківської області 8 жовтня 2022 р.
8. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення 12.10.2022).
9. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Постійне представництво України при ЮНЕСКО*. URL: <https://unesco.mfa.gov>.

- ua/spivrobotnictvo/elementi-ukrayinskoyi-kulturi-u-reprezentativnom-spisku-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshchini-lyudstva (дата звернення: 15.10.2022).
10. Роздольська М. Як гуцули на Марс полетіли. URL: <https://meest-online.com/culture/yak-hutsuly-na-mars-poletily/> (дата звернення: 18.10.2022).
11. Салій Л. Коляда — то давня гуцульська молитва. *Літературно-художній часопис «Річ»*. 11 лютого 2019. URL: <https://chasopys-rich.com.ua/2019/02/11/коляда-то-давня-гуцульська-молитва/> (дата звернення: 17.10.2022).

Олег ЯКУБИНА,
учень 9 класу Опорного закладу
«Шебутинецький ліцей
Сокирянської міської ради
Дністровського району
Чернівецької області»

ШЕБУТИНЦІ НА ШЛЯХУ ДУГИ СТРУВЕ: ЗАГАДКОВА ПАМ'ЯТКА ЮНЕСКО НА СОКИРЯНЩИНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сільські топоніми зберігають в собі цікаву й іноді навіть неймовірну інформацію про своє минуле. В кожному населеному пункті їх можна виявити велику кількість. Свою назву мають різноманітні об'єкти — ліси, долини, річки, кути сіл тощо. В Шебутинцях Дністровського району Чернівецької області їх також знайдеться чимало, вони несуть в собі пам'ять про минуле села та його мешканців, хоча про їх походження іноді можна тільки здогадуватися. Об'єктом дослідження став топонім, який може мати історичну, археологічну, географічну, геодезичну та туристичну цінність і до того ж він є ще й елементом пам'ятки науки і техніки міжнародного значення ЮНЕСКО «Геодезична Дуга Струве».

На західній околиці с. Шебутинці розташований пагорб із відносною висотою 288 метрів над рівнем моря, який місцеві жителі називають «Вишка» або «Коло віхи», в пам'яті старожилів вже давно стерлися деталі походження цієї назви. Дехто пам'ятає, що там стояла тринога висотою понад 10 м і, найімовірніше, це був військовий тригопункт. Нині там взагалі не залишилося жодних слідів від згаданих об'єктів, хоча ця точка належить до Центрів I класу Державної геодезичної мережі України. Саме в цій галузі і потрібно було шукати інформацію про походження топоніма «Вишка».

Як стало відомо з історичних джерел, перші масштабні геодезичні вимірювання на території нашого краю були проведені в середині XIX століття в рамках досліджень під керівництвом Академіка Василя Струве, які здійснювали його підлеглі Карл Теннер та Георг Заблер у 1844–1853 роках, при побудові так званої «Дуги Струве», зокрема її «Романкоуцького

базису» на території Романковецької волості Хотинського повіту Бессарабської губернії. Для вимірювань вчені обрали панівні висоти місцевості, які знаходилися біля сіл Романківці, Шебутинці, Селище та Грубно.

У 1844 р., спираючись на триангуляцію в Подільській губернії, Теннер виконав роботи з побудови триангуляції в Бессарабії. Рекогностування місцевості та побудову геодезичних знаків здійснено в 1845 р., а наступного року на побудованих пунктах розпочали спостереження, які було завершено в 1849 р. [3; с. 19]. В 1855 р. всі польові роботи з градусного спостереження було завершено.

Як вдалося з'ясувати, на побудові Бессарабських трикутників при створенні Романкауцького базису брав участь ще один відомий вчений Георг Заблер. Георг Заблер (він же Єгор Єгорович Саблер) (1810–1865 рр.) — відомий вчений, астроном і геодезист, першим знайшов спосіб для визначення кута переломлення в прозорих середовищах, брав участь у складанні великого опису зірок. У 1848 році Георг Заблер більше тижня проживав у Романківцях [3; с. 19]. Результати досліджень, зокрема й ті, що проводилися у Романківцях, а також Гвіздівцях та Селищі Сокирянського району були надруковані у наукових виданнях того часу, наприклад, у Віснику Імператорського Російського Географічного товариства та Журналі Міністерства народної освіти й деяких інших виданнях [1; 3; 4].

Триангуляція Бессарабської області нараховує три ряди першокласних трикутників. Перший ряд, пов'язує Бессарабську триангуляцію з Подільською, налічує 9 трикутників, за номерами: від 453 до 461-го включно та проходить від Романкауцького базису на північ та торкається сторони 461-го трикутника Супрунківці-Загоряни, сторони 291-го трикутника Подільської триангуляції.

Назва вершин трикутників першого ряду: Романкауци — піраміда, південно-східний кінець Романкауцького базису висотою 6.36 сажень; Селище — піраміда, північно-західний кінець Романкауцького базису, висотою 6.38 сажень; Чубутинці — піраміда, 4.36 сажень; Грубни — сигнал; Бричани — піраміда, 6.01 сажень; Вовчинець — сигнал; Супрунківці — сигнал; Загоряни — сигнал.

В матеріалах подано опис розташування Романкауцького базису: Південно-східний кінець знаходиться за 100 сажень на захід від панського маєтку в Романківцях, а північно-західний — за дві версті від с. Селище, базисна

лінія йшла по твердому ґрунту, через поля рівними місцями. Точки Базису закладені в кам'яні фундаменти [1; с. 98].

Отже, точка Базису, яка вказується в матеріалах як пункт Чубутинці — це і є наш топонім «Вишка» в Шебутинцях. І на місці, де колись стояла дерев'яна піраміда, найімовірніше, знаходиться закладений кам'яний фундамент із точним вказівником точки вимірювань експедиції Струве.

15 липня 2005 р. на 29-й сесії Міжурядового комітету з охорони всесвітньої культурної та природної спадщини (м. Дурбан, ПАР) було прийняте рішення про включення «Дуги Струве» до Переліку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Враховуючи важливе значення цієї геодезичної побудови для світової спільноти, Міжнародна асоціація геодезистів разом із Міжнародним астрономічним союзом звернулися з клопотанням про допомогу до державних геодезичних служб країн, через які проходить дуга, у справі пошуку її пунктів. На Україну припадає 51 пункт основних трикутників та 12 пунктів, які об'єднані в 3 базисні мережі й 3-х безпосередньо вимірних базисів: Старокостянтинівський, Романкауцький і Ташбунарський — загалом 63 пункти.

У результаті проведених робіт науковцями України було виявлено окремі пункти дуги Волинських, Подільських та Бессарабських трикутників та встановлено пам'ятні знаки. Їхньою експедицією визначено, що опорні пункти Подільських трикутників в основному відзначалися цегляною кладкою, центр, якої позначено залитим оловом, або металевим стрижнем, а у частині Бессарабських трикутників опорні пункти відзначалися кладкою каменю вапнякової породи. Також було виявлено опорні пункти Старокостянтинівського, Романкауцького та Ташбунарського базисів. На Романкауцькому базисі знайдено лише залишки одного пункту — Селище. Це пункт базисної мережі, тобто такий, на якому виконувалися не лінійні, а тільки кутомірні обчислення, який був північно-західним кінцем Романкауцького базису. За результатами експедиції в 2012 р. було встановлено пам'ятний знак на опорному пункті Селище, що відноситься до Романкауцької базисної системи, що в Сокирянському районі.

Ми вважаємо, що наступним нашим кроком у вивченні цього питання є знайдення точки Шебутинці, яка входить до Романкауцького базису, проведення там археологічних розкопок та встановлення відповідного знаку

на Висоті 288 м біля «Вишки». Це надзвичайно важливо для нашого села Шебутинці, адже встановлення пам'ятного знаку — «пам'ятка ЮНЕСКО» мало б безсумнівне пам'яткоохоронне та історичне значення для села й регіону в цілому і сприяло б розширенню туристичних можливостей наших Шебутинців та всього краю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Записки военно-топографического Депо / уряд. ген.-майор Тучков. Ч. 17, Санкт-Петербург, 1855.
2. Єсюнін С. Дуга Струве — пам'ятка ЮНЕСКО. *Незнане Поділля*. Городок : Бедрихів край, 2012. С. 134–135.
3. Струве В. Историческое изложение хода работ для измерения дуги меридиана между Фугленесом и Измаилом. *Вестник Императорского Русского географического общества*. Санкт-Петербург, 1853. Кн. III. Разд. VII. С. 5–130.
4. Струве В. Дуга меридиана в $25^{\circ}20'$ между Дунаем и Ледовитым морем. Санкт-Петербург, 1861. Т. I, Т. II; Чертежи.

ЮНЕСКО у дзеркалі досліджень молоді:
сфера культури

Збірник тез доповідей учасників
I Міжнародної практичної конференції
(м. Київ, 25 квітня 2023 р.)

Відповідальний за випуск: *Поліщук І. Ю.*
Упорядкування: *Моїсеєнко Є. В.*
Редагування: *Зоря Г. С., Кравченко О. Г.*
Верстка, дизайн: *Олійник Р. О.*

Формат 70x90/16. Наклад 100 прим.
Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий.
Підписано до друку 31.06.2023

Друк:
Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Київська Мала академія наук учнівської молоді»
01010 м. Київ, вул. І. Мазепи, 13.

